

"NE OVAT KUIN JUMALA!"

Kriittinen tapaustutkimus ihmiskaupan uhrin
oleskelulupaprosessista

Johanna Karjalainen
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiologia
Pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2018

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä □ – Författare – Author Karjalainen, Johanna		
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Ne ovat kuin jumala!" Kriittinen tapaustutkimus ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessista		
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiologia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 01/2018	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 75
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielma tarkastelee kriittisesti ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessia ja luvan myöntämisen edellytyksiä suhteessa prosessin läpikäyneen kokemuksiin. Erityisen tarkastelun kohteena on ihmiskaupan uhrille inhimillisen yksilöllisen syyn perusteella myönnetyn oleskeluluvan edellytykset. Tutkielman perusteella erityisen tärkeäksi ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessin kannalta nousee kysymys siitä, milloin maahanmuuttoviranomaiset arvioivat hakijan aseman tarpeeksi haavoittuvaksi.</p> <p>Tutkielma käsittelee seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa nimenomaan laajemmin siirtolaisten oikeuksia koskevana kysymyksenä ja jäsentelee yleisesti siirtolaisuuden hallinnan ja erityisesti oleskelulupajärjestelmän aiheuttamia ongelmia seksityön, siirtolaisuuden ja ihmiskaupan näkökulmasta. Tarkastelun kohteena on se, millaiseksi institutionaalinen ihmiskaupan uhrin lupaprosessi muodostuu suhteessa sen läpikäyneen kokemuksiin sekä se mitkä tekijät ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa edesauttavat myönteisen oleskeluluvan saamista ja mitä luvan edellytyksenä oleva "haavoittuva asema" käytännössä tarkoittaa.</p> <p>Tutkielman aineisto koostuu kolmesta eri lähteestä kerätystä aineistosta: ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessin läpi käyneen haastattelusta, hänen tapaustaan koskevista maahanmuuttoviraston dokumenteista ja asiassa avustaneen asianajajan haastattelusta. Koska aineisto on koottu tapaustutkimukselle ominaisesti useasta eri lähteestä, myös sen analyysissä käytetään erilaisia menetelmiä.</p> <p>Analyysin lähtökohtana on sosiaalinen konstruktionismi siinä merkityksessä, että ajattelen todellisuuden rakentuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Haastatteluaineistoa luetaan narratiivisen näkökulman avulla koska nimenomaan haastateltavan kertomus on se, jota vasten tutkielman muuta aineistoa analysoidaan. Maahanmuuttoviraston dokumenttien analyysissä sovelletaan kriittistä diskursiivis-narratiivista luentaa sillä niiden osalta kiinnostuksen kohteena eivät niinkään ole kertomukset sinänsä vaan myös se millaisia diskursseja ne sisältävät. Analyysi nojaa seksityön, kriittisen ihmiskaupan ja kriittisen siirtolaisuuden tutkimuksen piirissä käytyihin tutkimuskeskusteluihin.</p> <p>Tutkielman analyysi osoittaa, että ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa maahanmuuttoviranomaiset toimivat portinvartijoina ja soveltavat oleskelulupakäytäntöjä sen mukaan, onko hakijan uhrikertomus uskottava ja herättääkö se heissä myötätuntoa vai ei. Kaikkein helpommin täydellisen ja legitiimin uhrin statuksen saa henkilö, joka rikoksen kohteeksi joutuessaan on fyysisesti ja henkisesti heikko ja viaton. Analyysi osoittaa, että haastateltavalle myönnettiin oleskelulupa vasta kun hänen tilanteensa pystyttiin konkretisoimaan sellaisiksi yleismaailmallisiksi biologisia lakeja noudattaviksi ongelmiksi, jotka voitiin paikallistaa sairaan ruumiista. Sairaana ruumiin legitiimi kärsimys toimii ikään kuin hakijan haavoittuvuuden mittarina. Sen mukaan kärsimys, jonka taustalta voidaan lääketieteellisesti tunnistaa tauti on uskottavampi kuin epämääräisistä vaivoista tai ongelmista kärsivien potilaiden tai turvapaikanhakijoiden kokemus.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Ihmiskauppa, seksityö, siirtolaisuus, oleskeluluvat, toimijuus, uhri, ideaaliuhri		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	6
2.1 Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vai työvoiman hyväksikäyttöä?	7
2.2 Laki ja käytännöt.....	10
2.3 Nigerianlaiset Euroopassa	12
3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT.....	16
3.1 Seksityöntutkimus.....	17
3.2 Kriittinen ihmiskaupan tutkimus	19
3.3 Kriittinen siirtolaisuuden tutkimus	22
3.4 Seksityö siirtolaisuuden tutkimuksessa.....	26
4 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	30
4.1 (Kriittinen) tapaustutkimus tutkimusstrategiana	31
4.2 Aineisto	33
4.3 Aineiston analyysi.....	38
4.4 Eettiset kysymykset	40
5. ROSEN MATKA EUROOPPAAN	44
6. VIRANOMAISET PORTINVARTIJOINA.....	51
6.1 Uhreja vai rikollisia?	52
6.2 Auttamisjärjestelmä uhrin näkökulmasta.....	54
6.3 ”Turvalliset kolmannet maat”	58
7. ”HAAVOITTUVA ASEMA”	64
7.1 Ruumis ”haavoittuvan aseman” mittarina	65
7.2 Ideaaliuhri.....	69
8. YHTEENVETO	72
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Vuoden 2015 aikana kansallisen ihmiskaupparaportoin tietoon tuli yli 20 nigerialaistaustaista naispuolista hakijaa, jotka kansainvälistä suojelua tai oleskelulupaa koskevassa hakemuksessaan toivat esiin joutumisensa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi, mutta joille Maahanmuuttovirasto ei myöntänyt oleskelulupaa tai turvapaikkaa ja käänsi heidät maasta (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 11–12). Tämä pro gradu-tutkielma on tapaustutkimus, jonka tarkoituksena on tarkastella oleskelulupajärjestelmää kriittisen ihmiskauppatutkimuksen näkökulmasta ja pyrkiä jäsentämään niitä maahanmuuton hallinnan ongelmakohtia, jotka mahdollistavat EU:n ulkopuolelta tulevien seksityöntekijöiden hyväksikäytön työmarkkinoilla.

Periaatteessa ihmiskaupan uhrilla on oikeus saada apua ja oleskelulupa. Suomesta ihmiskaupan uhri voi hakea joko kansainvälistä suojelua, oleskelulupaa ihmiskaupan uhrina tai oleskelulupaa yksilöllisestä inhimillisestä syystä (Maahanmuuttovirasto 2017a). Apua ihmiskaupan uhreille tarjoaa Suomessa vastaanottokeskusten yhteydessä toimiva auttamisjärjestelmä. Auttamisjärjestelmään pääsy ei kuitenkaan tarkoita, että uhrille myönnettäisiin oleskelulupa. Auttamisjärjestelmään pääsyn edellytyksenä on, että ihmiskaupan uhrin oleskelu Suomessa on tarpeen ihmiskauppaan liittyvän esitutinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi, sekä se, että uhri tekee yhteistyötä viranomaisten kanssa, jotta ihmiskaupasta epäilty voitaisiin saada kiinni, ja että uhri ei ole enää yhteyksissä ihmiskaupasta epäiltyihin ihmisiin. (Maahanmuuttovirasto 2017a.) Juuri näistä tutkinnallisista ja oikeuskäsittelyyn liittyvistä syistä ihmiskaupan uhrille myönnetään lähtökohtaisesti tilapäinen oleskelulupa. Olennaista luvan myöntämisessä on se, että viranomaisen saa rikostorjunnan kannalta merkityksellistä tietoa rikollisista ja että tietoa voidaan hyödyntää rikosten esitutkinnassa. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 10.)

Nigerialaisten kohdalla kansainvälistä suojelua ei myönnetä, sillä Nigeria kuuluu niin sanottuihin ”turvallisiin kolmansiin maihin”, joihin käännitys on näennäisesti turvallista. Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa voidaan myöntää tilapäisenä siksi aikaa, kun hakija on osana auttamisjärjestelmää. Nigerialaisten kohdalla ihmiskaupan uhrin tilapäinen oleskelulupa tulee kuitenkin harvoin kyseeseen, sillä esitutkintaviranomaiset eivät pääsääntöisesti tutki Suomen ulkopuolella tapahtuneita ihmiskaupparikoksia. Jatkuva oleskelulupa voidaan myöntää, jos hakija on ”erityisen haavoittuvassa asemassa”. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan ”erityisen haavoittuvan aseman” perusteella annetut oleskeluluvat ovat kuitenkin hyvin harvinaisia. Käytännössä ihmiskaupan uhrin voivatsa saada oleskeluluvan yksilöllisestä inhimillisestä syystä. Perusteena on tällöin ”haavoittuva asema” eli tapauksen kokonaisarviointi. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 17.)

Tutkielman tavoitteena on tarkastella ihmiskaupan uhrille inhimillisen yksilöllisen syyn perusteella myönnetyn oleskeluluvan edellytyksiä. Tutkielman perusteella erityisen tärkeäksi ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessin kannalta nousee kysymys siitä, milloin maahanmuuttoviranomaiset arvioivat hakijan aseman tarpeeksi haavoittuvaksi.

Ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa maahanmuuttoviranomaiset toimivat portinvartijoina ja soveltavat oleskelulupakäytäntöjä sen mukaan, onko hakijan kertomus uskottava ja herättääkö se heissä myötätuntoa vai ei. Erityisesti nigerialaisiin ihmiskaupan uhreihin oleskelulupaa tai turvapaikkaa hakeviin kohdistuu paljon ennakkoluuloja ja epäilyksiä. Epäilyksenä on, että naiset käyttävät suomalaista turvapaikkajärjestelmää hyväksi eli lähtökohtaisesti yrittävät petosta. Heihin kohdistuvista epäilyistä on kirjoitettu myös mediassa. Esimerkiksi Yle uutisoi vuonna 2014, että joidenkin nigerialaisten naisten uskotaan saapuneen Suomeen vapaaehtoisesti sekstityöhön ja käyttävän turvapaikkajärjestelmää hyväksi (Yle 2014).

Suomessa ilmiö on nyt hyvin ajankohtainen. Nigerialaistaustaiset seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvan ihmiskaupan kohteeksi joutuneet ovat enemmistössä

ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä, ja heidän osuutensa auttamisjärjestelmään hakeutuneiden joukossa kasvaa vuosi vuodelta (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 3). Samaan aikaan hallinnan näkökulmasta tehty kriittinen ihmiskauppatutkimus on ollut Suomessa varsin vähäistä.

Ihmiskauppaa on teoretisoitu joko nimenomaan naisiin kohdistuvana seksuaalisen väkivallan muotona tai työperäisenä ihmiskauppana (esim. Jyrkinen & Hearn 2005 ja Ollus 2016). Siirtolaisuutta koskevista tutkimuksista on yleensä taas jätetty pois seksityötä tekevät siirtolaisnaiset (esim. Könönen 2016, Näre 2012). Puhtaasti seksityötä koskevat tutkimukset ovat taas lähinnä käsitelleet suomalaisten tekemään seksityötä, jolloin oleskelulupajärjestelmän kriittinen tarkastelu ei ole ollut olennaista (esim. Kontula). Tässä tutkimuksessa käsittelen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa nimenomaan laajemmin siirtolaisten oikeuksia koskevana kysymyksenä ja pyrin jäsentämään yleisesti siirtolaisuuden hallinnan ja erityisesti oleskelulupajärjestelmän ongelmia seksityön, siirtolaisuuden ja ihmiskaupan näkökulmasta.

Olen seurannut suomalaista prostituutiopoliittista keskustelua useiden vuosien ajan. Suomessa keskustelu on pitkälti pyörinyt seksin oston kriminalisoinnin ympärillä. Argumentteja on esitelty sen puolesta ja sitä vastaan. Anna Kontula (2009, 2) on huomauttanut, että termit seksityö ja prostituutio ovatkin vakiintuneet prostituutiopoliittisissa kiistoissa tiettyjen osapuolten käyttöön. Siten myös tutkija tulee jo käsitevalinnallaan tehneeksi yhteiskuntapoliittisen kannanoton (em.).

Tässä tutkielmassa käytän termiä seksityöntekijä kaikista kaupallisen seksin piirissä työskentelevistä ihmisistä ja ymmärrän seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvan ihmiskaupan nimenomaan yhtenä työhön liittyvänä hyväksikäytön muotona. En myöskään käytä sanaparia ihmiskaupan uhri varauksetta. Uhri-käsitteellä on passiivinen kaiku, jonka on kritisoitu heikentävän väkivaltaa kohdanneen – ja siitä selviytyneen – henkilön toimijuutta (Viuhko 2013, 390). Tässä tutkielmassa perustelen ihmiskaupan uhri -termin käyttöä sillä, että Suomen oleskelulupajärjestelmä oli tunnistanut tutkielmani haastateltavan

ihmiskaupan uhriksi, ja ottanut hänet osaksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää.

Kandidaatin tutkielmani oli kirjallisuuskatsaus seksityöntutkimukseen. Sen johdattelmana kiinnostuin laajemmin siirtolaisuutta koskevista kysymyksistä. Olennaiselta molemmissa tutkimusaloissa on tuntunut niin seksityöntekijöiden kuin siirtolaistenkin oman äänen esille tuominen. Se, mihin sosiologian opintojeni aikana olen suuntautunut, vaikuttaa tämän tutkielman näkökulmaan. Aiempi lukemani kirjallisuus aiheesta vaikuttaa tutkimusasetelman taustalla. Sillä on myös merkitystä siihen, mitä asioita tutkielmassani nostan esille.

Tutkielmani aineistona on ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessin läpikäyneen Rosen (nimi muutettu) noin kuusi tuntia kestänyt haastattelu, hänen oleskelulupaprosessiaan koskevat viranomaisdokumentit ja asiassa avustaneen asianajajan haastattelu. Analyysini nojaa kriittisen siirtolaisuuden tutkimuksen, kriittisen ihmiskaupan tutkimuksen ja seksityöntutkimuksen piirissä käytyihin tutkimuskeskusteluihin (Wimmer & Glick Shiller 2002, Aradau 2008, Andrijasevic 2007, Agustin 2007). Pyrin tämän tutkimuskirjallisuuden perusteella vastaamaan aineistolleni esitettyihin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaiseksi institutionaalinen ihmiskaupan uhrin lupaprosessi muodostuu suhteessa sen läpikäyneen kokemuksiin?
2. Mitkä tekijät ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa edesauttavat myönteisen oleskeluluvan saamista? Ja mitä luvan edellytyksenä oleva ”haavoittuva asema” käytännössä tarkoittaa?

Tutkielman rakenne on seuraava: Ensimmäiseksi esittelen tutkimusaiheeseen liittyvän aikaisemman tutkimuksen sekä teoreettisen viitekehyksen ja tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet, eli sen tutkimuskeskustelun, johon tutkielmani kiinnittyy. Sen jälkeen etenen metodologisen taustan esittelyyn. Sitä seuraa analyysimenetelmien esittely. Analyysiluvun aluksi esittelen tutkielmani tapauksen haastateltavan oman kerronnan kautta ja analysoin sitä suhteessa

stereotyyppiseen ihmiskaupanarratiiviin. Sen jälkeen etenen analyysissäni käsittelemään ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessia suhteessa haastateltavani omaan kertomukseen sekä tarkastelen viranomaisten roolia oleskelulupaprosessin portinvartijoina. Kolmannessa analyysiluvussa keskityn jäsentelemään yksilöllisestä inhimillisestä syystä myönnettävän oleskeluluvan perusteena olevan ”haavoittuvan aseman” edellytyksiä. Tutkielman lopuksi esittelen tutkielmani tulokset Yhteenveto-luvussa.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Erilaiset kahtiajaot ja vastakkainasettelut ovat tyypillisiä ihmiskauppakeskustelulle. Perinteiset ihmiskaupan määritelmät erottelevat toisistaan seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja työvoiman hyväksikäyttöön perustuvan ihmiskaupan (Viuhko 2013, 387). Käytännössä seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuva ihmiskauppa on kuitenkin usein yhtä aikaa myös työvoiman hyväksikäyttöä, ja työvoiman hyväksikäyttöön saattaa liittyä myös seksuaalista hyväksikäyttöä (em. 387). Suurimmalle osalle seksin myynti on kuitenkin pääasiassa keino ansaita rahaa eli yksi toimeentulon muoto (Vuolajärvi 2016), siksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa voidaan käsitellä myös työhön liittyvänä hyväksikäytön muotona.

Yleensä ihmiskauppa liitetään pakkoprosituutioon. Siitä kertoo esimerkiksi se, että Googlen kuvahaku englanninkielisellä termillä ”sex trafficking” tuottaa lähes identtisen tuloksen hakusanan ”human trafficking” kanssa. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvaa ihmiskauppaa vastaan ovat kampanjoineet eri toimijat. Kampanjoita yhdistää stereotyyppinen ihmiskauppakuvasto, jolle on tyypillistä täysin orjamaisten tilanteiden ja raakaa väkivaltaa sisältävien tapausten esittäminen ihmiskaupan tyypillisenä esikuvana. Ihmiskauppakuvasto käyttää shokkikeinona viattomiin passiivisiin naisiin kohdistuvaa seksuaalista vaaraa ja erotisoitua väkivaltaa. Ihmiskauppakuvastolla tarkoitetaan ihmiskaupan vastaisessa kampanjoinnissa ja uutisoinnissa käytettyjä kuvia ja niihin liitettyjä narratiiveja. (Vuolajärvi 2016.)

Koska seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuva ihmiskauppa on kaikkein tunnetuin ihmiskaupan muoto, on selvää, että siitä on kirjoitettu paljon. Tutkijat ovat lähes yksimielisiä siitä, että julkinen keskustelu seksityöstä ja ihmiskaupasta ei kuitenkaan ole saavuttanut vahvojen mielikuvien takana olevaa todellisuutta (Thorbek & Pattanaik 2002, 9).

Seksityöstä kuulee mediassa usein käytettävän vääriä termejä ja erityisesti siirtolaisten tekemä seksityö yhdistetään usein ihmiskauppaan. Näin siitäkkin

huolimatta, että alan tutkijoiden mukaan vain pienessä osassa seksityötä on kyse ihmiskaupasta. Esimerkiksi Lontoossa tehdyn sadan siirtolaistaustaisen seksityöntekijän haastatteluun perustuvassa tutkimuksessa 6 prosenttia haastatelluista koki, että heidät oli pakotettu seksin myyntiin (Mai 2009). Usein seksityössä tapahtuva riisto ei ole orjamaista, vaan tarkoittaa sitä, että työolosuhteet eivät vastaa sitä, mitä on odotettu (Vuolajärvi 2016) Tämä ei tietenkään vähennä hyväksikäytön vakavuutta.

Ihmiskaupasta on kirjoitettu paljon. Karkeasti jaoteltuna ihmiskauppaa on teoretisoitu feministisen tutkimuksen ja kriminologisen tutkimuksen piirissä. Feministissä tutkimuksessa ihmiskauppaa on käsitelty nimenomaan yhtenä naisiin kohdistuvana väkivallan muotona, ja kriminologisessa tutkimuksessa se on yhdistetty ”laittomaan” maahantuloon ja liitetty järjestäytyneen rikollisuuden piiriin. Esittelen seuraavaksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvasta ihmiskaupasta tehtyä aikaisempaa tutkimusta niiltä osin kuin se tämän tutkielman kannalta on olennaista.

2.1 Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vai työvoiman hyväksikäyttöä?

Vaikka ihmiskauppa liitetään usein pakkoprostituutioon, sitä tapahtuu myös muilla toimialoilla. Järjestäytyneen rikollisuuden kontekstissa ihmiskauppa hahmotetaan nimenomaan siirtolaisuuteen kytkeytyvänä ongelmana ja se liitetään usein ihmissalakuljetukseen. Ihmissalakuljetus on kuitenkin valtiorajarikos, kun taas ihmiskaupassa on aina kyse ihmisoikeusloukkauksesta (Salt 2000, 34–35). Siirtolaisuuden näkökulmaa korostavat tutkimukset ihmiskaupasta ovat kuitenkin pitkään käsitelleet lähinnä työperäistä ihmiskauppaa.

Suomessa ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöä ja työperäistä ihmiskauppaa on tutkinut muun muassa Natalia Ollus (2016, 4). Olluksen tutkimus sijoittuu kriminologisen ja talouden tutkimuksen kenttään. Työperäisen ihmiskaupan tutkimuksissa ihmiskauppaa käsitellään yleensä osana harmaata taloutta ja sen yhteyttä ulkomaalaisen työvoiman hyväksikäyttöön korostetaan. Myös Martti Lehti ja Kauko Aromaa (2002) ovat kirjoittaneet seksuaaliseen hyväksikäyttöön

perustuvasta ihmiskaupasta Suomessa. Heidän tutkimuksissaan korostuu kriminologinen näkökulma. Kaupallisen seksin alalla toimineita siirtolaisia ei juurikaan käsitellä työperäistä ihmiskauppaa käsittelevissä tutkimuksissa (Thorbek & Pattainai 2002, 20).

Sen sijaan feministisen tutkimuksen piirissä seksityötä ja siirtolaisuutta on käsitelty paljon nimenomaan ihmiskaupan kontekstissa. Suomessa ihmiskauppaa on tutkinut myös sukupuolentutkija Marjut Jyrkinen. Jyrkinen jäsentelee ihmiskauppaa nimenomaan naisiin kohdistuvana väkivallan muotona. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan vastaiseen toimintaan perehtynyt tutkija Elizabeth Bernstein (2010, 50) huomauttaakin, että ihmiskaupan vastainen kamppailu on 1990-luvulta alkaen ollut osa sukupuolten välisen tasa-arvon kamppailua.

Feministisen tutkimuksen piirissä korostunutta uhrinäkökulmaa ollaan kritisoinut seksityön ja kriittisen ihmiskaupan tutkimuksen piirissä. (esim. Agustin 2007, Andrijasivic 2010 ja Aradau 2009) Pääasiallinen kritiikki on kohdistunut seksityötä tekevien oman äänen sivuuttamiseen ja ihmiskaupan uhrien toimijuuden kieltämiseen. Agustin (2007) esittää, että siirtolaiset seksityöntekijät nähdään lähes poikkeuksetta passiivisina uhreina, jotka tulee pelastaa. Passiivista uhriasemaa korostavaa näkökulmaa on kritisoinut muun muassa ihmiskauppaan liittyvien rakenteellisten seikkojen ohittamisesta.

Suomessa Minna Viuhko (2013) on kirjoittanut ihmiskaupan uhrien toimijuudesta. Hän pyrkii tutkimuksessaan ylittämään passiivisten ihmiskaupan uhrien ja aktiivisten seksityöntekijöiden välille muodostuneen kahtiajaon ja osoittaa tutkimuksellaan, etteivät edes ihmiskaupan uhrit ole ”passiivisia uhreja ilman toimijuutta”, vaan he ovat myös kykeneviä tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä rakenteiden sallimissa rajoissa.

Minna Viuhko (2013) tarkasteli ihmiskaupan uhrien toimijuutta nimenomaan suhteessa hyväksikäyttäjiin. Hänen tutkimuksessaan ei niinkään painottunut maahanmuuton hallinnan näkökulma, joka muodostaa omat rajoitteensa

ihmiskaupan uhrien toiminnan mahdollisuuksille. Hyödynnän tutkielmani analyysissä myös Minna Viuhkon soveltamaa pohjoismaisessa kriminologisessa keskustelussa kehitettyä ideaaliuhrin käsitettä, jonka avulla kuvataan sitä, miten uskottavan uhrin oletetaan käyttäytyvän ja millaisia ominaisuuksia hänellä oletetaan olevan (Christie 1986; 2001; Lindgren ym. 2004, 31–35). Uhrin ja erityisesti ideaaliuhrin käsite sisältää oletuksen uhrin passiivisuudesta ja avuttomuudesta (Honkatukia 2011, 8).

Seksityöntutkimus on korostanut seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvan ihmiskaupan yhteyttä muiden harmaan sektorin alemman statuksen töihin liittyviin ongelmiin. Kaupallisen seksin piirissä tapahtuvan hyväksikäytön ollaan seksityöntutkimuksen piirissä nähty muistuttavan oleellisesti muilla toimialoilla tapahtuvaa hyväksikäyttöä (Kontula 2008, 6).

Suomessa Anna Kontulaa pidetään seksityöntutkimuksen pioneerina. Osana suomalaista seksityön kenttää koskevaa väitöskirjatutkimustaan Kontula kirjoitti Prostituutio Suomessa -raportin, joka oli ensimmäinen laatuaan. Raportin mukaan suomalainen seksityön kenttä on etnisesti jakautunut, ja erityisen huonossa asemassa ovat paperittomat siirtolaiset, sillä heidät on poissuljettu virallisilta työmarkkinoilta eivätkä he voi turvautua julkisiin palveluihin edes akuuttitilanteissa. (Kontula 2005, 1.) Kontula painottaa, että seksityöntekijöitä ei voi jakaa kahtia menestyviin seksin ammattilaisiin ja alalle pakotettuihin uhreihin. Jokaisen hänen haastattelemansa seksityöntekijän elämässä oli sekä uhriuttavia että kannattelevia tekijöitä. (Kontula 2005, 38.)

Anastasia Diatlovan venäjänkielisten Suomessa seksityötä tekevien naisten kokemuksia käsitellyt väitöskirja taas on nostanut esiin kaupallisen seksin hallinnoinnin kansallisuuden rakentamisen kontekstissa. Diatlovan (2016) tutkimuksessa kaupallisen seksin hallinnointi näyttäytyi osana kansallisuuden rakentamisen prosessia.

Niina Vuolajärven väitöskirja puolestaan käsittelee seksityötä ja siirtolaisuutta Suomessa. Vuolajärvi (2017) on kirjoittanut ihmiskaupan vastaisissa kampanjoissa

esiintyvän ihmiskaupanarratiivin ongelmallisuudesta ja seksityön kentän hierarkisoitumisesta nimenomaan kriittisen siirtolaisuuden tutkimuksen näkökulmasta.

Nimenomaan nigerialaisiin naisiin kohdistuvasta ihmiskaupasta ei ole tehty tieteellistä tutkimusta Suomessa. Pohjoismaissa nigerialaisia koskevasta ihmiskaupasta ja ihmiskaupan uhrien käännetyksistä ovat kirjoittaneet tutkijat May-Len Skilbrei ja Marianne Tveit (2007). Heidän tutkimuksensa tarkastelee Norjasta käännetyttyjen nigerialaisten naisten kokemuksia ja painottaa kaupallisen seksin alalla toimivien ulkomaalaisten oikeudellisen aseman merkitystä ihmiskaupassa. Nigeriaan käännetyttyjen ihmiskaupan uhrien tilanteita Nigeriassa on tutkinut tanskalainen antropologi Sine Plambech (2016). Plambechin tutkimuksissa Nigeriaan ihmiskaupan uhreina käännetyttyjen tilanteet eivät eronneet käännetyttyjen seksityöntekijöiden kokemuksista paljoakaan.

Tutkielmani kannalta hyödyllinen on ollut myös Jukka Könösen (2016) rajojen vaikutusta maahanmuuttoon ja työmarkkinoihin käsittelevä tutkimus.

2.2 Laki ja käytännöt

Suomalainen prostituutiopolitiikka nojaa abolitionistiseen ajatteluun, jossa seksipalveluiden myyminen ja ostaminen on sallittua, mutta toisen tekemästä seksityöstä hyötyminen on kriminalisoitu (Kontula 2005, 22). Seksityön kenttää kuitenkin rajoitetaan useilla eri laeilla ja säännöksillä vaikka seksin myyminen sinänsä ei olekaan kiellettyä. Seksityöntekijän eläke- ja työoikeudellista asemaa ei rinnasteta laillisiin elinkeinoihin, eikä ulkomaalainen voi saada työlupaa seksityön harjoittamista varten, koska seksityöntekijällä ei ole laillisen elinkeinonharjoittajan asemaa (Lehti & Aromaa 2002, 14). Lisäksi seksityötä ja ihmiskauppaa säännellään muun muassa rikoslaissa, vastaanottolaissa ja ulkomaalaislaissa.

Järjestyslaki kieltää seksin ostamisen ja myymisen julkisilla paikoilla, kuten kadulla tai yleisölle avoimessa liikeytilassa (Kontula 2005, 22). Lain tavoitteena on

ollut vähentää katuprostituutiota. Vuonna 2003 voimaan tulleen järjestyslain seurauksena ulkomaalaisten seksityöntekijöiden asema kuitenkin heikkeni, sillä se heikensi kielitaidottomien seksityöntekijöiden mahdollisuutta hankkia asiakkaita ja siten vahvisti parittajien asemaa (Lehti & Aromaa 2002, 14) Järjestyslain lisäksi seksityötä säädellään myös rikoslain paritusta koskevassa pykälässä. Sen mukaan esimerkiksi tilojen vuokraaminen seksin myymistä varten on kiellettyä (Rikoslaki 39/1889). Käytännössä parituksella tarkoitetaan bordelleja ja kaikkea kaupallisen seksin markkinointia ja organisointia, josta hyötty taloudellisesti useampi kuin yksi henkilö. Rikoslaki kieltää myös seksipalvelujen ostamisen alaikäisiltä. (Kontula 2005, 24.)

Kaikkia kaupallisen seksin alalla toimivia koskevien lakien lisäksi ulkomaalaisiin kohdistuu nimenomaan ulkomaalaislain seksin myyntiä koskevat säännökset. Ulkomaalaislain mukaan jo epäily siitä, että henkilö myy seksiä riittää käännytyspäätöksen perusteeksi (Ulkomaalaislaki 301/2004). Seksityön lisäämistä käännytysperusteeksi perusteltiin lain voimaantulon vuonna 1999 niin sanottuun itäprostituutioon liittyvillä yhteiskunnallisilla häiriöillä, paritustoiminnalla ja oheisrikollisuudella. (Kontula 2005, 25.) Tutkimusten mukaan tämä on kuitenkin vain heikentänyt ulkomaalaisten seksityöntekijöiden asemaa, sillä kynnys turvautua viranomaisiin ongelmatilanteissa on kasvanut, kun seurauksena voi olla käännytys ja monivuotinen maahantulokielto. (esim. Levy 2010, Andrijasevic 2010 ja Agustin 2007) Kiristynyt siirtolaisuuden hallinta on lisäksi aiheuttanut sen, että ulkomaalaisten tekemästä seksityöstä on tullut entistä vaarallisempaa, tämän on taas todettu vahvistavan parittajien asemaa. (Lehti & Aromaa 2002, 85–86.)

Kansainvälisten velvoitteiden lisäksi Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa ohjaavat erilaiset kansalliset ohjeistukset. Pääasiassa Suomen ihmiskaupan vastainen toiminta perustuu Ihmiskaupan vastaiseen toimintasuunnitelmaan, jonka ensimmäinen versio julkaistiin vuonna 2005 ja jonka viimeisin versio päivitettiin vuonna 2016. Sen lisäksi vuonna 2006 julkaistiin raportti ”Ihmiskaupan uhrien auttaminen -työryhmän ehdotus palvelujen ja tukitoimien

toteuttamiseksi”, johon ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminta perustuu.

Lisäksi ihmiskaupparaporttoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu seuraa Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa ja raportoi siitä tasaisin väliajoin. Viimeisin raportti julkaistiin syksyllä 2016. Raportti käsitteli ulkomaalaislain soveltamiskäytäntöjä nimenomaan Suomesta oleskelulupaa hakeneiden nigerialaisten ihmiskaupan uhrien oleskelulupaprosessissa. Sen pohjalta yhdenvertaisuusvaltuutettu esitti Maahanmuuttovirastolle parannusehdotuksia koskien ihmiskaupan uhrien lupakäytäntöjä. Tammikuussa 2017 yhdenvertaisuusvaltuutettu yhdessä maahanmuuttoviraston kanssa matkusti Italiaan päivittämään Italian vastaanottojärjestelmän tilannetta ja totesi, että se on pahasti kuormittunut ja että ihmiskaupan uhrin on vaikeaa saada apua paikallisista viranomaisilta. (Maahanmuuttovirasto 2017c.)

Seuraavaksi etenen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen esittelyyn. Esittelen kolme tutkielmani kannalta olennaista tutkimussuuntausta, jotka ovat vaikuttaneet tutkimusasetelmani syntymiseen.

2.3 Nigerialaiset Euroopassa

Nykyisin EU-kansalaiset voivat liikkua ja hakea töitä toisessa EU-maassa. Sen sijaan Euroopan ulkopuolelta tulevan kolmannen maan kansalaisen liikkumista rajoitetaan erilaisin maahantulon ja maassa oleskelun säännöksin. Myös Euroopan ulkopuolelta tulevat ovat keskenään erilaisessa asemassa: kiinalainen opiskelija, yhdysvaltalainen konsultti tai nigerialainen seksityöntekijä asettuvat kaikki eri asemiin liikkuvuutta kontrolloivassa järjestelmässä. Globalisaatio ei ole merkinnyt rajojen katoamista, vaan pikemminkin niiden moninaistumista. (Könönen 2014, 4.)

Vuonna 2015 lähes 15 miljoonaa nigerialaista asui ulkomailla, suurin osa heistä asui muissa Afrikan maissa. Euroopassa asuvista 170 000 nigerialaisesta lähes puolet asuivat Iso-Britanniassa. Toiseksi eniten nigerialaisia asui Italiassa. (IOM 2015.) Nigerialaisten muutto Italiaan alkoi 1980-luvulla vastauksena

kouluttamattoman työvoiman korkeaan kysyntään maatalous- ja palvelualoilla. Nigerian naiset, jotka myivät seksiä, olivat vain yksi osa tätä liikehdintää. (de Haas 2006, 3.)

Ensimmäiset nigerialaiset seksityöntekijät matkustivat Italiaan itsenäisesti ilman kolmansien osapuolten apua, mutta kiristyneiden maahantulosäädösten myötä matkustaminen muuttui vaikeammaksi ja kalliimmaksi, ja naisten oli yhä hankalampaa järjestää matkoja Eurooppaan (de Haas 2006, 3). Vastauksena kiristyneelle maahanmuuttopolitiikalle jotkut naisista – niin kutsutut madamet – alkoivat organisoida matkoja toisille Eurooppaan lähteville naisille (Carling, 2006).

Euroopan maahanmuuttopolitiikalla on myös ollut oma osuutensa ihmiskaupan muotoutumisessa. 1990-luvulla maahanmuuttopolitiikkaan tehdyt kiristykset aiheuttivat sen, että laittomasta maahantulosta joutui maksamaan matkan järjestäjälle aiempaa enemmän, sillä matkustamiseen liittyi yhä enemmän riskejä. (de Haas 2006, 2.) Maahanmuuttopolitiikalla ei siis vain kontrolloida maahanmuuton määriä, vaan sillä on välittömiä ja todellisia seurauksia ihmisten elämälle (Rigo 2009, 14).

Vaikka suurin osa nigerialaisista asuu Euroopassa muista syistä, nigerialaisten naisten maahanmuutto nähdään erityisesti Pohjoismaissa lähes poikkeuksetta yhteydessä seksityöhön ja ihmiskauppaan. Nigerian kaupallisen seksin alalla toimivat siirtolaiset ovat kuitenkin vain pieni osa nigerialaisten maahanmuuttoa. Siitä huolimatta se on kiinnostanut niin tutkijoita kuin mediaakin jo vuosikymmenten ajan. (Zibouh & Martinello 2015, 189.) Erityisen kiinnostuneita ollaan oltu nigerialaisiin naisiin kohdistuvasta ihmiskaupasta. On kuitenkin tärkeä muistaa, että suurin osa nigerialaisista matkustaa vapaaehtoisesti, ja myös ihmiskauppatapauksissa vapaaehtoisuuden ja pakotetun maahanmuuton raja on vähintäänkin häilyvä (de Haas 2006, 3).

Yhdysvallat ja Eurooppa ovat pitkään painostaneet Nigeriaa toimimaan ihmiskauppaa vastaan (de Haas 2006). Huolimatta siitä, että eri tahot pitävät äärimmäisen tärkeänä ihmiskauppaan puuttumista, nigerialaisia naisia, jotka ovat

päätyneet hyväksikäytön mahdollistaviin oloihin ja jotka hakevat oleskelulupaa ihmiskaupan uhreina Euroopassa, käännytetään Nigeriaan huomattavasti enemmän kuin niiden annetaan tänne jäädä. Euroopasta suojaa saa vain murto-osa hakijoista. (Eurostat 2014.)

Ihmiskaupan vastaisen toiminnan poliittisesti painava mutta usein huonosti todellisuutta vastaava uhridiskurssi luo kuvaa kaupallisen seksin piirissä toimivista siirtolaisista passiivisina uhreina ilman toimijuutta (Agustin 2007, 39). Kun nigerialainen nainen päätyy hyväksikäytön mahdollistaviin oloihin Euroopassa, syytä ei voi tyhjentää pelkästään pahojen ihmiskauppiaiden julmuuteen. Usein se on sattuma, jota on edeltänyt henkilön omat pyrkimykset parempaan elämään, tiukka maahanmuuttopolitiikka sekä laillisten liikkumisen väylien puuttuminen. (Plambech 2017, 3). Huonoimmassa asemassa ovat usein ne kaupallisen seksin alalla toimivat naiset, joilta puuttuu oleskelulupa. (Kontula 2008.)

Tanskasta Nigeriaan käännetyt seksityöntekijöiden käännetyksen jälkeistä elämää tutkinut Sine Plambech toteaa, että Euroopan Unionin ihmiskaupan vastainen toiminta, joka perustuu rikollisten ja uhrien erotteluun, on todellisuutta yksinkertaistava ja kuvaa huonosti ihmiskaupan kohteiden todellisia tilanteita (Plambech 2014, 1). Siirtolaisten tilanteet muuttuvat usein matkan aikana ja esimerkiksi paremman elämän perässä liikkeelle lähtenyt siirtolainen voi laillisten liikkumisen ja maassa olemisen väylien puuttuessa joutua turvautumaan ihmiskauppiiaan tai parittajan apuun.

Rutvica Andrijasevic (2010, 3) nostaa esille, että ihmiskauppa on tiiviisti työvoimapolitiikkaan ja siirtolaisuuteen kytkeytyvä ilmiö. Näin ollen ihmiskaupan vastaisen toiminnan tulisi keskittyä rikollisten kiinniottamisen sijaan luomaan lisää laillisen liikkuvuuden ja työnteon väyliä köyhemmistä maista tuleville siirtolaisille. Hän myös alleviivaa, että jos parittajat ja ihmiskauppiat eivät kieltäisi siirtolaisilta sosiaalisia oikeuksia ja oikeutta vapaaseen liikkuvuuteen, sen tekisivät valtiot. (Andrijasevic 2010, 3.)

Nigerialaiset Suomessa

Suomessa nigerialaisten naisten ihmiskauppaan on havahduttu muita Euroopan maita myöhemmin. Viime vuosien aikana ilmiö on kuitenkin saanut hyvin paljon erityisesti median huomiota. Aiheen saama laaja huomio johti muun muassa siihen, että vuoden 2016 lopussa yhdenvertaisuusvaltuutettu julkaisi nigerialaistausten seksuaalisesti hyväksikäytettyjen ihmiskaupan uhrien kohtelua turvapaikka- ja oleskelulupaprosessissa käsittelevän selvityksen. Sen tarkoituksena oli kartoittaa, miten ulkomaalaislakia ja sen oleskelulupaperusteita sovelletaan ihmiskaupan uhrien kohdalla. Selvityksen erityisenä kohteena olivat sellaiset kansainvälisen suojelun ja oleskeluluvan hakijat, jotka ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä oli varsinaisesti tunnistanut ihmiskaupan uhreiksi tai joiden kohdalla Maahanmuuttovirasto oli hyväksynyt tosiseikaksi hakijan kertomuksen ihmiskaupan uhriksi joutumisesta. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a.)

Viime vuonna Suomen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä oli yhteensä 167 ihmistä, joista 50 oli nigerialaisia naisia. Vuoden aikana auttamisjärjestelmään otettiin 130 uutta ihmistä, joista nigerialaisia oli 22. Vuonna 2016 Suomesta haki turvapaikkaa 228 nigerialaista. Heistä vain 69:lle myönnettiin oleskelulupa ja 80 sai kielteisen päätöksen, loput määriteltiin Dublin-tapauksiksi eli palautettiin johonkin toiseen EU maahan ja jätettiin siksi tutkimatta. (Maahanmuuttovirasto 2017e.) Yhtä tilastoissa näkyvää myönteisen luvan saanutta on haastateltu tähän tutkielmaan.

3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teoreettiset lähtökohdat ja sen kannalta olennaiset tutkimusperinteet. Samalla paikannan tutkielmani sosiologisen tutkimuksen kenttään. Tutkimuksen paikantumisella tarkoitan sitä laajempaa yhteiskunnallista kontekstia, jossa tutkielmani tapahtuu. Esittelen ne teorialat, jotka määrittelevät tutkimukseni näkökulman sekä ne käsitteet, joiden avulla tutkimukseni on toteutettu. Koska tutkielmani on tapaustutkimus, käytän teorioita hyväkseni tapaukseni tulkinnessa myöhemmin.

Tutkielmani sijoittuu kriittisen tutkimuksen perinteeseen niin teoreettisena lähtökohtana kuin tutkimusstrategianakin. Teoreettisena lähtökohtana kriittisellä tutkimuksella tarkoitan asioiden nykytilaa arvostelevaa ja muutokseen pyrkivää tutkimusta ja tutkimusstrategiana taas kyseenalaistavaa lähestymistapaa niitä prosesseja ja rakenteita kohtaan, joissa tutkimuskohde ilmenee (Himanen, Könönen 2014, 25). Tutkielmani kannalta keskeistä on subjektin toimijuuden korostaminen ja niiden rakenteellisten seikkojen tunnustaminen, jotka määrittelevät kaupallisen seksin alalla toimivien siirtolaisten elämää. Toimijuuden ymmärrän yksilöiden kapasiteettina tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä, eli toimia (Gordon 2005, 115).

Tutkielmani lähtökohtana on seksityöntutkimuksen, kriittisen ihmiskauppatutkimuksen ja kriittisen siirtolaisuuden tutkimuksen teorialat. Näiden teoreettisten valintojen avulla pyrin jäsentämään seksityön, siirtolaisuuden ja ihmiskaupan rajoille sijoittuvaa harmaata aluetta aineistooni pohjautuen. Esittelen seuraavaksi tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ja tutkielman kannalta keskeiset käsitteet, jotka kiinnittyvät seksityön tutkimukseen, kriittisen ihmiskaupan tutkimukseen sekä kriittisen siirtolaisuuden tutkimukseen.

3.1 Seksityöntutkimus

Sosiaalisen konstruktionismin keskeisin todellisuutta koskeva oletus on, että kieli rakentaa todellisuutta (Saaristo & Jokinen 2010, 101–104). Siksi ei ole yhdentekevää, millaista kieltä käytämme, kun puhumme kaupallisesta seksistä. Kieli on politiikan väline, ja käsitevalinnat konkretisoituvat niiden ihmisten arjessa, johon retoriset valinnat ja niiden avulla ajettu politiikka viime kädessä vaikuttavat (Tuomaala 2015, 54).

Seksityötä on perinteisesti teoretisoitu kriminologisessa ja feministisessä viitekehyksessä. 1990-luvulta alkaen kaupallisen seksin tutkimuksesta on kuitenkin eriytynyt seksityön tutkimuksen suuntaus, joka kirjoittaa nimenomaan *seksityöstä*. Seksityöntutkimus korostaa seksityön vahvaa yhteyttä liikkuvan, epävakaa ja informaalin työn tutkimukseen. (Kontula 2008, 6.)

Käsitettä käytti ensimmäistä kertaa seksityöaktivisti Carol Leigh kaupallisen seksin vastaisessa konferenssissa San Franciscossa 1970-luvun lopussa (Gira Grant 2014, 17–18). Leigh perusteli käsitevalintaansa sillä, että uuden kielen omaksuminen on välttämätöntä stigmatisoidun ryhmän oman toimijuuden tukemiseksi (Leigh 1997, 229–230). Termi *seksityö* korostaa toiminnan yhteyttä työn tekemiseen sekä sisältää ymmärryksen subjektin toimijuudesta. *Prostituoitu* puolestaan on kokonaisvaltaisempi, historian painolastia kantava identiteetti, johon harva seksityöntekijä samaistuu (Gira Grant, 2014, 13). Holly Wardlow (2004, 1017–1018) erottelee neljä näkökulmaa, joiden kautta muutos prostituoidusta seksityöntekijäksi on tapahtunut:

1. *Seksityöntekijä* on käsitteenä neutraalimpi, sillä termi *prostituoitu* on vahvasti stigmatisoitunut.
2. Käsitevalinta on poliittinen kannanotto: kun seksityö määritellään työksi, on helpompaa vaatia työntekijöille kuuluvia oikeuksia.

3. *Seksityö* korostaa toiminnan yhteyttä tulonhankintaan, kun taas *prostituoitu* on stigmatisoiva identiteetti.
4. *Seksityö* terminä tekee näkyväksi kaupallisen seksin takana olevia rakenteellisia syitä, kuten köyhyyttä ja naisten vastuuta perheen elannosta.

Kaikki kaupallisesta seksistä kirjoittavat eivät allekirjoita kaikkia Wardhow'n esittämiä kohtia. Seksityöntutkimukselle on kuitenkin tyypillistä seksityöntekijöiden oman kokemuksen korostaminen, empiirisyys ja valtasuhteiden analyysi (Kontula 2009, 5).

Prostituutio taas on pitkään ollut kaupallisesta seksistä tehdyn tutkimuksen peruskäsite (Kontula 2009, 2). Käsite *prostituoida* syntyi toimittaja Melissa Gira Grantin (2014, 14) mukaan 1600-luvulla ja ilmestyi englannin kieleen ensimmäistä kertaa verbinä *to prostitute* viitaten jonkun asettamista myyntiin. Sanan *prostituoitu* lingvistinen tarkastelu osoittaa, että sana prostituoitu on nominaalimuotoinen verbi eli verbistä johdettu substantiivi. Sosiaalipsykologi Michael Billig (2008) pitää nominalisaatiota ideologisena diskurssina, jonka avulla kielestä häivytetään subjektin toimijuus. Termin *prostituutio* korvaaminen *seksityön* käsitteellä on siten paitsi eettinen, myös aineistolähtöinen valinta. Se perustuu huomioon, että kaupallisen seksin piirissä esiintyvä hyväksikäyttö muistuttaa oleellisesti muihin siirtolaisnaisille tarjolla oleviin töihin liittyviä ongelmia. (Kontula 2008, 6.)

Vastaavasti *prostituutio* terminä on vakiintunut seksityön täyskriminalisointia kannattavassa näkemyksessä. Käsitevalinnalla halutaan korostaa näkemystä, jonka mukaan prostituutio on aina väkivaltaa naisia kohtaan eikä siten voi olla työtä. Tätä niin sanottua abolitionistista kantaa on kritisoitu seksityöntekijöiden oman äänen sivuuttamisesta ja heidän toimijuutensa kieltämisestä.

Kaupallisen seksin tutkimus on kautta historian ollut kytköksissä kysymykseen siitä, miten yhteiskunnan tulisi ilmiöön suhtautua. Valtioiden harjoittamalla prostituutiopolitiikalla on ollut vahva kytkös kriminaali- ja kontrollipolitiikkaan, ja seksityö on nähty moraalisenä ja terveydellisenä uhkana yhteiskunnille (Levy

2014, 2). Jäsentämällä kaupallisen seksin kenttää työn käsitteen kautta saadaan diskursiivista tilaa seksityötä tekevien vaatimuksille työstä. Siten saadaan näkyviin se, että kaupallisen seksin piirissä esiintyvä hyväksikäyttö muistuttaa oleellisesti muihin harmaan sektorin alemman statuksen töihin liittyviä ongelmia. Siten niiden ratkaisupyrkimyksissäkin tulisi turvautua yhtäläisiin keinoihin. (Kontula 2008, 6.)

3.2 Kriittinen ihmiskaupan tutkimus

Toinen tutkielmani kannalta merkittävä tutkimussuuntaus on kriittinen ihmiskaupan tutkimus. Se haastaa perinteiset ihmiskauppaa koskevat keskustelut, joita on käyty lähinnä järjestäytyneen rikollisuuden ja turvallisuuden näkökulmasta.

1990-luvun lopulta lähtien ihmiskauppa on noussut voimakkaasti kansainvälisen politiikan agendalle (Agustin 2007, 36) ja ihmiskaupan saama laaja huomio on johtanut mittaviin toimenpiteisiin niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Tämä näkyy myös hallinnon kiinnostuksessa tutkimukseen ja sen rahoitukseen. Castels (2007, 363) kuitenkin huomauttaa, että politiikkaan orientoitunut (policy oriented) tutkimus voi tuottaa yksinkertaistettuja vastauksia monimutkaisiin yhteiskunnallisiin prosesseihin. Tällä voi taas olla kohtalokkaita seurauksia esimerkiksi kaupallisen seksin piirissä työskentelevien siirtolaisten elämälle.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa on kaikkein tunnetuin ihmiskaupan muoto (Kleeman & Smit 2014, 2), ja se on saanut paljon huomiota ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Vaikka ihmiskauppa usein mielletään pakkoprosituutioksi, merkittävä osa ihmiskauppaa sijoittuu kuitenkin muille aloille (Kontula 2009, 28). Ihmiskauppaa esiintyy sekä Suomessa että muualla maailmassa monella siirtolaisvaltaisella alalla kuten kausittaisessa maataloustyössä, marjanpöiminnassa, hoiva- ja kauneusalalla ja rakennustyömailla. Arviot kaupallisen seksin osuudesta ihmiskaupassa liikkuvat 20 ja 50 prosentin välillä. (Vuolajärvi 2016.)

Laittoman maahantulon näkökulman korostaminen ihmiskauppakeskustelussa on institutionalisoitunut ihmiskaupan vastaisen politiikan käytäntöihin. Nämä poliittiset toimet ihmiskauppaa vastaan rajoittavat kuitenkin käytännössä ihmisten liikkuvuutta. Ne vähentävät laillisia työnteon ja liikkuvuuden vaihtoehtoja kriminalisoiden seksityötä tekevät siirtolaiset. Suomessa hyvä esimerkki tästä löytyy ulkomaalaislaista. Vuonna 1999 siihen säädettiin pykälä, jonka mukaan jo epäily seksuaalipalveluiden myynnistä toimii ulkomaalaisen käännytysperusteena (HE 301/2004). Käännytyksen pelko estää hyväksikäytön kohteeksi joutuneita kääntymään viranomaisen puoleen ihmiskauppatilanteessa. Suomessa tämän on todettu vahvistaneen parittajien valtaa (Lehti & Aromaa 2002, 85–86).

Ihmiskauppa on siis tiiviisti työvoimapolitiikkaan ja maahanmuuttoon kytkeytyvä ilmiö, eikä se tapahdu irrallaan sosiaalisesta, taloudellisesta ja poliittisesta kontekstista. Maailmassa vallitsevalla epätasa-arvolla ja köyhien valtioiden hyväksikäytöllä on merkittävä vaikutus ihmiskauppaan (Thorbeck & Pattanaik 2002, 23). Siirtolaisuuden hallinnan dynamiikkaa on hankala ymmärtää ilman talouden käsittelemistä, sillä maahanmuuttopolitiikka on aina samanaikaisesti myös työmarkkinapolitiikkaa. Enrica Rigo (2007) korostaa, että rajahallinnalla ei ainoastaan säädellä työvoiman määrää, vaan sillä myös vaikutetaan siihen asemaan, jossa siirtolaiset työskentelevät ja elävät. (Rigo 2007, 14.)

Ihmiskaupan määritelmiä

Termille ”ihmiskauppa” löytyy monta erilaista määritelmää. Suomen rikoslaissa ihmiskaupparikos koostuu kolmesta osatekijästä: keinoista, tekotavasta ja tarkoituksesta. Kaikkien osatekijöiden tulee täytyä samanaikaisesti, jotta kyse on ihmiskaupasta. (Rikoslaki, 25. luvun 3. §.)

YK:n ihmiskaupan vastaisessa pöytäkirjassa (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons) ihmiskauppa taas määritellään seuraavasti:

”Ihmiskauppa tarkoittaa hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla. Hyväksikäytöksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen”. (HE 221/2005.)

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija Venla Roth (2009, 3) rajaa ihmiskaupan eri teollisuuden aloilla tapahtuvaksi ihmisten hyväksikäytöksi, esimerkiksi saattamalla heidät velkavankeuteen, maksamalla liian alhaista palkkaa, teettämällä kohtuuttoman pituisia työpäiviä ilman erikorvausta, laiminlyömällä lomaoikeuksia tai asuttamalla ala-arvoisissa olosuhteissa.

Yleisesti ihmiskaupan määritelmien ongelmana on se, että ne yksinkertaistavat monimutkaista ilmiötä ja piilottavat alleen ne rakenteelliset seikat, jotka ilmiön takana vaikuttavat. Lopulta hyvin harva yksittäinen ihmiskauppatapaus täyttää kaikki ne juridisen ihmiskaupan tunnusmerkit, jotka oikeuttaisivat kansainväliseen suojeluun ja näin ollen esimerkiksi myönteisen oleskeluluvan saamiseen. (Vuolajärvi 2016.)

Suomessa ihmiskaupan uhrien oleskelulupaprosessin ongelmallisuus on nyt hyvin ajankohtainen. Nigerianlaistaustaiset seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvan ihmiskaupan kohteeksi joutuneet ovat enemmistössä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä, ja heidän osuutensa auttamisjärjestelmään hakeutuneiden joukossa kasvaa vuosi vuodelta (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 3). Kuitenkin esimerkiksi vuoden 2015 aikana kansallisen ihmiskaupparaportoin tietoon tuli yli 20 nigerialaistaustaista naispuolista hakijaa, jotka kansainvälistä suojelua tai oleskelulupaa koskevassa hakemuksessaan toivat esiin joutumisensa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi, mutta joille

Maahanmuuttovirasto ei myöntänyt oleskelulupaa tai turvapaikkaa ja käännutti heidät maasta (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 11–12).

3.3 Kriittinen siirtolaisuuden tutkimus

Kolmantena tutkielmani kannalta olennaisena teoreettisena lähestymistapana on kriittinen siirtolaisuuden tutkimus, jonka yhteydessä esittelen kaksi tutkielmani kannalta hyödyllistä teoreettista välinettä: metodologisen nationalismen kritiikin sekä muuttoliikkeiden autonomian.

Muuttoliikkeitä on perinteisesti tutkittu nimenomaan maahanmuuton näkökulmasta ja erityisesti suomalaisen maahanmuuttotutkimuksen keskiössä on ollut kotoutuminen ja monikulttuurisuus (Könönen 2014b, 8). Ihmisten liikkumista on myös analysoitu veto- ja työntötekijöiden avulla. Esimerkiksi kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM selventää siirtolaisuuteen ajavia tekijöitä nimenomaan veto- ja työntötekijöiden käsitteiden avulla. Työntötekijöiksi järjestö määrittelee negatiiviset ilmiöt, jotka saavat ihmiset jättämään kotinsa. Vetotekijät ovat järjestön mukaan taas myönteisempiä ilmiöitä, esimerkiksi toiveita korkeammasta elintasosta, paremmista työ- ja opiskelumahdollisuuksista tai vaikkapa perheen yhdistämisestä (IOM 2010). Myös veto- ja työntötekijät määritellään kuitenkin yleensä koskemaan valtioiden välisiä muuttoliikkeitä ja siirtolaisten yksilölliset liikkumisen motiivit jäävät tässä näkökulmassa varjoon. Lisäksi siirtolaisten tilanteet muuttuvat usein matkan aikana, eikä veto- ja työntötekijöitä ole enää yhtä helppo erotella toisistaan. Siirtolaisuuden teoretisointi veto- ja työntötekijöiden näkökulmasta voidaankin kriittisessä siirtolaisuuden tutkimuksessa nähdä ongelmallisena, sillä muuttoliikkeiden analysointi niiden näkökulmasta ohittaa siirtolaisten omat tilanteiden mukaan elävät liikkumisen motiivit.

Hyvin keskeiseksi eroksi maahanmuuttopolitiikassa on noussut myös jako laittoman ja laillisen maahanmuuton välille (Aradau 2008, 22). Kriittisen siirtolaisuuden tutkimuksen näkökulmasta kukaan ei lähtökohtaisesti voi olla laitton, vaan valtiot nimenomaan kriminalisoivat joidenkin maiden kansalaiset.

Mezzadra (2011) on myös huomauttanut, että kansalaisuuden määritelmän ulkopuolelle jäävät siirtolaiset kuitenkin toimivat kansalaisina huolimatta siitä, että oikeusjärjestelmä ei heidän kansalaisuuttaan tunnustaisikaan. Näin ollen maahanmuutto itsessään ei sinänsä ole laitonta, vaan Euroopan rajojen ylittäminen on kriminalisoitu tietyiltä väestöryhmiltä. ”Laittomiksi” siirtolaisiksi luetaan ihmiset, jotka oleskelevat Euroopan rajojen sisäpuolella ilman, että oikeusjärjestelmä tunnistaisi heidän legitiimeinä pitämiään toiveita tai vastaisi niihin (Rigo 2009, 73).

Kriittisen siirtolaisuuden tutkimuksen näkökulmasta maahanmuuttopolitiikka tuottaa hierarkioita, joissa toiset ovat ikään kuin ”ulkomaalaisempia” kuin toiset (Rigo 2009, 11). Tiettyjen maiden kansalaisilla on esimerkiksi enemmän laillisen liikkumisen väyliä. Enrica Rigo (2007, 70–75) kirjoittaa Euroopan rajapolitiikkaa käsittelevässä teoksessaan *Rajojen Eurooppa*, että kansalaisuus on normatiivinen kategoria, joka pitää sisällään vaatimuksen monopolista määritellä sen sisälle kuuluvat *kansalaiset* ja sen ulkopuolelle jäävät *muut*.

Metodologinen nationalismi

Muuttoliikkeiden käsitteellistäminen tapahtuu usein hallinnon näkökulmasta tuotettujen luokitusten avulla, kuten työperäinen ja humanitäärinen maahanmuutto ja pysyvä ja tilapäinen maahanmuutto. Maahanmuuttopolitiikka taas perustuu näille luokituksille ja maahanmuuttajat nähdään ensisijaisesti näiden kategorioiden edustajina. (Könönen 2014, 17.)

Maahanmuuton tutkimus on perinteisesti keskittynyt tietyn valtion kontekstiin ja sitä on tehty nimenomaan vastaanottavan maan näkökulmasta (Könönen 2014, 18). Tällaiseen ”kansallisvaltion hallitsevaan asemaan tutkimuksen implisiittisenä kehyksenä” viitataan yhteiskuntatieteissä termillä metodologinen nationalismi (Könönen 2014, 17). Se tarkoittaa sitä, että tutkimusta tehdään nimenomaan hallinnon tarkoituksiin tuotetuilla käsitteillä ja näkökulmilla. Tutkimusasetelmaan muodostuu nimenomaan hallinnan käsitteiden varaan ilman, että niitä kyseenalaistetaan. (Näre 2016, 46.)

Jukka Könönen (2014, 18–19) käsittelee väitöskirjassaan muuttoliikkeiden kategorisointeja nimenomaan hallinnon tarpeisiin tuotettuina oikeudellis-hallinnollisina kategorioina. Könönen viittaa tekstissään James C. Scottin näkemykseen ”valtion keskeisestä roolista maailman hahmottamisessa valikoivien ja todellisuutta yksinkertaistavien käsitteellisten karttojen tuottamisen kautta”. Esimerkiksi maahanmuuton erottelu humanitääriseen ja työperäiseen maahanmuuttoon voidaan ymmärtää ”valtion yksinkertaistuksina”, joiden tarkoitus ei ole kuvata todellisuutta vaan nimenomaan muokata sitä hallinnon edellyttämällä tavalla. (em.) Myös ihmiskauppa voidaan ymmärtää tällaiseksi yksinkertaistavaksi käsitteelliseksi kartaksi.

Maahanmuuttopolitiikan tarpeisiin luodut kategoriat, kuten laitton ja laillinen maahanmuutto, humanitäärinen ja työperäinen maahanmuutto, vapaaehtoinen ja pakotettu maahanmuutto sekoittuvat usein toisiinsa siirtolaisten omissa kokemuksissa. Siksi myöskään kategoriat laitton siirtolainen tai ihmiskaupan uhri, eivät nimeä määrättyä ryhmää, vaan ovat pikemminkin oikeudellis-hallinnollisia kategorioita, joiden syntymisessä yksilöllisillä liikkumisen motiiveilla ei ole ollut merkitystä. (Könönen 2014, 52–53.)

Kautta aikojen sosiaalista todellisuutta on pyritty jäsentelemään erilaisten luokitusten avulla. Luokitukset ovat aina jostakin näkökulmasta tuotettuja ja näin ollen ne ovat aina puolueellisia. Sen vuoksi mihin tahansa luokitukseen liittyy aina valtaa ja kamppailua vallasta. (Saaristo & Jokinen 2009, 158)

Muuttoliikkeiden autonomia

Siirtolaisten tilanteista käsin lähtevää lähestymistapaa kutsutaan muuttoliikkeiden autonomiaksi. Se on perspektiivi, jossa korostuu siirtolaisten liikkumisen moninaiset syyt. (Könönen 2015, 83.) Muuttoliikkeiden autonomia haastaa muuttoliikkeiden tutkijat tarkastelemaan siirtolaisia toimijoina, joiden elämää määrittävät erilaiset liikkumisen ja olemisen ehdollisuudet (Könönen 2012).

Asettamalla tutkimuksen keskiöön siirtolaisten omat kokemukset saadaan esiin ne maahanmuuton ja rajahallinnan mekanismit, jotka asettavat siirtolaiset haavoittuvaan asemaan työmarkkinoilla. Kun tämän lisäksi jäsenämme kaupallisen seksin alaa työn käsitteen kautta, saamme uudenlaisia välineitä kaupallisen seksin, siirtolaisuuden ja näiden piirissä tapahtuvan hyväksikäytön jäsentämiseksi.

Kriittisen siirtolaisuuden tutkimuksen avulla muutetaan kysymyksiä ihmiskaupasta ja ihmissalakuljetuksesta: siirtolaisuuden näkökulmasta ne ovat osa samaa liikkumista kontrolloivaa kokonaisuutta. Ihmiskauppa näyttäytyy ikään kuin vaihtoehtoisena maahanmuuton systeeminä EU:n maahanmuuttopolitiikalle ja viisumirajoituksille.

Rajat

Rajat tuottavat monimutkaisia erotteluja ja hierarkioita Euroopan alueen sisällä. Siirtolaiset eivät ole enää pelkästään sosiaalisesti ulossuljettuja, vaan myös oikeudellisesti tuotettuja rikollisia, "laittomia" maahanmuuttajia. (Rigo 2007, 7). Suomalaisessa kontekstissa maahanmuuttopoliittinen keskustelu on pitkään keskittynyt termien "monikulttuurisuus" ja "kotoutuminen" ympärille. Molemmat näistä keskusteluista ryhmittyvät voimakkaasti suomalaisuuden ympärille siten, että suomalaisuus ikään kuin nähdään kantakulttuurina, johon muita verrataan. Suomalainen kulttuuri asetetaan näissä keskusteluissa mittatikuksi, johon muiden kulttuurien tulisi itsensä suhteuttaa ja jonka standardeihin sopeutua. (Rigo 2007, 7–8).

Muuttoliikkeet ovat aina myös työvoiman liikkuvuutta, ja niiden kontrollointi on siten myös työvoiman kontrollointia. Kun tarkastellaan siirtolaisten laillisia mahdollisuuksia liikkumiseen, oleskeluun ja työntekoon, huomataan, että erityisesti siirtolaisnaisille seksityö voi olla varteenotettava vaihtoehto juuri siksi, että tarjolla olevat työt ovat ehdoiltaan usein vielä heikoimpia (Kontula 2009, 37). Eurooppaan saavuttuaan moni siirtolainen, joskus myös ihmiskaupan kohteeksi joutunut, haluaa jäädä ansaitsemaan rahaa itselleen ja perheelleen, maksaa

matkasta aiheutuneet velat ja nähdä maailmaa (Esim. Agustin 2007 ja Kontula 2009).

3.4 Seksityö siirtolaisuuden tutkimuksessa

Vaikka suurin osa Euroopassa työskentelevistä seksityöntekijöistä on siirtolaisia (Agustín 2007, 96), siirtolaistutkimuksen näkökulmasta tehty seksityötutkimus on ollut varsin vähäistä. Seksityötä ja siirtolaisuutta on teoretisoitu lähinnä ihmiskaupan kontekstissa. Ihmiskauppa ymmärretään usein laittomaan maahantuloon liittyvänä ongelmana (Oikarinen 2010, 49), ja sen tutkimusta leimaa vahvasti edellä esitelty metodologisen nationalismen näkökulma.

Kuten tutkielman aikaisemmin esitin siirtolaisuuden ja seksityön yhdistelmästä käytetään mediassa usein vääriä termejä. Esimerkiksi termi ihmiskauppa esiintyy usein yhteyksissä, joissa puhutaan seksityötä tekevistä siirtolaisista. (Kontula 2009, 28.) Siirtolaisuustutkimuksiin taas ei yleensä, jos koskaan, oteta mukaan kaupallisen seksin alalla työskenteleviä siirtolaisia (Thorbek & Pattanaik 2002, 20), mutta taas ihmiskaupasta puhuttaessa seksityötä tekevät siirtolaiset samaistetaan lähes poikkeuksetta ihmiskauppaan.

Siirtolaisuuden näkökulman korostaminen seksityötutkimuksessa on kuitenkin yleistynyt 2000-luvun aikana, ja kaupallisen seksin kentän hierarkisoitumiseen on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota. Tutkijat ovat huomauttaneet, että monista seksityöntekijöiden paremman aseman edistämiseksi tehdyistä päätöksistä hyötyvät nimenomaan tietyn kansalaisuuden omaavat seksityöntekijät (esim. Agustin 2007 ja Aradau 2008). Hyvä esimerkki tästä löytyy Hollannista, jossa kaupallista seksiä koskeva lakimuutos, jonka tarkoituksena oli parantaa kaupallisen seksin alalla työskentelevien työoloja, paransikin niitä vain tietyn kansalaisuuden omaavien kohdalla ja aiheutti näin ollen kentän hierarkisoitumisen. Seksityötä tehneiden paperittomien siirtolaisten oikeudet sen sijaan huononivat entisestään, kun esimerkiksi seksinmyyjien ja ostajien kohtaamispaikat (zones of tolerance) lakkautettiin. Tämä johti siihen, että

seksityötä tekevät siirtolaiset ajettiin maasta pois tai pakotettiin työskentelemään ”maan alla”. (Andrijasevic 2010.)

Passiivisia uhreja vai aktiivisia toimijoita?

Tähän saakka siirtolaiset, seksityöntekijät ja erityisesti seksityötä tekevät siirtolaiset on haluttu nähdä passiivisina patriarkaatin uhreina. Alison Murray (1998) on myös esittänyt, että länsimaalaisen seksityöntekijän uskotaan usein tehneen itsenäisen päätöksen toimiessaan kaupallisen seksin alalla, mutta seksityötä tekevät siirtolaiset Murrayn mukaan nähdään taas usein passiivisina uhreina ilman toimijuutta. (Aradau 2008, 31.) Poliitiikan tutkija Jacqueline Bermanin (2003, 44, 50) mukaan kaupallisen seksin alalla toimivien siirtolaisten uhriasemaa korostava diskurssi on käytännöllinen siksi, että se ohjaa meitä tarkastelemaan ihmiskauppaa valtioiden toimista riippumattomana asiana. Lisäksi se vahvistaa käsitystä siitä, että ihmiskauppaongelma voidaan ratkaista nimenomaan valtion rajakontrollin avulla.

Useat kansainväliset tutkijat jakavat käsityksen siitä, että suurimmassa osassa seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvista ihmiskauppatapauksista liikkeelle on lähdetty vapaaehtoisesti ja tietoisina siitä, että työllistytään kaupallisen seksin alalle (esim. Andrijasevic 2010). Euroopan ulkopuolelta tuleva kaupallisen seksin piirissä työskentelevä siirtolainen joutuu kuitenkin usein parempien vaihtoehtojen puuttuessa työskentelemään paikallisia seksityöntekijöitä huonommissa oloissa. Hyväksikäytön mahdollistavissa oloissa työskentelevät seksityöntekijät eivät usein esimerkiksi käännätyksen pelossa uskalla ilmoittaa heihin kohdistuvista rikoksista viranomaisille. Suomessa hyvä esimerkki tästä löytyy ulkomaalaislaista. Vuonna 1999 siihen säädettiin pykälä, jonka mukaan jo epäily seksuaalipalveluiden myynnistä toimii ulkomaalaisen käännätyksperusteena (HE 301/2004). Käännätyksen pelko estää hyväksikäytön kohteeksi joutuneita kääntymään viranomaisen puoleen ihmiskauppatilanteessa. Suomessa tämän on todettu vahvistaneen parittajien valtaa (Lehti & Aromaa 2002, 85–86).

Tutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, miten ihmiskaupan kohteiksi joutuneita parhaiten kuvattaisiin: Onko perusteltua puhua rikoksen ja hyväksikäytön uhrista aina, kun kyseessä ei ole ”vapaa tahto” tai kun työvoimaa hyväksikäytetään? Vai pitäisikö kaupallisen seksin piirissä työskentelevät sittenkin nähdä osana työperäistä maahanmuuttoa ja siten seksityöntekijöinä, jotka ovat tehneet rationaalisen valinnan toimiessaan kaupallisen seksin piirissä mutta päätyneet hyväksikäytön kohteiksi työmarkkinoilla johtuen esimerkiksi Euroopan tiukentuneesta maahanmuuttopolitiikasta. (Andrijasevic 2012, 95.)

Talouskriisin ajaessa ihmisiä yhä enemmän liikkeelle toimeentulon ja työn perässä seksityön ja ihmiskaupan tutkimuksessa on painotettava entistä enemmän siirtolaisuuden näkökulmaa. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan poliittisesti painava mutta usein huonosti todellisuutta vastaava uhridiskurssi luo kuvaa kaupallisen seksin piirissä toimivista siirtolaisista passiivisina uhreina ilman toimijuutta (Agustin 2007, 39).

Seksityötä ja siirtolaisuutta teoretisoineet tutkijat ovat huomauttaneet, että seksityötä tekevien siirtolaisten kohtaamat ongelmat johtuvat usein EU:n tiukentuneesta rajakontrollista ja EU:n jäsenvaltioiden tiukoista viisumikäytännöistä (esim. Plambech 2014 ja Aradau 2008). Seksityön ja siirtolaisuuden tarkastelu kriittisen siirtolaistutkimuksen valossa tuo rikollisuutta ja uhriutta korostavan ihmiskaupadiskurssin uuteen valoon. Se paljastaa maahanmuuton ja sen hallinnan rakenteelliset mekanismit, jotka asettavat siirtolaiset haavoittuvaan asemaan työmarkkinoilla. Seksityöntekijöiden tunnistaminen työmarkkinoiden aktiivisina toimijoina vaatii uudelleen määrittelemään myös sitä, mistä riisto syntyy ja kuka siitä hyötyy.

EU:n maahanmuuttopolitiikka ja viisumirajoitukset puoltavat kolmansien osapuolten toteuttamaa ihmiskauppaa ikään kuin vaihtoehtoisena maahanmuuton systeeminä. Laillisten väylien puuttuessa siirtolaiset usein löytävät itsensä hyväksikäytön mahdollistavista työoloista.

Laittoman maahantulon näkökulman korostaminen ihmiskauppakeskustelussa on institutionalisoitunut ihmiskaupan vastaisen politiikan käytäntöihin. Nämä poliittiset toimet ihmiskauppaa vastaan rajoittavat kuitenkin käytännössä ihmisten liikkuvuutta. Ne vähentävät laillisia työnteon ja liikkuvuuden vaihtoehtoja kriminalisoiden seksityötä tekevät siirtolaiset. Muun muassa salakuljettajien ja ihmiskaupan harjoittajien hinnat riippuvat kysynnästä ja siitä, kuinka vaikeaa tai vaarallista matkan järjestäminen on. Seksityöntekijät itse pitävät salakuljettajia ja ihmiskauppiaita toisaalta hyväksikäyttäjinä, toisaalta tavallisina matkanjärjestäjinä, joiden hinnat vain ovat paljon korkeammat kuin matkatoimistoilla. (Thorbek & Pattanaik 2002, 22) Laillisten matkustamisen väylien puuttuessa ne ovat kuitenkin monelle Eurooppaan pyrkivälle ainoa tapa matkustaa.

4 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimustyöhön liittyy paljon valintojen tekemistä. Jokaisen tutkimusprosessin aikana tehdään valintoja koskien muun muassa sitä, mistä näkökulmasta, millä ehdoilla ja kenelle tietoa tuotetaan (Häikiö & Niemenmaa 2007, 54). Tutkija valitsee tutkittavan tapauksen ja teoreettisen viitekehyksen, sitoutuu tieteenfilosofisiin lähtökohtiin ja asettaa tutkimusongelman. Lisäksi tutkija määrittelee kontekstin sekä ne keskeiset sisällölliset ja metodiset käsitteet, joiden avulla tutkimus tuotetaan. (Häikiö & Niemenmaa 2007, 41.) Tutkijan tekemien valintojen taustalla vaikuttaa aina jokin käsitys todellisuudesta. Se, miten tutkija itse ymmärtää todellisuuden luonteen, vaikuttaa hänen käsitykseen siitä, millainen ilmiö tutkimuskohteesta muodostuu ja millaisia tuloksia sillä voidaan saavuttaa. Tutkijan oma käsitys todellisuudesta näkyy niissä valinnoissa, joita hän on tutkimusprosessin aikana tehnyt. (Häikiö & Niemenmaa 2008, 45.)

Jouni Häklin (1999, 30, 293) mukaan tutkija ei kuitenkaan voi puhtaasti valita eri vaihtoehtojen välillä, kun hän pohtii tutkimuksen metodologisia valintoja. Niihin vaikuttavat aiheesta tehdyn aiemman tutkimuksen lisäksi tutkijan henkilökohtainen tilanne ja ajattelutapa. Myös tieteenalojen muodit, menetelmätrendit ja vallitsevat paradigmat vaikuttavat tutkijan metodologisiin valintoihin.

Seksityöhön ja erityisesti seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvaan ihmiskauppaan liitetään hyvin vahvoja mielikuvia. Mielikuvien takana on muun muassa aiheesta tuotetut mediakuvastot. Ihmiskauppakuvastoilla on suuri merkitys siihen, millaiseksi ilmiöksi me ihmiskaupan miellämme. Ihmiskauppanarratiivien ongelmallisuudesta kirjoittanut Niina Vuolajärvi (2016) huomauttaa, että koska harvalla on kokemusta seksityön tai siirtolaisuuden arjesta, medially on paljon valtaa muokata käsityksiä aihepiiristä. Siksi kaupallisen seksin piirissä tapahtuvaa ihmiskauppaa tutkittaessa on erityisen tärkeää pohtia sitä, mistä näkökulmasta tutkimusaihetta lähestytään.

Erityisesti feministinen tutkimus on korostanut tiedon paikantuneisuuden merkitystä. Ihmiset ovat paikantuneita niin iän, kuin sosiaalisen luokan kuten kansalaisuuden, kyvykkyyden, sukupuolen ja ”rodun” puolesta. (Liljeström 2004, 21) Tutkimusta tehdään aina näistä lähtökohdista käsin. Tiedon tuottaminen on siis aina yhteydessä valtaan.

Tutkimusmenetelmät eivät ole kokoelma toimintasääntöjä, vaan joukko tapoja ajatella ja toimia eri tilanteissa. Näin ollen metodologiset valinnat ovat tiivistä yhteydessä teoreettisiin lähtökohtiin ja siihen tutkimuskirjallisuuteen, joka tutkimusasetelmani taustalla vaikuttaa. Tapaustutkielmani tarkoituksena ei ole tuottaa yleistettävää tietoa seksityöstä ja siirtolaisuudesta vaan osoittaa, että jotkut siirtolaisuutta, seksityötä ja ihmiskauppaa koskevat yleistyksiset ovat vähintäänkin kyseenalaisia. Tutkielmani on kriittisestä näkökulmasta, tietyn tutkimusaineiston ja tiettyjen menetelmien avulla tuotettu analyysi tärkeäksi katsomastani aiheesta.

4.1 (Kriittinen) tapaustutkimus tutkimusstrategiana

Stoeckerin (1991, 97–98: Peuhkuri 2008, 292) mukaan tapaustutkimuksessa olennaista on monien metodien ja aineistojen käyttö, tutkimuskohteen kokonaisluonne, ajallinen rajausta sekä pyrkimys teoreettiseen selittämiseen. Käsittelen tässä luvussa tapaustutkimuksen vahvuuksista ja sen heikkouksista käytyä keskustelua sekä sen hyötyjä ja rajoituksia oman tutkimusasetelmani kannalta.

Tapaustutkimusta ei yleensä ole arvostettu kovin korkealle sosiologian yleisessä menetelmäkirjallisuudessa, ja sen käyttömahdollisuudet on perinteisesti nähty hyvin rajallisina (Peuhkuri 2008, 291). Kaikissa empiirisissä tutkimuksissa käsitellään kyllä tapauksia, mutta tapaustutkimuksessa tapaus ymmärretään kuitenkin eri tavalla kuin esimerkiksi määrällisessä tutkimuksessa. Tapaustutkimuksessa kohde on usein tapahtumakulku tai ilmiö, ja tarkastelun keskiössä on usein vain yksi tietty tapaus. Lähtökohtaisesti tapaustutkimus sisältää useita eri tutkimusmenetelmiä ja siksi on perusteltua sanoa, että se ei

varsinaisesti ole metodi vaan tutkimustapa tai tutkimusstrategia (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 9). Stoecker (1991, 97–98) määrittelee tapaustutkimuksen tutkimukseksi, joka pyrkii selittämään holistisesti tietyn tapauksen dynamiikkaa tiettyinä historiallisena ajan jaksena.

Tapaustutkimuksessa tapaus ja tutkimuksen kohde on syytä erottaa toisistaan. Jälkimmäinen viittaa asiaan, jota tapaus ilmentää. Tämän tutkielman tapaukseksi voidaan määritellä yksittäisen henkilön oleskelulupaprosessi ja tutkimuksen kohteeksi ihmiskaupan uhrien kohtelu oleskelulupaprosessissa (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 10).

Tapaustutkimuksessa korostuu myös kontekstin merkitys. Sen lähtökohtana on ajatus, että ilmiöt tapahtuvat tietyssä poliittisessa, taloudellisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuva ihmiskauppa onkin hedelmällistä sijoittaa laajempaan työmarkkinoilla tapahtuvaan siirtolaisten hyväksikäyttöä koskevaan keskusteluun. Kun ymmärretään, että ihmiskauppa tapahtuu tietyssä poliittisessa, taloudellisessa ja sosiaalisessa kontekstissa, päästään paremmin kiinni niihin rakenteellisiin seikkoihin, jotka saavat ihmiset lähtemään siirtolaisiksi ja päätymään ihmiskaupan uhriksi.

Esimerkkitapausten pohjalta on vaikea tehdä yleistyksiä, mutta tapaustutkimukset osoittavat sen, että jotkut kaupallista seksiä tai sen piirissä tapahtuvaa ihmiskauppaa koskevat yleistykset ovat vähintäänkin kyseenalaisia. Yhden tapauksen suhteellisen perusteellisella kuvaamisella ja ymmärtämisellä voidaan myös luoda pohjaa muiden vastaavanlaisten tapausten ja elämänkulkujen ymmärtämiselle (Thorbek & Pattanaik 2003, 17).

Laine, Bamberg & Jokinen (2007, 11) esittävät kaksi tapaa aloittaa tapaustutkimus. Yhtäältä tapaustutkimus voidaan aloittaa kiinnostavasta tapauksesta ja pohtia, mitkä käsitteet parhaiten sopivat sen analysointiin ja mistä tapaus kertoo eli mikä tutkimuksen kohde on. Toisaalta tutkimuksen kohde voi olla jo selvillä ja tällöin liikkeelle lähdetään etsimällä tapaus, jossa päästään käyttämään ja kehittämään

tiettyjä käsitteitä. Tutkielmani on jotain näiden kahden ääripään väliltä. Tapaukseni on vaikuttanut käsitteiden valintaan, ja käsitteet ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, millaiseksi tapaus on tutkielmassa muodostunut.

4.2 Aineisto

Kuten aiemmassa luvussa toin esille, tapaustutkimuksessa olennaista on monien metodien ja aineistojen käyttö. Tapaustutkimukselle on tavanomaista, että aineistoa kerätään ja yhdistellään eri lähteistä. Tämän tutkielman aineisto koostuukin kolmesta erilaisesta aineistokokonaisuudesta: nigerialaisen kaupallisen seksin piirissä työskennelleen naisen kuusi tuntia kestäneestä teemahaastattelusta, hänen tapaustaan koskevista viranomaisdokumenteista ja asiassa avustaneen asiantuntijan haastattelusta.

Tutkielman aloitusvaiheessa ajattelin käyttäväni aineistona maahanmuuttoviraston antamia oleskelulupapäätöksiä, joita koskevissa hakemuksissa oli ollut viitteitä ihmiskaupasta. Maahanmuuttovirasto ei kuitenkaan lähtökohtaisesti myönnä tutkimuslupia opinnäytetyön taseisia tutkimuksia varten, joten luovuin suunnitelmasta heti alkukättelyssä. Sen lisäksi, että aineisto olisi ollut vaikea saada käsiin, minusta tuntui olennaiselta kuulla itse prosessin läpikäynyttä aiheesta.

Koska tutkimuskirjallisuuteni käsittelee suhteellisen vähän ihmiskauppaa koskevia byrokraattisia ja hallinnallisia ulottuvuuksia, halusin vielä lisätä aineistooni asiantuntijan haastattelun, joka osaltaan täydentäisi hallinnallista näkökulmaa. Asiantuntijaksi valikoitui asianajaja, joka on toiminut kymmeniä vuosia turvapaikanhakijoiden asianajajana ja joka tuntee ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön seikkaperäisesti. Asiantuntija halusi osallistua haastatteluun nimettömänä.

Koska tutkimuskysymykseeni liittyy varsin läheisesti se, millaiseksi ilmiöksi ihmiskauppa mediassa muokkautuu ja millaisena ryhmänä erityisesti nigerialaiset

ihmiskaupan uhrit näyttäytyvät prostituutiokeskustelussa, varsinaisen aineiston lisäksi olen käyttänyt joitakin mediakirjoituksia analyysini tukena.

Erilaisten aineistojen yhdisteleminen

Tapaustutkimuksille on ominaista useiden eri aineistojen yhdisteleminen. Tässä tutkielmassa päädyin yhdistelemään erilaisia aineistoja kahdesta eri syystä. Ensiksikin uskon, että kun ihmiskaupasta kerätään tietoa monesta eri lähteestä saadaan monimutkaisesta ilmiöstä rikkaampi kuva. Toiseksi jos tapaustutkimuksen tarkoituksena on tehdä tapauksesta ymmärrettävä (Laine & Bamberg & Jokinen 2007, 31), uskon pääseväni siihen tavoitteeseen parhaiten tarkastelemalla aihetta useasta eri näkökulmasta.

Teemahaastattelu

Koska tutkimukseni käsittelee marginaalista ryhmää, halusin pitää tutkimuskysymykseni avoimena sopivan haastateltavan löytymiseen saakka, sillä tutkimuskysymykseni on osittain muodostunut myös aineiston pohjalta. Tutkielman tekemisen alkuvaiheessa otin yhteyttä kahteen Suomessa ihmiskaupasta ja seksityöstä kirjoittaneeseen henkilöön, joista toinen antoi minulle yksityisen henkilön yhteystiedon, jonka avulla löysin haastateltavani. Ennen ensimmäistä puhelua en tiennyt, oliko haastateltava saanut oleskeluluvan enkä sitä, toimiko hän edelleen kaupallisen seksin alalla. Ensimmäisen puhelun aikana kävi ilmi, että haastateltava oli kahden kielteisen oleskelulupapäätöksen jälkeen vihdoinkin saanut myönteisen oleskeluluvan.

Sovimme haastattelun ajankohdan puhelimitse ja haastattelu tapahtui haastateltavan kotona. Halusin pitää haastattelutilanteen mahdollisimman avoimena ja keskustelevana, joten noudatin narratiivisen teemahaastattelun väljää rakennetta. Teemahaastattelulle on ominaista, että se ei etene tarkkojen, yksityiskohtaisten, valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta vaan rakentuu nimenomaan väljempien ennalta suunniteltujen teemojen varaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Olin rakentanut haastattelun narratiivisen

haastattelun ideaa hyödyntäen ajallisesti järjestettyihin teemoihin niin, että haastattelu rakentui kolmeen narratiiviseen vaiheeseen: Matkalle lähtöön, oleskeluun Italiassa ja Suomeen saapumiseen. Etenimme haastattelussa luontevasti näiden vaiheiden mukaan.

Lopulta haastattelu tapahtui osittain tutkittavan kotona ja osittain ulkona kävelyllä. Kokonaisuudessaan vietimme aikaa yhdessä kuuden tunnin verran, joista noin kolme tuntia oli intensiivisempää keskustelua itse aiheesta niin, että se nauhoitettiin ja loput kolme tuntia taas jäivät nauhoittamatta, sillä ne tapahtuivat vapaamuotoisemmin ulkona kävellen ja haastateltavan muun perheen ollessa kotona. Haastattelun jälkeen kirjoitin muistiinpanot nauhoittamatta jääneestä haastattelun osasta.

Maahanmuuttoviraston dokumentit ja asiantuntijan haastattelu

Tutkielman alkuvaiheessa olin yhteydessä Maahanmuuttovirastoon ja kysyin tutkimuslupaa koskevista periaatteista. Maahanmuuttovirasto vastasi, että he eivät lähtökohtaisesti myönnä tutkimuslupaa pro gradun tasoihin tutkimuksiin. Minua kuitenkin kehoitettiin hakemaan tutkimuslupaa, sillä Maahanmuuttovirasto käsittelee tutkimuslupahakemukset tapauskohtaisesti. Luovuin kuitenkin tästä ajatuksesta sillä tutkimuslupahakemuksen käsitteleminen kestää kauan ja lisäksi tutkimuskirjallisuuteni kannalta ajattelin, että olisi hedelmällisempää kerätä haastatteluaineistoa ja saada asianomaisten oma ääni kuuluviin.

Kävi kuitenkin niin, että haastattelutilanteessa haastateltava näytti minulle asiaansa koskevat maahanmuuttoviraston dokumentit. Nämä dokumentit sisälsivät kolmen oleskelulupahakemusta koskevan kielteisen päätöksen, sekä korkeimman hallinto-oikeuden antaman myönteisen päätöksen perustelut. Sain haastateltavalta luvan käyttää näitä dokumentteja tutkielmani aineistona.

Halusin kuitenkin vielä monipuolistaa aineistoani erityisesti hallinnan näkökulman osalta, josta minulla henkilökohtaisesti ei ole riittävän paljon tietoa hyvän analyysin rakentamiseksi. Päätin siis haastatella asianajajaa, joka on pitkään

toiminut oikeusavustajana ihmiskauppaa koskevista oleskelulupatapauksissa. Asiantuntijahaastattelu oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Se tarkoittaa sitä, että haastateltavalle on mietittyjen teemojen lisäksi valmisteltu joitakin kysymyksiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aineiston rajaaminen

Aineiston rajaamista suunnitellessa ajatuksena oli alun perin tehdä kvalitatiivinen vertaileva tapaustutkimus. Ajatuksena oli verrata kahta erilaiseen oleskelulupapäätökseen johtanutta tapausta ja siten pyrkiä jäsentelemään, mitkä asiat mahdollisesti johtavat myönteiseen ja mitkä taas kielteiseen oleskelulupapäätökseen. Vertaileva tutkimusasetelma tuntui aluksi uskottavammalta tavalta toteuttaa tutkielma kuin pelkästään yhden tapauksen tarkasteleminen. Luovuin kuitenkin melko pian tästä asetelmasta. Osaksi siksi, että haastateltavan löytäminen tuntui vaikealta eikä etukäteen toivomaani lumipalloeefktiä syntynyt, ja osaksi siksi, että uskoin saavani paremman käsityksen prosessista keskittymällä vain yhden tapauksen monipuoliseen tarkasteluun. Kolmanneksi tuntui eettisistä lähtökohdista ajateltuna miellyttävämmältä kysyä haastateltavaa, joka oli saanut myönteisen oleskeluluvan, joskin hänen oleskelulupaprosessinsa sisälsi myös kielteisiä päätöksiä. Siten vältyin siltä, että tutkittava olisi esimerkiksi kokenut tutkielmaan osallistumisen voivan vaikuttaa hänen tapauksensa ratkaisuun. Tämä olisi mielestäni ollut tutkimuseettisesti arveluttavaa. Vaikka alkuperäinen suunnitelma tuntuu edelleen hedelmälliseltä tutkimusasetelmalta, uskon myös, että alkuperäisellä tavalla toteutettuna tutkielman aineisto olisi saattanut paisua liiankin suureksi.

Yhtäkin tapausta voidaan kuitenkin tutkia monella eri tavalla ja samasta aineistosta voidaan saada keskenään hyvin erilaisia tutkimustuloksia. Pyrin valitsemaan oman tutkielmani tapausta mahdollisimman hyvin selittävän teoreettisen lähtökohdan. Tutkimuskirjallisuuden pohjalta syntyneen tutkimusasetelman avulla pyrin problematisoimaan ihmiskaupan uhrin hallinnallista kategoriaa suhteuttamalla sitä haastateltavani omiin kokemuksiin siirtolaisuudesta, kaupallisesta seksistä ja työstä. Erityisesti tarkastelen sitä

ihmiskaupan uhrin haavoittuvaa asemaa, joka on myönteisen oleskeluluvan edellytys. Lisäksi otan huomioon sen, millaiseksi ilmiöksi ihmiskauppa mediassa rakennetaan ja mitä merkitystä tällä on lakien säätämiselle ja sitä kautta siirtolaisten elämälle.

Metodologinen etnisyys

Ryhmäperustainen tutkimus on ollut perinteinen tapa tehdä tutkimusta maahanmuutosta (Haikkola 2014, 87). Luokitukset ja nimeäminen ovat yhteydessä valtaan. Käsitteet ja termit eivät ole pelkästään asioiden nimiä vaan ne ovat yhteiskunnallisia luokitteluja, joihin liittyy arvostuksia, jotka taas saavat aikaan toimenpiteitä (Haikkola 2014, 86). Siksi on väliä mitä termejä käytämme, kun puhumme kaupallisesta seksistä ja sen piirissä tapahtuvasta hyväksikäytöstä. Tutkielmaa tehdessäni olen pohtinut paljon käyttämiäni käsitteitä ja kategorioita. Etnisiin ryhmiin viittaavat termit, kuten suomalainen tai nigerialainen ovat tuottaneet hankaluuksia, enkä ole käyttänyt niitä tutkielmassani varauksetta.

Nimeämisen ongelmallisuus ilmenee ensinnäkin essentialisoimisena eli luonnollistamisena niin, että tietyn kulttuurisen ryhmän edustajat näyttäytyvät keskenään samanlaisina. Samalla tavalla kun metodologinen nationalismi tarkoittaa kansallisvaltion ottamista luonnollisena muuttumattomana tutkimuksen lähtökohtana, metodologinen etnisyys taas tarkoittaa taipumusta ottaa tietty ryhmä tutkimuksen lähtökohdaksi. (Glick Schiller 2008, 4.)

Tutkielman aikana olen pohtinut, onko haastateltavani kansalaisuuden esiin tuominen tutkielmani kannalta olennaista. Koska tutkimuskohteeni valintaan on osaltaan vaikuttanut median nigerialaisille kaupallisen seksin alalla toimiville naisille antama runsas huomio, päädyin tuomaan kansalaisuuden esiin. Siten minun on helpompi problematisoida nimenomaan ”nigerialaiset ihmiskaupan uhrin” kategoriaa.

Nigerialaisiin seksityöntekijöihin ja ihmiskaupan uhreihin liitetään Suomessa vahvoja mielikuvia. Tämän tutkielman edetessä pyrin asettamaan nämä

kategoriat kyseenalaisiksi, sillä yksilöiden kannalta se, mihin ihmisryhmään tai luokitukseen tulee etenkin hallinnollisesti luokitelluksi, vaikuttaa muun muassa siihen, millaista kohtelua saa (Haikkola 2014, 86).

Olennaista tutkielmani kannalta on se, että haastateltavani on kotoisin Euroopan rajojen ulkopuolelta, sillä Euroopan rajojen sisällä vallitsee erilaiset liikkuvuutta rajoittavat lait, kuten esimerkiksi vapaan liikkuvuuden periaate. Vapaan liikkuvuuden periaate tarkoittaa, että Euroopan unionin alueella, kaikilla jäsenvaltioiden kansalaisilla, myös muilla kuin työntekijöillä, on vapaus oleskeluun ja liikkumiseen (Euroopan komissio 2017).

4.3 Aineiston analyysi

Koska tutkielmani on tapaustutkimus ja koska pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni mahdollisimman monipuolisen aineiston avulla, olen käyttänyt sen analysoinnissa myös erilaisia välineitä. Analyysin lähtökohtana on sosiaalinen konstruktionismi siinä merkityksessä, että ajattelen todellisuuden rakentuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Jokinen 2002, 39). Analysoin haastatteluaineistoa narratiivisuuden näkökulmasta ja maahanmuuttoviraston tekemien oleskelulupapäätösten analysoinnissa sovelloan diskurssianalyttistä luentaa.

Narratiivisuudella on monia ulottuvuuksia. Sitä voidaan muun muassa ajatella konstruktivistisena tutkimusotteena ja käytännöllisenä työvälineenä monenlaisen aineiston analysoinnissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Narratiivisen tutkimuksen kohteena ovat kertomukset. Se perustuu narratiivisen ymmärryksen ajatukselle, jonka mukaan ihmisillä on taipumus kertoa ja ymmärtää kokemuksiaan tarinoina. Tarinat ovat ihmisten tärkeimpiä keinoja muodostaa merkityksiä elämäntapahtumista ja representoida kokemuksia. (Riessman 2008, 10; 2009, 195–201.) Haastattelun analysoimiseen narratiivinen lähestymistapa sopii hyvin, sillä tarkastelun keskiössä on nimenomaan haastateltavan kokemukset.

Vaikka viranomaisdokumenteista on myös löydettävissä kertomuksia, ei narratiivisuuden näkökulma tuntunut oikealta tavalta tarkastella niitä. Tutkimuksen kannalta olennaista eivät ole dokumenteissa esiintyvät kertomukset vaan myös se minkälaisia diskursseja kertomukset sisältävät. Koska viranomaisdokumentit sisältävät kuitenkin paljon narratiivisen kerronnan tunnuspiirteitä, sovelletaan analyysissä osittain myös niin kutsuttua narratiivis-diskursiivista luentaa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Diskurssianalyttisen lähestymistavan perusajatus on, että puhe- ja ajattelutavat eivät kuvaile neutraalisti sosiaalista todellisuutta vaan ne ovat samalla sosiaalisen todellisuuden tuote ja tuottaja. Kieli ei siten vain kuvaile todellisuutta vaan se samalla rakentaa sosiaalista elämää. (Husa 1995, 43.) Diskurssit tuottavat merkityksellistä tietoa ja tuotettu tieto vaikuttaa sosiaaliin käytäntöihin (Hall 1999, 99). Diskurssianalyysissa on keskeistä kyseenalaistaminen ja sen osoittaminen, että ”asiat voisivat olla toisinkin” (Jokinen & Juhila 1991, 32, 38).

Diskurssianalyysiä koskevassa keskustelussa on myös esitetty näkemys kriittisestä diskurssianalyysistä, jonka mukaan nykyistä globaalia todellisuutta hallitsee uusi kapitalismi (new capitalism), joka uusliberalistisin puhetavoin syventää sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta (Törrönen 2005, 141). Kriittisen diskurssianalyysin tehtäväksi voidaan näin ollen ymmärtää näiden epäoikeudenmukaisuutta uusintavien puhetapojen vastustaminen luomalla kasvualustaa yhdenvertaisemmille käytännöille. (Törrönen 2005, 141.)

Puhetapojen kriittisellä analyysillä pyritään lisäämään julkisen keskustelun demokraattisuutta. Sillä pyritään osoittamaan, sekä vallalla olevien puhetapojen kytköksiä kulttuurisiin arvoihin, poliittisiin virtauksiin ja yhteiskunnallisiin intresseihin, sekä valottamaan niiden vaikuttavuutta vallankäytössä ja mahdollisia seurauksia sosiaalisille käytännöille. (Törrönen 2005, 158.)

Puhetapojen kriittinen analyysi on ollut varsin toimiva menetelmä tekstiaineistojeni analysoinnissa. Se on ikään kuin mahdollistanut tekstin sanoman kyseenalaistamisen, tekstin outouttamisen ja vastakarvaan lukemisen (Moring

2013, 22). Diskurssianalyysissa on keskeistä kyseenalaistaminen ja sen osoittaminen, että ”asiat voisivat olla toisinkin” (Jokinen & Juhila 1991, 32, 38)

Varsinainen analyysi syntyi empiirisen aineiston ja tutkimuskirjallisuuden vuorovaikutteisen luennan kautta, jota voidaan kutsua myös ”aineiston ajattelemiseksi teorian kanssa” (Salo 2015, 172). Analyysin edetessä aloin hahmottaa aineistoani kolmen näkökulman kautta. Ensimmäinen liittyi haastateltavani toimijuuteen, joka hänen kertomuksestaan nousi esille haastaen tutkimuskirjallisuudessakin esiintyneen median ja ihmiskaupan vastaisten kampanjoiden tuottaman ihmiskaupanarratiivin. Toiseksi viranomaisdokumenttien tarkastelu rinnakkain haastateltavan oman kertomuksen kanssa osoitti onnistuneeseenkin lupaprosessiin liittyvän sattumanvaraisuuden ja viranomaisten roolin portinvartijoina. Kolmanneksi olin kiinnostunut tarkastelemaan haastateltavani oleskeluluvan perusteena olevan ”haavoittuvan aseman” vaatimusta ja sitä, mitä se haastateltavani tapauksessa tarkoitti. Näistä kolmesta aiheesta muotoutui kolme analyysilukua.

4.4 Eettiset kysymykset

Tutkimuksen tekemiseen liittyy monia eettisiä kysymyksiä. Omassa tutkielmassani olen kiinnittänyt erityistä huomiota tutkittavien tunnistamattomuuteen liittyviin kysymyksiin. Tutkimusprosessin aikana vastaan tulleiden eettisten pohdintojen tukena olen käyttänyt Arja Kuulan (2006) Tutkimusetiikka kirjaa. Tunnistamattomuuden lisäksi tutkittavia koskeva vapaaehtoisuuden periaate sekä arkaluontoisten aiheiden tutkimiseen liittyvät kysymykset ovat olleet tiivistä mukana koko tutkimusprosessin ajan.

Anonymiteetti

Yhdet keskeisimmistä ihmistieteitä koskevista tutkimuseettisistä normeista koskevat tutkittavan ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamista sekä yksityisyyden suojelemista. Se tarkoittaa sitä, että ihmisille on annettava itse mahdollisuus päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen. Lisäksi tutkimustekstit on kirjoitettava niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole

tunnistettavissa niistä (Kuula 2006, 60–61). Tunnistamattomuuden lähtökohtana on tarve suojella tutkittavia negatiivisilta seurauksilta, joita niiden tunnistamisesta voisi johtaa. Kun tutkitaan stigmatisoituja aiheita, kuten seksityötä tai ihmiskauppaa, on tutkittavien tunnistamattomuuteen kiinnitettävä erityistä huomiota.

Sopiessani haastattelun ajankohdasta puhelimessa haastateltavan kanssa, kerroin tekeväni opinnäytetyötä aiheesta. Haastateltava kertoi osallistuvansa tutkimukseen mielellään, mutta painotti, että ei halua osallistua journalistisiin kirjoituksiin, etenkin jos niihin otetaan kuvia. Kerroin, että kaikki häntä koskeva tieto anonymisoidaan niin, että kukaan ei tule tunnistamaan häntä tutkimustekstistä. Sanoin ymmärtäväni hänen huolensa koskien journalistisia tekstejä ja kuvien julkaisemista. Kerroin myös, että tutkimusprosessin aikana hänellä on oikeus jättää tutkimukseen osallistuminen kesken, jos hän syystä tai toisesta tulee toisiin ajatuksiin. Juttelimme puhelun lopuksi myös arkisia asioita: vaihdoimme ajatuksia päiviemme kulusta ja säästä. Kirjoitin puhelun aikana muistiinpanoja.

Kuten aineistoa käsittelevässä luvussa esitin, sain haastateltavalta luvan käyttää myös maahanmuuttoviraston antamia päätöksiä osana tutkielmani aineistoa. Selatessamme niitä haastattelun aikana, otin dokumenteista kuvat. Kotona tulostin ne ja poistin niistä kaikki henkilötiedot. Haastattelun lopuksi annoin haastateltavalle paperille tulostettuna yhteystietoni ja tiedot siitä, mihin haastattelun aineistoa käytetään, mitä sille tehdään, ja miten se tuhotaan.

Arkaluontoisuus

Renzetti ja Lee (1993, 55; Kuula 2006, 136) määrittelevät arkaluontoisiksi aiheet, jotka tutkittavat itse kokevat tavalla tai toisella uhkaavina tai riskin sisältävinä. Usein ne ovat aiheita, jotka koetaan yksityisen piiriin kuuluviksi tai syystä tai toisesta salassa pidettäviksi. Sellaisina pidetään myös aiheita, jotka saattavat leimata negatiivisesti tutkittavien ryhmää. (em. 136).

Koska kyseessä on opinnäytetyön tasoinen tutkielma, jouduin pohtimaan onko tutkielmani mukanaan tuoma tieto niin arvokasta, että se esimerkiksi oikeuttaa puuttumaan tutkittavan yksityisyyteen. Tällaiseen tutkimuksen eettisyyttä koskevaan kysymykseen ei ole suoraa vastausta. Eettiset ohjeet antavat ainoastaan suuntaviivat, ja lait määrittelevät oikeudelliset reunaehdot. (Pelkonen & Louhiala 2002, 129.) Lopulta tulin siihen tulokseen, että ainakaan aiheen tutkimatta jättäminen sen arkaluontoisuuden vuoksi ei johda parempaan lopputulokseen. Koska olin paneutunut aiheeseen jo aiemmissa opinnoissani, uskoin ymmärtäväni siihen liittyvät riskit ja siten välttämään tutkittavalle koituvaa haittaa kaikin mahdollisin tavoin.

Ollessani matkalla haastateltavan luokse, sain puhelun haastateltavan asioita hoitavalta sosiaalityöntekijältä. Haastateltava oli kertonut sopimastaan haastattelusta sosiaalityöntekijälleen, joka halusi varmistaa, että ymmärrän miten arkaluontoisen asian kanssa olin tekemisissä. Keskustelimme sosiaalityöntekijän kanssa asiasta noin kymmenen minuutin verran.

Haastateltavan tapaaminen oli luontevaa ja kävelimme ulkona hetken aikaa jutellen käytännön seikoista, hänen asuinalueestaan, Suomen säästä ja siitä, mitä olin tekemässä. Itse haastattelun teimme haastateltavan kotona. Vietimme yhdessä melkein kokonaisen päivän. Olin mukana, kun haastateltava hoiti henkilökohtaisia asioita kaupungilla. Menimme haastateltavan kotiin, jossa aloitimme varsinaisen haastattelun. Aika meni nopeasti ja havahduimme siihen, kun oli aika lähteä hakemaan haastateltavan lapsia päiväkodista. Tässä vaiheessa lopetin haastattelun nauhoittamisen. Kävimme hakemassa lapset päiväkodista ja menimme vielä takaisin haastateltavan kotiin. Jatkoimme yhdessäoloa vielä parin tunnin verran vapaamuotoisemmin. Kun lähdin haastateltavan kotoa, kirjoitin muistiinpanoja viimeisistä vietetyistä tunteista. Keskustelu käytiin englanniksi.

Olin etukäteen pohtinut arkaluontoisten aiheiden tutkimuksissa korotettavaa erityistä sensitiivisyyttä ja halusin olla varma, että tutkimushaastattelu ei esimerkiksi auo haastateltavan vanhoja haavoja tai aiheuta tutkittavalle ahdistusta. Haastateltava oli puhelias, ja koska haastatteluni runko oli hyvin väljä,

johdatteli haastateltava enimmäkseen haastattelun etenemistä. Koko tilanne oli varsin luonteva, eikä aiheen arkaluontoisuus ollut mitenkään aktiivisesti läsnä. Haastateltava puhui asioista niiden oikeilla nimillä, asioita sen kummemmin kaunistelematta tai kauhistelematta.

Tutkimuskysymys

Seuraavaksi siirryn tutkielmani varsinaiseen analyysiin. Aluksi esittelen tutkielman tapauksen haastateltavan omaan kerrontaan pohjautuen ja käsittelen sitä suhteessa tutkimuskirjallisuuden esille nostamaan ihmiskaupan narratiiviin. Sen jälkeen etenen analyysini toiseen päälukuun, joka käsittelee viranomaisten roolia oleskeluluvan portinvartijoina ja viranomaiskäytäntöjä ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa. Kolmannessa pääluvussa analysoin oleskeluluvan myöntämisen perusteena olevan ”haavoittuvan aseman” edellytyksiä.

Analyysini kohdistuu viranomaiskäytäntöjen ja viranomaisdokumenttien havainnoin lisäksi asiantuntijan sekä prosessin läpikäyneen haastatteluun. Pyrin näiden aineistojen avulla vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiini:

1. Millaiseksi institutionaalinen ihmiskaupan uhrin lupaprosessi muodostuu suhteessa sen läpikäyneen kokemuksiin? Ja mitä se edellyttää hakijalta?
2. Mitkä tekijät ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa edesauttavat myönteisen oleskeluluvan saamista? Ja mitä luvan edellytyksenä oleva ”haavoittuva asema” käytännössä tarkoittaa?

5. ROSEN MATKA EUROOPPAAN

Rose on kotoisin Nigerian maaseudulta. Kun hänen isänsä kuoli ja tilanne kotona oli huono, Rose muutti miehensä ja lapsensa kanssa Libyaan. Libyassa perhe sai töitä paikalliselta maatilalta, jossa palkka maksettiin ruokana ja majoituksena. Muutamien kuukausien kuluttua maatilan omistaja tarjosi perheelle matkaa Eurooppaan.

"Hän tunsu paljon ihmisiä ja tiesi kaikki yhteydet ja järjesti meidät veneeseen. Se ei ollut mikään hyvä vene vaan yksi niistä, tiedätkö, niistä kumiveneistä. He eivät edes tiedä missä Italia on, he vain täyttivät kumiveneen... Pelkäsin... veneen pohjalle laitettiin sellaista, ei edes kunnon puuta vaan vaneria...he eivät tiedä Italiasta mitään, sanoivat vain: menkää tuonne suuntaan. Matkustimme ehkä neljä päivää. He eivät antaneet papereita tai rahaa. Meille ei ollut yhtään rahaa mukana." (Rose)

Rosen lainauksesta käy ilmi, että hänen matkansa Eurooppaan ei alkanut stereotyyppisessä ihmiskauppakuvastossa esitetyn narratiivin mukaisesti vaan Rose perheineen päätti tarttua työnantajansa tarjoamaan tilaisuuteen ja muuttaa Eurooppaan paremman elämän perässä. Rose ei jäänyt matkasta velkaa, eikä matkalle lähtöön liittynyt pakottamista tai harhaanjohtamista. Matka oli vaarallinen mutta unelmat paremmasta elämästä saivat perheen lähtemään.

"Siellä se on iso asia jos joku tarjoutuu lähettämään sinut Eurooppaan. Olimme onnellisia lähtemään Libyasta. Mieheni oli muslimi ja hänelle kaikki oli helppoa Libyassa. Se mitä olin nähnyt televisiosta, valkoisia ihmisiä, lunta, sitä ja tätä, voit vain kuvitella...Ei meillä ollut mitään suunnitelmaa. Silloin ajattelin, että mieheni löytää varmasti töitä kun pääsemme Eurooppaan." (Rose)

Matkalle lähdön päivänä Rose kertoo ilman olleen huono. Matka oli kestänyt neljä päivää, kunnes vesi alkoi tulla sisään veneeseen.

"Kun onnettomuus sattui, luulin kuolevani. Olimme olleet vesillä ehkä neljä päivää, muistan vain, että vene oli mennyt rikki. Lapseni itki ja mieheni sanoi, että anna minä pidän häntä. Se on kaikki mitä muistan, en tiedä mitä sitten tapahtui, heräsin vain yhtäkkiä, ihan kuin olisin nukkunut. Kun heräsin, olin toisessa isossa laivassa, luulin

sen olevat iso rakennus, ei se ollut laiva vaan kalastaja-alus, kalastajat olivat pelastaneet meidän hukkumiselta. Ihmettelin missä lapseni ja mieheni ovat, huusin heitä ja kysyin ihmisiltä missä minun lapseni ja mieheni ovat, joku sanoi, että he ovat pelastuneet, joku sanoi, ehkä ne ovat toisella puolella alusta. Missä minun lapseni on, viekää minut sairaalaan huusin ja kyselin vain lapseni perään... hän oli vain kaksivuotias... hetken kuluttua ymmärsin, että lapseni ja mieheni olivat kuolleet, he eivät olleet pelastuneet.” (Rose)

Maahanmuuttoviraston (2017c) mukaan Italiassa on olemassa hyvä lainsäädäntö ihmiskaupan uhrien auttamiseksi mutta vastaanottojärjestelmä on pahasti ylikuormittunut. Rose vietiin muiden pelastuneiden kanssa vastaanottokeskukseen. Vastaanottokeskus oli täynnä, eikä sinne voinut jäädä pitkäksi aikaa. Poliisi ilmoitti, että he, joilla on sukulaisia tai tuttuja Italiassa voivat matkustaa heidän luokseen.

”Kun he olivat käyttäneet minua sairaalassa, he veivät minut takaisin vastaanottokeskukseen. Siellä poliisi sanoi, että jos teillä on sukulaisia, siskoja, veljiä tai tuttuja, voitte mennä heidän luokseen. He kysyivät myös minulta, onko minulla ketään ja näyttivät missä juna-asema on. Sanoin, ettei minulla ole ketään. Ne joilla oli, lähtivät. Myös minulle sanottiin, että ei se mitään, kun lähdet vastaanottokeskuksesta, voit mennä oikealle ja siellä on juna-asema, josta voi ottaa junan sinne minne haluat mennä.” (Rose)

Yhtenä päivänä Rose lähti juna-asemalle muutaman muun vastaanottokeskuksen asukkaan kanssa.

”Portti oli valtavan kokoinen. Ne, joilla oli sisko tai veli, soittivat heille. Joidenkin sukulaiset tulivat heitä vastaan. Minulla ei ollut ketään mutta minua kiinnosti nähdä mitä vastaanottokeskuksen ulkopuolella oli. Menin juna-asemalle, ja näin paljon ihmisiä, en edes tiennyt, että tarvitsen lipun kun menen junaan, seurasin vain muita ihmisiä ja nousin yhteen junaan. Junassa minulta pyydettiin lippua mutta koska en osannut puhua, he antoivat minun olla. Kun juna pysähtyi ja muut matkustajat jäivät junasta pois, seurasin taas ja lähdin junasta pois.” (Rose)

Rose Saapui Italialaisen kaupungin juna-asemalle, jossa hänelle tuli juttelemaan nigerialainen ystävällisen oloinen nainen.

"Kun juna saapui Torinoin, seurasin taas muita, astuin ulos juna-asemalta, näin bussipysäkin ja jäin siihen istumaan. Minulla ei ollut yhtään rahaa ja kenkäni olivat revenneet. Oli tosi kylmä, eikä minulla ollut edes takkia. En tiennyt, että ulkona voi olla niin kylmä. Vastaanottokeskuksessa olimme aina olleet sisällä. "

"Siinä bussipysäkillä tapasin sen naisen, hän tuli juttelemaan minulle ja kysyi mistä olen kotoisin ja oliko kaikki hyvin, sanoin joo ja hän kysyi taas onko kaikki hyvin ja sanoi kysyvänsä koska minulla ei ollut hyviä kenkiä, eikä minulla ollut takkia päällä ja ulkona oli niin kylmä. Sanoin, etten tiennyt, että ulkona on niin kylmä koska olen ollut vain sisällä vastaanottokeskuksessa. Hän kysyi milloin olin tullut Italiaan ja kerroin hänelle mitä oli tapahtunut, kuinka olin menettänyt lapseni ja mieheni. Hän oli kovin pahoillaan ja sanoi kuinka vaarallinen se meri on, kuinka monen ihmisen hengen se meri on vienyt. "Yhden ystäväni veli hukkuu myös ja toisen sisko...et vain sinä vaan monet sielut ovat kadonneet, kiitä luojaa, että olet itse hengissä." Sanoin, etten tiedä mitä teen ilman lastani ja miestäni. Hän sanoi, että kaikki järjestyy, "aloitat uuden elämän ja unohdat kyllä."" (Rose)

Kuten edellä olevista lainauksista käy ilmi Eurooppaan saapumisen jälkeen Rosen elämää määrittivät laillisen oleskelun ehdot, jotka materialisoituvat itsenäisen elämän mahdollisuuksien puuttumiseen. Rosen tilanteessa siirtolaisuuden hallinta ja Euroopan maahanmuuttopolitiikka ajoivat hänet tilanteeseen, joissa hänen haavoittuvaa asemaansa oli mahdollista hyväksikäyttää.

Turvapaikanhakijat, jotka saapuvat Välimeren yli veneillä Italiaan ohjataan automaattisesti vastaanottokeskuksiin, joissa heillä on periaatteessa oikeus olla oleskelulupaprosessin ajan tai enintään kuusi kuukautta (Bethke & Bender 2010, 8). Lähes kaikki vastaanottokeskuksista ulosheitetyt jäävät asunnottomiksi riippumatta oleskelulupapäätöksestä (mt. 8). Ilman asuntoa ja toimeentuloa myös Rosen vaihtoehdot olivat vähissä, ja koska hänellä ei ollut paikkaa mihin mennä, hän lähti naisen mukaan.

"Nainen kertoi, että hänellä on kaksi lasta ja ajattelin, että ehkä voin alkaa hoitamaan heitä, ja hän antaa minulle ruokaa palkaksi. Kun saavuimme hänen luokseen kaikki näytti hyvältä. Hän antoi minulle ruokaa ja näytti missä on kylpyhuone ja missä voin nukkua, hän antoi lakanat... ja se ruoka mitä hän antoi! En ole ikinä syönyt mitään niin hyvää. Ajattelin, Euroopassa elämä on hyvää!" (Rose)

Kolmen päivän kuluttua totuus kävi esille, kun nainen sanoi, ettei Euroopassa saa mitään ilmaiseksi ja että Rosen tulisi maksaa hänelle 30 000 euroa. Varmistaakseen velanmaksun ja sen, ettei Rose ilmianna häntä poliisille, nainen, (jota Rose kutsui madameksi) pakotti Rosen vannomaan voodoo-valan, jota kutsutaan paikallisella kielellä juju-valaksi.

"Jos olisit ollut siellä, ymmärtäisit. Sillä hetkellä olisit vain täriksyt pelosta. Se on aivan kuin kuolema. Sinun on vain pakko tehdä yhteistyötä, hän teki minulle sen jujun tiedätkö, hän leikkasi kanan kurkun auki, kana oli vielä elossa, ja sitten hän pakotti minut juomaan kanan veren.. se nainen on noita. Hän kertoi, että jos kuolen, hän panee minut pesuhuoneeseen mätänemään ja heittää mereen kellumaan. En voinut muuta kuin totella." (Rose)

Rose päätyi kadulle myymään seksiä muiden samassa tilanteessa olevien naisten kanssa. Työolot olivat kurjat, ja kaikki raha päätyi velan lyhennykseen Madamelle.

"Menimme asunnolta bussilla kaupungin laitamille, se oli sellainen tehdasalue. Seisoimme siellä kaikki omilla paikoillamme. Jos sait asiakaan, menitte pusikkoon. Joskus yksi mies tuli asiakkaaksi ja kun menitte syrjemmälle niin monta muuta miestä tuli ja raiskasi sinut samalla rahalla. Joskus en tiennyt ja sanoin vain, että mennään tuonne nurkalle... joskus asiakas sanoi, sinä et rakasta minua ja alkoi hakkaamaan. Minua hakattiin ja raiskattiin monta kertaa. Toisinaan, kun huomasin asiakkaan itse olevan peloissaan ja jännittynyt, käytin tilanteen hyväksi ja pyysin kaksinkertaisen hinnan."

"Jotkut tekevät sitä, jotkut pystyvät siihen, vaikka olisivat jo maksaneet velkansa, he jatkavat, he haluavat jatkaa. Anna kun kerron sinulle, kun puhumme seksistä, siellä on valtaa, se raha, jonka he näkevät silmissään..." (Rose)

Edellisessä Rosen lainauksessa hänen kokemansa väkivallan lisäksi tulee esille myös ihmiskaupan uhriksi joutuneen Rosen oma toimijuus, joka usein ihmiskaupan uhreja koskevassa keskustelussa unohdetaan. Stereotyyppisessä ihmiskaupanarratiivissa uhri joutuu usein täysin orjamaisiin tilanteisiin, joissa hänellä ei ole mitään valtaa omaan elämäänsä ja hänet pakotetaan seksin myyntiin väkivalloin (Vuolajärvi 2016). Vaikka Rose kohtasi kadulla seksiä myydessään väkivaltaa tulee hänen lainauksessaan esille myös aktiivisen toiminnan aspekti. Vastoin ihmiskaupanarratiiville ominaisen passiivisen uhrin ajatusta, Rose esimerkiksi käytti tilanteet väkivallattomien asiakkaiden kanssa hyväksi ja otti heiltä korkeamman hinnan.

Rose kertoo, että poliisit kävivät usein kadulla, mutta ilman todisteita, ihmiskauppiaita ei voitu pidättää.

"Madame sanoi minulle, että jos poliisi tulee kyselemään, älä koskaan kerro oikeaa nimeäsi, sano, että olet vaikka Joy. Joten aina kun poliisi tuli, kerroin eri nimen...joskus en muistanut poliisia ja hän sanoi, että eilen olit Jolie ja tänään Joy, luuletko, etten tunne sinua, ja sitten menin niiden mukaan poliisiasemalle. Silloin sanoin, anteeksi, anteeksi, minun nimeni on Ivy. He sanovat, ok, mutta älä myy enää seksiä, se on tosi vaarallista, ymmärrätkö, he tappoivat sinun ystäväsi eilen, sinä voit olla seuraava, ne ihmiset saattavat tappaa sinut...älä anna rahaa kenellekään. Jos sanot, että ok, en mene enää sinne, ne päästävät sinut menemään."

Jossain vaiheessa Rose muutti pienemmälle paikkakunnalle, jossa seksistä maksettiin vähän enemmän ja työolot olivat paremmat. Madamelleen Rose lähetti edelleen rahaa, mutta koska täällä seksistä maksettiin enemmän, Rose sai myös säästettyä vähän rahaa. Samoihin aikoihin Rose huomasi olevansa raskaana.

"Madame sanoi, että ok, minulle on ihan sama oletko raskaana mutta velat sinun pitää maksaa. Raskauden alussa tein normaalisti töitä kadulla mutta kun se alkoi olemaan liian vaikeaa, menin ruokakauppaan ja autoin vanhuksia kantamaan ostoksiaan ja siivosin heidän kotejaan. Madamelle oli ihan sama mitä töitä tein kunhan maksaisin velkani."

Raskauden ollessa jo pitkällä Rose oli saanut kerättyä rahaa kaksisataa euroa. Yhtenä päivänä hän käveli lähimpään matkatoimistoon ja osti liput Helsinkiin.

"En edes tiennyt missä Helsinki on. Kysyin vain matkatoimistosta lentoja minne tahansa päin Eurooppaa samalle päivälle. Rahaa minulla oli 200 euroa ja lennot maksoivat 180 euroa."

Suomeen saavuttuaan Rosen raskaus oli jo pitkällä. Hänet ohjattiin vastaanottokeskukseen ja hän haki Suomesta kansainvälistä suojelua ja oleskelulupaa ihmiskaupan uhrina. Maahanmuuttovirasto ei myöntänyt Roselle kumpaakaan ja käännutti hänet vaihtoehtoisesti Nigeriaan tai Italiaan. Hallinto-oikeus hylkäsi Rosen valituksen, eikä Korkein hallinto-oikeus myöntänyt asiassa valituslupaa. Rosea ei myöskään hyväksytty osaksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää.

Rose haki uudestaan kansainvälistä suojelua ja oleskelulupaa ihmiskaupan uhrina mutta hän sai kielteisen päätöksen ja hänen kansainvälistä suojelua koskeva hakemus jätettiin tutkimatta, koska asiassa ei ollut ilmennyt uusia perusteita. Hallinto-oikeus kumosi Maahanmuuttoviraston päätöksen ja määräsi hakemuksen uudelleen käsiteltäväksi asiassa ilmenneiden uusien perusteiden vuoksi. Tällä välin Rose oli otettu osaksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää. Seuraavassa turvapaikkapuhuttelussa Rose oli tuonut esille olevansa lesbo ja kertonut, että palaaminen Nigeriaan olisi hänelle turvallisuusriski. Maahanmuuttovirasto ei hyväksynyt tosiseikkana Rosen kertomusta seksuaali-identiteetistä eikä myöskään sitä, että Rose olisi vaarassa seksuaalisen suuntautumisen vuoksi kotimaassaan. Tähän mennessä Rose kärsi vakavista mielenterveysongelmista ja hänen lapsensa oli otettu huostaan. Maahanmuuttovirasto myönsi Roselle oleskeluluvan yksilöllisestä inhimillisestä syystä. Perusteluina lapsen etu ja perheen haavoittuva asema Nigeriassa.

"Ne (maahanmuuttovirasto) ovat kuin jumala. Sinun koko elämä on niiden käsissä."

Rosen edellä esittämä lause kuvailee hyvin maahanmuuttoviranomaisten asemaa portinvartijoina. Vaikka juridisesti siirtolaisuuden hallinta perustuu maahanmuuttopolitiikkaan ja ulkomaalaislakiin, käytännössä yksittäisillä maahanmuuttoviranomaisilla on valta päättää luvan antamisesta tai epäämisestä (Könönen 2014, 16). Yksittäisten viranomaisten korostunut rooli oleskelulupaprosessissa tekee siitä johdonmukaisuuden sijaan varsin sattumanvaraisen.

6. VIRANOMAISET PORTINVARTIJOINA

Kuten edellä oleva luku osoittaa median ja ihmiskaupan vastaisten kampanjoiden rakentama ihmiskauppakuvasto kuvaa huonosti yksittäisiä ihmiskauppatapauksia. Stereotyyppisellä ihmiskauppakuvastolla on kuitenkin yhteys viranomaisten käsityksiin ilmiöstä. Äärimmäiset ihmiskaupan muodot dominoivat päättäjien mielikuvia. (Vuolajärvi 2016) Näillä mielikuvilla on vaikutusta poliittisiin päätöksiin ja sitä kautta kohtalokkaita seurauksia kaupallisen seksin piirissä toimivien siirtolaisten elämälle.

Useat suomalaista tai eurooppalaista turvapaikka- ja oleskelulupapolitiikkaa koskevat tutkimukset ovat kiinnittäneet huomiota viranomaisten rooliin turvapaikka- ja oleskelulupaprosessissa (esim. Pellander 2015; Lavanchy 2015; 2011; Könönen 2016). Saara Pellander (2015) tuo perheenyhdistämisen käytäntöjä koskevassa tutkimuksessaan esille maahanmuuttoviranomaisten roolin portinvartijoina, kun he tulkitsevat ja soveltavat lainsäädäntöä tekemissään oleskelulupapäätöksissä. Kysymyksillä, joita turvapaikkapuhuttelussa kysytään, tai jätetään kysymättä, on merkitystä siihen, mihin tulokseen lupahakemus johtaa. Michael Lipsky (1980) on nostanut esille, kuinka byrokraattisissa organisaatioissa toimivat viranomaiset ovat aktiivisia toimijoita lainsäädännön ja säännösten toteuttajina: lait ja politiikka eivät ole itsenäisiä ja määrääviä sellaisenaan, vaan tulevat todeksi vasta viranomaisten toteuttamissa käytännöissä (Myllylä 2017, 60).

Sen lisäksi, että turvapaikkapuhuttelussa korostuu yksittäisten viranomaisten harkintavalta, haastattelemani asiantuntijan mukaan lupaprosessiin liittyy myös muita rakenteellisia seikkoja, jotka konkretisoituvat esimerkiksi turvapaikkapuhuttelussa.

”Mä aina jankutan, niin nyt tosiaan Migrihän ei enää kysy, et onko sua kidutettu, et tai oletko kokenut väkivaltaa, siellä puhuttelussa, mikä nyt oli parikymmentä vuotta...oli tietenkin semmoinen ydinkysymys, joka täytyy esittää, et sä voit sitten miettiä, että onko vaikka niin kun yksilöllisen inhimillisen syyn perustetta. Kun sitä ei kysytä niin siihen ei saada vastausta, tosi näppärää...ja se on ongelma, mikä mun mielestä on nyt

kokoajan tällä alalla, semmoinen läpileikkaava, et me ei haluta kuulla Suomessa, ei haluta kuulla turvapaikanhakijoiden taustaa, eikä tilannetta, eikä sitä mitä on tapahtunut tai miten he voivat, joka aiheuttaa traagisia tilanteita ihan varmasti.”
(Asiantuntija)

Kuten asiantuntijan lainauksesta käy ilmi, maahanmuuttoviranomaisilla on valta ohjata turvapaikkapuhuttelua halutunlaiseksi. Turvapaikanhakijan kertomus, jonka pohjalta oleskelulupapäätös tehdään ei kuvaakaan todellisia tapahtumia vaan vastaa nimenomaan hallinnon edellytyksiin.

6.1 Uhreja vai rikollisia?

Ihmiskaupan uhrilla on oikeus saada apua ja oleskelulupa. Oleskeluluvan saaminen kuitenkin edellyttää, että hakijan oleskelu Suomessa on tarpeen ihmiskauppaan liittyvän esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi. Lisäksi edellytyksenä on, että hakija tekee yhteistyötä viranomaisten kanssa, jotta ihmiskaupasta epäillyt ihmiset voitaisiin saada kiinni, ja se, että hakija ei ole enää yhteydessä ihmiskaupasta epäiltyihin ihmisiin. (Maahanmuuttovirasto, 2017a) Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa myönnetään lähtökohtaisesti tilapäisenä tutkinnallisista tai oikeuskäsittelyyn liittyvistä syistä. Olennaista luvan myöntämisessä on se, että viranomainen saa rikostorjunnan kannalta merkityksellistä tietoa rikollisista ja että tietoa voidaan hyödyntää rikosten esitutkinnassa. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 10)

Maahanmuuttovirasto voi myös myöntää oleskeluluvan ihmiskaupan uhrille yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella. Oleskelulupa myönnetään yksilöllisestä inhimillisestä syystä, jos kielteisen päätöksen antaminen olisi ilmeisen kohtuutonta hakijan terveydentilan, Suomeen syntyneiden siteiden tai muun yksilöllisen inhimillisen syyn vuoksi. Tässä otetaan erityisesti huomioon olosuhteet, joihin hakija joutuisi kotimaassaan tai hakijan haavoittuva asema. (Maahanmuuttovirasto 2017a.)

Oleskelulupaprosessin aikana pyritään ikään kuin tunnistamaan suojelun tarpeessa olevat ihmiskaupan uhrit valtion rajoja rikkoneiden ”rikollisten” joukosta. Kun ihmiskaupan uhrit on tunnistettu, heille voidaan joko myöntää oleskelulupa tai käännättää vapaaehtoisen paluun kautta. Kuitenkin esimerkiksi vuonna 2016 suurin osa Suomesta ihmiskaupan uhreina oleskelulupaa hakeneista nigerialaisista ei saanut minkäänlaista oleskelulupaa (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 3).

Oleskelulupaprosessin aikana viranomaiset pyrkivät erottelemaan viattomat ja hyväksikäytetyt ihmiskaupan uhrit valtioiden rajoja rikkoneista ”rikollisista” (Andrijasevic 2010). Ihmiskaupan uhrit nähdään haavoittuvina naisina ja lapsina, jotka ollaan pakotettu lähtemään turvallisista kodeistaan ja samalla heidät erotetaan työperäisen maahanmuuton kontekstista (Chapkis 2003). Ihmiskauppadiskurssia hallitsevan uhri/rikollinen-erottelun kompleksisuus konkretisoituu yksittäisten ihmisten tarinoissa. Ne, joiden maahanmuuttoviranomaiset uskovat tahallisesti rikkoneen valtioiden rajoja, käännytetään ilman minkäänlaista suojaa, kun taas ne, jotka maahanmuuttoviranomaiset ovat tunnistaneet ihmiskaupanuhreiksi, käännytetään vapaaehtoisen paluun kautta tai heille myönnetään oleskelulupa. Ihmiskaupan uhrin ”oikeellisuuden” merkitys korostuu ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa.

Kansainvälisissä tutkimuksissa on korostettu, kuinka turvapaikkaprosessia läpäisee voimakas epäilyksen kulttuuri, jossa turvapaikanhakijan tarina on lähtökohtaisesti epäilyttävä (Cohen 2001; Souter 2011; Khosravi 2013; Könönen 2014). Samankaltainen epäilyksen logiikka näyttää läpäisevän myös ihmiskaupan uhrien oleskelulupaprosessia.

”Valkoiset ihmiset, eivät ne usko... siksi toivoisin joskus olevani valkoinen, ettei tarvitsisi uskoa niitä asioita, eikä kokea niitä hetkiä... He eivät ymmärrä mitä se on. Vaikka olin kertonut heille jo kaiken, he silti antoivat minulle kielteisen päätöksen, ja halusivat käännättää minut Italiaan. Jos minulla ei olisi lapsia, olisin minäkin varmaan lähtenyt karkuun johonkin toiseen maahan.”

Haastateltavani kertomuksessa, epäilyksen kulttuuri nousi esille kun puhuimme käännytyspäätyksestä. Edellä olevassa lainauksessa Rose tuo myös hyvin esille sen kuinka maahanmuuttopolitiikka tuottaa paperittomuutta epäämällä oleskelulupia ihmisiltä, joiden käännetyksellä on kohtalokkaita seurauksia heidän elämälleen. Roselle palaaminen Italiaan eikä Nigeriaan ollut vaihtoehto, joten kielteinen oleskelulupa olisi johtanut siihen, että Rosesta olisi tullut niin sanottu paperiton siirtolainen eli oikeudellisesti tuotettu rikollinen, ”laiton” maahanmuuttaja (Rigo 2007, 7). Tämä on hyvä esimerkki kriittisen ihmiskauppatutkimuksen tekemästä huomiosta, jonka mukaan seksityötä tekevien siirtolaisten kohtaamat ongelmat johtuvat usein nimenomaan EU:n tiukentuneesta rajakontrollista ja EU:n jäsenvaltioiden tiukoista viisumikäytännöistä (esim. Plambech 2014 ja Aradau 2008). Ilman oleskelulupaa ihmiskaupan uhrin uudelleen uhriutumisen riski kasvaa (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016b, 6).

Tutkijat ovat myös tehneet huomioita, että viranomaisten keskuudessa elää käsitys siitä, että uhrit olisivat tietoisesti ja vapaaehtoisesti lähteneet Eurooppaan tekemään seksityötä, minkä vuoksi heidän annettaan helposti valua avun piiristä (Skilbrei & Tveit 2007, 67). Myös yleisradio julkaisi vuonna 2014 uutisen, jonka mukaan poliisi epäili, että osa Suomesta turvapaikka hakevista naisista olisi tullut maahan vapaaehtoisesti seksityöhön. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän johtaja Jari Kähkönen ei kiistänyt väitettä. ”Kyllä se on juolahtanut mieleen. Tämä ei varmaankaan ole kokonaan poissuljettua, koska tietyllä tavalla järjestelmä sen mahdollistaa. Emme todellakaan tiedä näiden henkilöiden taustoja, koska ihmiskaupparikos ei ole tapahtunut Suomessa vaan Italiassa”, hän sanoi Ylelle. (Long Play 2016, 14)

6.2 Auttamisjärjestelmä uhrin näkökulmasta

Jotta ihmiskaupan uhri pääsisi osaksi ihmiskaupan uhreille tarkoitettua auttamisjärjestelmää, jonkun tahon tulee esittää häntä osaksi sitä. Tämä edellyttää, että hänet tunnistetaan tai hänen epäillään joutuneen ihmiskaupan uhriksi. Yleensä esityksen tekee vastaanottokeskuksen työntekijä, maahanmuuttoviranomainen, poliisi tai lakimies (Maahanmuuttovirasto 2017).

Auttamisjärjestelmään pääsy ei kuitenkaan takaa uhrille oleskelulupaa. Rosen kohdalla ehdotuksen auttamisjärjestelmään pääsystä teki vastaanottokeskuksen työntekijä.

Vaikka Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa mainostetaan uhrilähtöisenä, se edellyttää hakijalta oleskelulupajärjestelmän tuntemusta. Suomeen saavuttuaan Roselta edellytettiin kykyä tehdä ero muun muassa ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan ja turvapaikan välillä.

"No nyt yks iso juttu mikä estää asioiden paljastumista, ja asioiden selviämistä on se, että kun asiantuntijalakimiehet on niin, et meidän on otettu kentältä pois, niin monet hakijat eivät käytä ollenkaan lakimiestä, eikä varsinkaan tällaisista maista tulevat, eikä tällaisilla taustoilla..(viitaten nigerialaisiin naisiin) koska he ovat jo uhreja muutenkin, niin he ei todellakaan osaa sitten kääntyä ja kävellä minnekään Kemin oikeusaputoimistoon jostain kymmenien kilometrien päästä... ja nyt kun he eivät saa siis pakolaisjärjestöltä, eikä keneltäkään meikäläisiltäkään mitään opastusta kun ei enää anneta sitä (oikeusapua), niin todennäköisesti sitä jää enemmän niin kun pimentoon."

Asiantuntija tuo lainauksessa hyvin esille sen millaisia seurauksia Suomen maahanmuuttopolitiikkaan viimeaikoina tehdyillä kiristyksillä on siirtolaisten elämälle. Maahanmuuttopolitiikalla ei vain kontrolloida maahanmuuton määriä, vaan sillä on välittömiä ja todellisia seurauksia ihmisten elämälle (Rigo 2009, 14).

Okei, no niitä esityksiä ehkä jotkut sosiaalityöntekijät osaa tehdä. No joo, alkuvaiheessa migri, sielläkin on asiantuntijoita, jos sattuu haastattelijaksi sellainen joka ymmärtää ja tekee sen esityksen. Et, se on aika niin kun jäävuoren huippu mikä todennäköisesti tulee enää jatkossa esitetyksi siihen järjestelmään."

Asiantuntijan lainauksesta käy ilmi viranomaisten rooli portinvartijoina myös tässä lupaprosessin vaiheessa. Kuten aikaisemmassa luvussa esitin, viranomaisilla on valta kysyä, tai jättää kysymättä tiettyjä asioita.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun nigerialaisia ihmiskaupan uhreja koskevasta selvityksestä käy ilmi, että auttamisjärjestelmään pääsyn kynnys on matalammalla kuin oleskeluluvan myöntämisen kynnys. Kynnys auttamisjärjestelmään pääsystä näyttäisi raportin mukaan kuitenkin asettuvan joissakin tapauksissa korkeammalle kuin laki ja sen esityöt edellyttävät. Myös lähes kaikissa Maahanmuuttoviraston antamissa kielteisissä päätöksissä todetaan ja myönnetään, että hakija on ihmiskaupan uhri. Oikeudellisessa arviossa sillä ei kuitenkaan ole mitään merkitystä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mielestä se on ongelmallista. Selvityksen mukaan ongelmallista on myös se, että kynnys siihen, että ihmisen arvioitaisiin olevan erityisen haavoittuvassa asemassa, näyttäisi olevan äärimmäisen korkea. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 14.)

Yksi iso ongelma, joka estää ihmiskauppaan puuttumista, koskee uhrien tunnistamisen vaikeutta. Haastattelemani asianajajan mukaan se, että esimerkiksi vuonna 2016 ulkomaalaislakiin tehtyjen muutosten myötä muun muassa turvapaikanhakijoiden oikeus saada oikeusapua lakkautettiin, on huonontanut ihmiskaupan uhrien asemaa. Se on vaikeuttanut ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja heidän esittämistään osaksi auttamisjärjestelmää. Myöskään Maahanmuuttovirastolla ei ole voimassa olevaa ohjetta siitä, miten ihmiskaupan uhriksi joutuminen huomioidaan turvapaikka- ja oleskelulupaprosessissa (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016, 11).

"...kukaan ei tee niitä esityksiä, eikä vinkkaa sairaanhoitajalle tai terkkarille, et hei voitko kysyä miten tällainen mahdollisuus, ja et kannattaa kannustaa kertomaan... Okei, no niitä esityksiä ehkä jotkut sosiaalityöntekijät osaa tehdä. No joo, alkuvaiheessa migri, sielläkin on asiantuntijoita, jos sattuu haastattelijaksi sellainen joka ymmärtää ja tekee sen esityksen. Et, se on aika niin kun jäävuoren huippu todennäköisesti tulee enää jatkossa esitetyksi siihen järjestelmään."

Toisella yrittämällä Rose hyväksyttiin osaksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää. Hän itse ei ymmärtänyt, mitä se tarkalleen ottaen tarkoitti sillä Rosen arki ei varsinaisesti muuttunut järjestelmään pääsyn seurauksena. Hän asui edelleen samassa vastaanottokeskuksessa kuin oli asunut ennen auttamisjärjestelmään pääsyä. Aikaisemmasta poiketen Roselle tarjottiin terapiaa.

Haastatteleman asiantuntija ei ihmettele, miksi asianomaiset eivät aina ymmärrä auttamisjärjestelmän tarkoitusta.

"...ja sit kun ne tulee hyväksytyksi tähän järjestelmään niin okei sit siel on hyviä tyyppejä jotka yrittää auttaa, mutta miten se sitten eroaa niistä palveluista, joita ne muutenkin saa, no asiakkaat itse ei ymmärrä, että mikä tää juttu on, se on ihan jokaisen joka on siinä järjestelmässä niin ne ei tajua.. et sit on "joku ihminen joka sit kävi siellä Vokissa (Vastaanottokeskuksessa) puhumassa jotain"... et ne ei niin kun hahmota mitä se on ja mitä se tarkoittaa.

Ja se, että miksi ne ei hahmota, niin johtuu varmaan siitä, että se ei merkitse kauheasti, se on ehkä joku terapiapalvelu, jos sattumalta asuu siellä päin missä niitä tarjotaan tai pääse siihen vokkiin missä kiinnitetään näihin asioihin huomiota mutta se on niin kun hirveän vähäistä. Jos sä asut Turussa niin se ei tarkoita sulle yhtään mitään muuta kuin paperilla, että "ihmiskaupan uhri", ja ne laittaa sen valitukseen mutta se ei niin kun joo, se ei merkitse mitään... sitä ei oteta päätöksenteossa päätöksenteon pohjaksi."

Edes auttamisjärjestelmään pääsy ei siis takaa ihmiskaupan uhrille oleskelulupaa, vaan hänet voidaan käännyttää takaisin kotimaahansa. Hakija voi palata kotimaahansa vapaaehtoisena paluun kautta, jolloin hänelle tarjotaan tietty summa rahaa uuden elämän aloittamista varten kotimaassaan. Se, että auttamisjärjestelmän perimmäisenä tarkoituksena olisi auttaa ihmiskaupan uhreja, vaikuttaa tutkielmani aineiston perusteella kyseenalaiselta.

"..Ne mitä mulla on jäänyt mieleen, niin kun missä vaiheessa mä rupesin menettämään uskoani koko järjestelmään (auttamisjärjestelmään) ja siihen, että siitä on oikeasti kenellekään yhtään mitään apua on esimerkiksi sellainen kun alaikäinen ihmiskaupan uhri Maltaalta, käytettiin siellä huumehuriirina, oli niin kun siis ihan semmoisena seksityöläisenä kaikkien käytettävissä aika pitkään siellä. Tuli Suomeen, haki turvapaikkaa ja oli ryhmäkodissa, kertoi tämän kaiken, sai terapiat ja siis oli ihan niin kun et pystyi näyttämään ne vammat ja kaikki. Otettiin auttamisjärjestelmään, ja kielteinen päätös, tervemenoa takaisin Maltaalle. Jolloin niin kun se rupesi jotenkin vaan niin kun valkenemaan, että siitä ei ole hyötyä yksilölle, jos on sattumalta turvapaikanhakija niin silloin okei se otetaan huomioon ja ehkä saa jotain

terapiapalveluja mutta ei edes sitä jos ei asu sellaisessa paikassa jossa niitä tuotetaan. Plus sitten se, että päätöksenteossa sillä ei näytä olevan merkitystä juurikaan. Ja näitä on hirveen paljon joissa...ja sit tietysti näitä, no tuo oli nyt alaikäinen somalipoika ja malta. Mutta tuota...mutta kuitenkin niihin samoihin oloihin. Paljon on tietenkin näitä Italiaan käännetyttä nigerialaisia naisia ja on mennytkin.”

6.3 ”Turvalliset kolmannet maat”

Viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, kuinka käännitys ja kotiin palaaminen tyhjin käsin ovat yhteen kietoutuneita sukupuoleen, sukulaisuuteen ja moraaliin (Ratia & Notermans 2012). Naisten käännättämisestä päättävien viranomaisten tekemissä käännityspäätöksissä harvoin kuitenkaan huomioidaan käännityksestä johtuvien sosiaalisten seurauksien merkitystä naisten palaamiselle. Usein päätökset perustuvat Maahanmuuttoviraston alaisen maatietopalvelun tuottamaan maatietoon. Lähtömaatietoa käytetään päätöksenteon tukena erityisesti kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten, mutta myös oleskelulupa- ja kansalaisuusasioiden tutkinnassa. (Maahanmuuttovirasto 2017d.)

”Maahanmuuttovirasto on käännättämisestänne päättäessään ottanut huomioon päätöksen perusteena olevat seikat sekä asiaan muutoin vaikuttavat seikat ja olot kokonaisuudessaan, kuten lapsen edun, perhe-elämän suojan, oleskelunne pituuden ja tarkoituksen, siteenne Suomeen ja perheeseen liittyvät kulttuuriset ja sosiaaliset siteenne kotimaahanne.”

Teidät voidaan käännättää Nigeriaan ilman, että voitte joutua siellä vainon, vakavan haitan tai epäinhimillisen taikka ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi tai että teidät voitaisiin lähettää sieltä sellaiselle alueelle.”

Edellä olevasta lainauksesta käy ilmi kuinka päätöksen tehnyt viranomainen perustelee tekemäänsä päätöstä lainaten ulkomaalaislakia ja luettelee varsin mekaanisesti niitä seikkoja jotka päätöksen takana näennäisesti vaikuttavat. Kun näitä perusteluita verrataan Rosen omaan kertomukseen voidaan huomata, että päätöksen taustalla eivät niinkään vaikuta Rosen itsensä esittämät selvitykset

tilanteestaan vaan enemminkin Maahanmuuttoviraston käsitys Nigeriasta niin kutsuttuna turvallisena maana.

Päätöstä ei myöskään olla perusteltu seikkaperäisesti. Vaikka lopulliseen yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella annetun päätöksen perusteena oli nimenomaan lasten etu ja Nigeriaan palaamisen kohtuuttomuus, nämä syyt eivät riittäneet aikaisemman oleskeluluvan myöntämisen perusteeksi vaan päätös pohjautui nimenomaan ”turvallisten kolmansien maiden” periaatteeseen. Se herättää epäilyksiä oleskelulupaprosessin johdonmukaisuudesta.

Maatietoon pohjautuva tieto antaa paluusta paljon paremman kuvan kuin mihin naiset tutkimuksien mukaan todellisuudessa palaavat (Plambech 2017). Tämä korostuu etenkin kansainvälistä suojelua koskevissa turvapaikkapäätöksissä, joissa kansainvälistä suojelua hakenneet käännytetään ”turvallisten kolmansien maiden” periaatteeseen nojaten. Enrigo Rigo (2007, 133) huomauttaa, että ”turvallisten kolmansien maiden” periaate, jonka käyttöönotto Saksassa vaati Saksan perustuslain muuttamista, tarkoituksena oli aluksi säännellä Puolasta ja Tšekin tasavallasta tulevien turvapaikanhakijoiden maahantuloa. Sen avulla tuli mahdolliseksi evätä maahantulo tai poistaa Saksan alueelta sellaiset turvapaikanhakijat, jotka tulivat ”turvallisina” pidetyistä maista. (em. 133.)

Käännytettyjen naisten paluun jälkeistä elämää Nigeriassa tutkinut Sine Plambech (2016) on huomauttanut, että naisten käännetyksiä tekevien viranomaisten tulisi ottaa huomioon myös paluun sosiaaliset seuraukset käännetyjen elämälle. Palauttamisesta päätettäessä olisi kiinnitettävä huomiota myös lähtökulttuuriin ja siihen millaisia odotuksia ja asenteita käännetyjä kohtaan siellä odottaa. Sitä voidaan ymmärtää vain kuuntelemalla asianomaisia.

Tutkijoiden mukaan Nigeriaan käännetyt naiset pelkäävät palaamisesta aiheutuneita sosiaalisia seurauksia (Plambech 2016, Tveit & Skilberg 2007). Haastateltavani mukaan erityisesti Euroopasta palaavan yksinhuoltajaäidin asema Nigeriassa on heikko. Jos nainen on saanut lapsen Euroopassa tekemänsä seksityön seurauksena, tilanne on erityisen huono. Jotain stigman voimakkuudesta

kertoo se, että haastateltava mainitsi tietävänsä muitakin nigerialaisia naisia, mutta koska seksityöhön liittyy niin voimakas häpeä, hän ei ole ikinä kertonut heille, miten on itse saanut lapsensa. Haastateltava kertoi keksineensä peitetarinan, jonka mukaan lasten isä on vankilassa. Se jo itsessään kertoo siitä, että stigma on voimakas.

"Ei, en mitenkään voi mennä takaisin... jos olisin saanut lapseni hyvällä tavalla, voisin ehkä mennä mutta anna kun kerron sinulle, lapset ovat minun ongelmani, tiedäthän Afrikassa, jos he kysyvät minulta nyt, he voivat tappaa minut, he sanovat lapsilleni, te paskiaiset, äitinne oli prostituoitu, kuka teidän isänne on, lapset kasvavat kieroona sellaisessa ympäristössä...Ja minut, he tappavat minut...mutta jos olemme Euroopassa, he näkevät muitakin naisia ilman aviomiestä ja muitakin lapsia ilman isää, voin selittää heille sen hyvällä tavalla."

Vaikka nigerialaisia naisia koskevaa keskustelua hallitsee nimenomaan ihmiskauppa, on Euroopassa seksiä myyvien naisten nähty tuottavan Nigerialle myös huonoa kansallista mainetta (de Haas 2006). Ihmiskauppaa ei siten olla nähty vain uhkana sen kohteille itselleen, vaan myös Nigerian kansalliselle maineelle. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna naiset ovat ikään kuin rajapolitiikan rikkomisen lisäksi rikkoneet myös hyväksyttyä seksuaalista käyttäytymistä ja siten onnistuneet kansakunnan symboleina tahraamaan myös kuvaa Nigeriasta. (Yuval-Davis, 1997) Kansallisen maineen tahraamisen tekee mahdolliseksi se, että seksiä myyvän siirtolaisen ajatellaan rikkoneen hyväksyttyä seksuaalista käyttäytymistä ja siksi heidät nähdään ikään kuin "sosiaalisina rikollisina" (Jacobsen & Skilbrei 2010, 197).

Yhdenvertaisuusvaltuutetun (2016a) tekemästä selvityksestä käy kuitenkin ilmi, että vaikka Maahanmuuttovirasto olisi tunnistanut naiset ihmiskaupan uhreiksi ja hyväksynyt osaksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää, sitä ei kuitenkaan olla otettu huomioon varsinaisessa oleskelulupapäätöksessä. Käännytettyjen seksityöntekijöiden ja ihmiskaupan uhrien tilanteita käännytysten jälkeen tutkineet tutkijat ovat huomauttaneet, että käännytettyjen tilanteet ovat kotiin palattuaan yleensä hyvin samanlaisia riippumatta siitä, palautettiin heidät

ihmiskaupan uhrina vapaaehtoisen paluun avustuksella vai maahantulon säädöksiä rikkoneena ”rikollisena”. (Plambech 2014.)

Suomesta kielteisen oleskelulupapäätöksen saaneita nigerialaisia naisia käännytetään pääasiassa Italiaan ja Nigeriaan. Myös Rosen oleskelulupaprosessi sisälsi käännytyspäätöksen. Käännätyksen taustalla on joko ajatus siitä, että oleskeluluvan hakija on saapunut Maahanmuuttoviraston turvallisesti katsomastaan maasta, tai se nojaa Dublin-asetukseen, jonka mukaan EU:n jäsenvaltio, josta hakija on ensimmäisen kerran hakenut oleskelulupaa, on vastuussa hänen hakemuksensa käsittelystä (Dublin-asetus 604/2013).

Tutkimuksia käännetyistä ihmiskaupan uhreista ja seksityöntekijöistä on vähän, vaikka ihmiskaupasta ilmiönä on kirjoitettu paljon (Plambech 2014, 383). Tutkimukset kuitenkin antavat viitteitä siitä, että palautettujen tilanteet ovat kotiin palatessaan yleensä vähintäänkin yhtä huonot kuin sieltä lähdettäessä ja että Nigerian tarjoama apu ihmiskaupan uhreille on hyvin vaatimatonta, jos sitä tarjotaan ollenkaan. Sine Plambechin haastattelemista Nigeriaan palautetuista naisista kukaan ei ollut saanut mitään apua Nigeriaan saapuessa (Plambech 2016, 3). Plambechin haastattelemien naisten kokemuksissa heidän kotonaan kohtaama väkivalta näyttäytyi vähintään yhtä vakavana kuin heidän Euroopassa kohtaamansa väkivalta, kuten yksi hänen haastattelemistaan naisista sen ilmaisee ”On turvallisempaa myydä seksiä Euroopassa, kuin pitää ruokakojua Benin Cityssä”. (Plambech 2014, 393.) Maahanmuuttoviraston (2017) mielestä Nigerian tarjoama tuki ihmiskaupan uhreille on kuitenkin riittävää, joskin viraston itsensä vuonna 2015 tekemästä selvityksestä käy ilmi, että ihmiskaupan uhreina Nigeriaan palautetut naiset kohtaavat vakavia ongelmia niin puutteellisen vastaanoton, asenteiden kuin uudelleen uhriutumisen näkökulmasta.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tarkastelun perusteella näitä asioita ei kuitenkaan oteta huomioon päätöksiä tehtäessä. Yleisesti ottaen palanneet uhrit ovat hyvin turvattomia Nigeriassa ja paikallisoikeudessa todistaneet ovat todellisessa vaarassa. (Danish Immigration Service 2008, 28.) Myös Long Playn haastattelema ihmiskaupan asiantuntija Venla Roth on kiinnittänyt huomiota Nigerian

turvallisuustilanteeseen, ”Kun katsoo päätöksiä vuodelta 2015, siellä on esimerkiksi todistajanlausuntoja siitä, että moni nainen on ensin joutunut etenkin Pohjois-Nigeriaa terrorisoivan Boko Haram -ryhmittymän uhriksi, onnistunut pakenemaan ja sen jälkeen päätyntä ihmiskauppiain käsiin. Mutta ei, heille ei silti myönnetä lupaa. Päätöksissä siis nimenomaan nostetaan esiin nämä ihmisoikeusloukkaukset ja vakavat puutteet Nigerian turvallisuustilanteessa.” (Long Play 2016, 18.)

Käännytykset Italiaan

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tekemän selvityksen mukaan Maahanmuuttovirasto ei käännnytyspäätöksiä tehdessään kiinnitä tarpeeksi huomiota siihen, että uhriutuminen on yleensä tapahtunut juuri Italiassa ja että ihmiskauppiat ovat edelleen siellä (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a). Italiaan palaaminen ei ollut vaihtoehto Roselle, sillä hän pelkäsi siellä odottelevaa Madamea.

”...ymmärräthän, se nainen, olen jo kerran pettänyt lupaukseni, ensimmäisen kerran, toisen kerran, jos hän saa minut kiinni, en saa uutta mahdollisuutta, hän paloittelee minut ja heittää ruumiini pois. Hän sanoisi, tämä nainen ei ansaitse elää koska petti lupauksensa.”

Long Playn haastatteleman Maahanmuuttoviraston Dublin-tulosalueen johtajan Kukka Krügerin mukaan Italiassa on kattava tukijärjestelmä, jonne uhri voi hakeutua. Miten se konkreettisesti tapahtuu, ei ole hänen mukaansa oikeastaan enää heidän asiansa. ”Kyllä me lähdemme siitä, että henkilöllä itsellään on resursseja etsiä olemassa olevat tukijärjestelmät. Toki hänelle annetaan niistä tietoja. Ei ketään kuitenkaan kädestä pitäen mihinkään voi ohjata. Ei se niin toimi.” (Long Play 2016, 21.)

Vuoden 2017 alussa Maahanmuuttovirasto matkusti yhdessä yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa Italiaan tiedonkeruumatkalle. Matkan tarkoituksena oli selvittää Suomesta Italiaan käännytettävien nigerialaisten ihmiskaupan uhrien mahdollisuuksia saada apua. Huomattiin, että vaikka Italiassa on olemassa hyvä lainsäädäntö ihmiskaupan uhrien auttamiseksi, järjestelmä on

pahasti ylikuormittunut ja siksi avun saaminen on sattumanvaraista ja vaihtelee alueittain (Maahanmuuttovirasto 2017c). Tämä osoittaa hyvin sen, että yksin maatietopalvelun tuottama tieto on usein harhaanjohtavaa eikä välttämättä kerro turvapaikanhakijoiden todellisesta tilanteesta paljoakaan.

Tässä luvussa olen analysoinut ihmiskaupan kohteeksi joutuneen Rosen oleskelulupaprosessin vaiheita hänen Suomeen saapumisensa jälkeen. Yksittäiseen oleskelulupaprosessiin mahtui kolme kielteistä oleskelulupapäätöstä lopullisen myönteisen luvan lisäksi. Tämän lupaprosessin aikana maahanmuuttoviranomaiset pyrkivät selvittämään onko Rosella perusteita oleskeluluvan myöntämiseksi.

Siirryn seuraavaksi analyysini kolmanteen päälukuun, jossa tarkastelen yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella Roselle annetun oleskeluluvan edellytystä ”haavoittuva asema”.

7 ”HAAVOITTUVA ASEMA”

Yhdenvertaisuusvaltuutetun julkaisemasta nigerialaisia ihmiskaupan uhreja koskevasta raportista käy ilmi, että maahanmuuttoviraston päätösten pohjalta on vaikea tehdä johtopäätöstä siitä, milloin hakija saa oleskeluluvan ja milloin ei, tai milloin hän saa oleskeluluvan ihmiskaupan uhrina ja milloin yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella. Lisäksi selvityksessä huomautetaan, että ihmiskaupan perusteella myönnettävän jatkuvan oleskeluluvan edellytystä ”erityisen haavoittuvaa asemaa” sovelletaan suppeasti. Monille ihmiskaupan uhreille myönnetään yksilöllinen inhimillinen lupa oletettavasti siitä syystä, että yksilöllisen inhimillisen lupaperusteen edellytyksenä oleva ”haavoittuva asema” näyttää täyttyvän helpommin. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016a, 14.)

Rose sai oleskeluluvan lähes neljän vuoden kuluttua Suomeen saapumisen jälkeen. Kysyttäessä haastateltava ei edelleenkään osannut sanoa, mitkä tekijät olivat lopulta johtaneet myönteiseen oleskelulupapäätökseen. Maahanmuuttoviraston päätöksestä käy kuitenkin ilmi, että oleskelulupa myönnettiin nimenomaan yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella, jonka myöntämisen edellytyksenä on hakijan ”haavoittuva asema”.

Tarkastelen tässä luvussa haastateltavani luvan perusteena olevaa ”haavoittuvaa asemaa” käyttäen apuna Miriam Ticktin (2011, 3) käsitettä ”moraalisesti legitiimistä kärsivästä ruumiista” (morally legitimate suffering body) sekä Nils Christien (1986) kehittämää ideaaliuhrin käsitettä. Jäsentelen haastateltavani oleskelulupaprosessia ja luvan perusteita edellä esitettyjen käsitteiden avulla ja pyrin selvittämään mitkä tekijät ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa edesauttavat myönteisen oleskeluluvan saamista ja sitä mitä luvan edellytyksenä oleva ”haavoittuva asema” käytännössä tarkoittaa.

7.1 Ruumis ”haavoittuvan aseman” mittarina

Jotta hakijan kärsimys voidaan ymmärtää legitiimiksi, hänen tilanteensa on purettava erilaisiksi ymmärrettäviksi, mitattaviksi tai todennettaviksi ulottuvuuksiksi, jotka toimivat indikaattoreina hänen ”haavoittuvasta asemastaan” (Ticktin 2011, 3).

”Sinut, X on otettu ihmiskaupan auttamisjärjestelmään vuonna 2014. Ihmiskaupan auttamisjärjestelmässä olevista otteista ja asiakaskertomuksesta käy ilmi, että sinä olet huonon terveydentilasi vuoksi saanut lähetteen psykiatrilta psykiatriseen sairaalaan laitoshoitoon, jonne olet ollut halukas menemään, mutta olet kieltäytynyt jäämästä sinne. Asiakaskertomuksesta käy myös ilmi, että lapsistasi on tehty kaksi lastensuojeluilmoitusta, jolloin lapset on sijoitettu ensikotiin/perhekotiin, jonne olet myös mennyt asumaan lastesi kanssa. Lausunnossa kerrotaan sinun ja lastesi olevan lastensuojelun avohuollon asiakkaina. Avohuollon tukitoimen osana on perheessänne aloitettu intensiivinen perhetyö, tarkoituksena tukea sinun vanhemmuuttasi kuormittavassa elämäntilanteessa, sekä lastesi psyykkisen ja fyysisen kehityksen ikätasoinen turvaaminen. Lausunnon mukaan sinä olet ottanut kaiken tarjotun tuen vastaan ja yhteistyö on ollut joustavaa. (Maahanmuuttovirasto)”

Maahanmuuttoviraston perusteluista nousee esille kaksi luvan kannalta olennaista asiaa: hakijan saama lähete psykiatriseen sairaalaan laitoshoitoon sekä hänen lapsista tehdyt lastensuojeluilmoitukset ja niistä seurannut huostaanotto. Näiden kahden tapahtuman perusteella hakijan kärsimys ikään kuin nähtiin legitiiminä.

Sosiologiassa kärsimystä on tutkittu nimenomaan jonakin, joka tulee ymmärrettäväksi, selitettäväksi ja puututtavaksi aina tietyssä yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa (Jokinen 2005, 246). Kun Rosen tilanne pystyttiin konkretisoimaan sellaisiksi yleismaailmallisiksi biologisia lakeja noudattaviksi ongelmiksi, jotka voitiin paikallistaa sairaan ruumiista, hänellä nähtiin olevan perusteet myönteisen oleskeluluvan saamiselle. Kärsimyksen lääketieteellinen ymmärtäminen on ongelmallista, koska se sulkee ulkopuolelleen sen, mikä ei ole lääketieteellisesti luokiteltavissa. (Frank 2001, 360). Lääketiede käyttää valtaa, jolla se luokittelee tauteja ja kärsimystä. Samoin oleskelulupajärjestelmän voidaan

nähdä tuottavan luokituksia, joissa toiset nähdään tarvitsevimina, sairaampina ja kärsivimpinä kuin toiset. Kärsimys, jonka taustalta voidaan lääketieteellisesti tunnistaa tauti on uskottavampi kuin epämääräisistä vaivoista tai ongelmista kärsivien potilaiden tai turvapaikanhakijoiden kokemus. (Soivio 2004, 175.) Oleskelulupajärjestelmä sulkee siten ulkopuolelleen ne ihmiskaupan uhrin, joiden terveydentila ei ole lääketieteellisesti luokiteltavissa ja joiden oletetaan olevan tarpeeksi terveitä käännytettäväksi.

"Olet yksinhuoltajaäiti. Lapsesi on syntynyt Suomessa. Yksinäisenä naisena ja pienen lapsen yksinhuoltajana elämäsi, ja sinun sekä lapsesi selviytymismahdollisuudet olisivat hyvin heikot, näin ollen vaarantaen lapsesi turvallisen kehityksen ja kasvun. Sinun psyykkinen vointisi ei ole hyvä ja lapsesi ovat olleet huostaan otettuina. Olet menettänyt vanhempasi, sisaresi, miehesi ja tyttäresi.

Maahanmuuttovirasto katsoo, että olisi ilmeisen kohtuutonta olla myöntämättä teille oleskelulupaa yksilöllisestä inhimillisestä syystä, kun erityisesti huomioidaan lastesi etu ja perheesi haavoittuva asema, etenkin jos palaisitte kotimaahanne."
(Maahanmuuttovirasto)

Ticktin huomauttaa, että ne siirtolaiset, jotka lopulta saavat turvapaikan tai muun oleskeluluvan, määritellään "poikkeukselliseksi uhreiksi", eli riittävän sairaiksi, riittävän alaikäisiksi tai riittävän raskaana oleviksi. Tämän poikkeuksellisen uhrin vaatimuksena on poikkeuksellinen kärsimys (exceptional suffering), joka tunnustetaan nimenomaan biologisessa ruumiissa, ja ymmärretään lääketieteellisessä mielessä ikään kuin objektiivisesti mitattavissa olevana kärsimyksenä. Sairaudesta tulee ihmisyyden kriteeri ja siten tapa todistaa ihmisuus. (Ticktin 2011, 3.) Ihmisten moninaisten tilanteiden sijaan oleskelulupaprosessin keskiöön asettuu siirtolaisten ruumiit ja pelastettavan viattoman ruumiin tarpeet, jonka sairastumisesta ei kukaan ole suoraan vastuussa. Näin siirtolaisesta, tässä tapauksessa ihmiskaupan uhrista tulee äänetön apua tarvitseva elämä, ideaali uhri, joka on erotettu muista hyväksikäytön muodoista. (em. 3)

Tapaukset, joista eri alojen asiantuntijat, kuten sosiaalityöntekijät, sairaanhoitajat, vastaanottokeskuksen työntekijät tai asianajajat, onnistuvat löytämään poikkeuksellisia humanitaarisia ehtoja, jotka ikään kuin todistavat hakijan kärsimyksen ja antavat siten perusteen yksilölliselle inhimilliselle syyllä, saattavat lopulta johtaa myönteiseen päätökseen.

"Sit on joitakin joissa tota, joissa sitten on lapsia ehkä, jolloin se tilanne on niin että Migri tekee kielteisen päätöksen vaikka on siis siinä projektissa (auttamisjärjestelmässä) mukana ja Hallinto-oikeuskin saattaa tehdä kielteisen, ehkä sitten Korkeimmassa hallinto-oikeudessa ollaan jollain syyllä saatu sitten yksilöllinen inhimillinen syy, tai sitten ei. Ja niissä on sitten jo niin, että ihminen on ollut kotimaastaan pois jo vaikka viisi vuotta. Mutta silti käännytys on sinne koska enää sinne Italiaan ei käännytetä. Mutta tuota, niin kun se, että jos sen ajattelisi, et se (pääsy auttamisjärjestelmään) on näyttö kansainvälisen suojelun tarpeesta niin sitä se ei ole. Eikä sen perusteella anneta oleskelulupaa. Et vaikka voitaisiin...Et se on melkein niin, että sitten nämä naiset jotka on saanut nigerialaisista naisista esimerkiksi Italian kadulta, niin niillä on joko niin huonovointinen lapsi, et se lapsi on jo niin häiriintynyt, että on ihan pakko. (Asiantuntija)"

Asiantuntijan lainauksessa tulee esille, että nigerialaisten ihmiskaupan uhrien kohdalla vain äärimmäiset tapaukset saattavat päätyä myönteiseen oleskelulupaan. Rosen tapaus vahvistaa asiantuntijan näkemystä. Vasta kun hänen terveytensä romahti, eikä hän siksi ollut enää kykeneväinen huolehtimaan lapsistaan hänelle myönnettiin oleskelulupa.

"Nimenomaan huostaanotto valitettavasti näyttää olevan sellainen, koska sehän on se, jonka jälkeen hallinto-oikeuden tuomareiden on lähes pakko palauttaa se Migrin (Maahanmuuttoviraston) harkittavaksi uudestaan, et ei voi...mutta tota joo...mä vaan mietin, että mitä se tekee niin kun tälle systeemille kun ihmiset kuulee, että ainoastaan se, että sä voit tosi huonosti, etkä pysty huolehtimaan lapsistasi niin vasta sit on pakko pitää teidät Suomessa." (Asiantuntija)

Järjestelmän, joka perustuu "kärsivän ruumiin" (suffering bodies) legitimizeettiin, seurauksena syntyy poikkeuksellinen uhrisubjekti, joka asettaa viranomaiset portinvartijoiden asemaan ja aiheuttaa samalla sellaisen rakenteellisen tilanteen,

joka vaatii turvapaikanhakijoita näkemään itsensä sairaina, heikkoina, tarvitsevinä ja kykenemättöminä. (Ticktin 2011, 3.) Kuten asiantuntija edellä olevassa lainauksessa pohtii, uhrisubjektista tulee oudosti tavoiteltava tilanne kaikille oleskelulupaa tai turvapaikkaa hakeville ulkomaalaisille. Epätavallisista ruumiin patologioista tulee poliittisia, kun niistä tulee oleskeluluvan peruste: seksuaalisesta väkivallasta tuleekin jotain, joka kannattaa muistaa ja jota tavoitella, eikä jotain jonka voi unohtaa tai josta kieltäytyä (em. 4)

Olen edellä analysoinut ihmiskaupan uhrille yksilöllisestä inhimillisestä syystä myönnetyn oleskeluluvan perusteita ja aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen nojaten argumentoinut aineistoni pohjalta, että ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessi nojaa biologisessa ruumiissa koetun kärsimyksen todentamiseen. Roselle myönnettiin oleskelulupa vasta kun hänen tilanteensa pystyttiin konkretisoimaan sellaisiksi yleismaailmallisiksi biologisia lakeja noudattaviksi ongelmiksi, jotka voitiin paikallistaa sairaan ruumiista.

Sairaana ruumiin legitiimi kärsimys toimii ikään kuin haavoittuvaisuuden mittarina. Sen mukaan kärsimys, jonka taustalta voidaan lääketieteellisesti tunnistaa tauti on uskottavampi kuin epämääräisistä vaivoista tai ongelmista kärsivien potilaiden tai turvapaikanhakijoiden kokemus (Soivio 2004, 175). Tällaisen länsimaisen lääketieteen luokituksiin perustuva sairauden ymmärtäminen on varsin kyseenalainen haavoittuvan aseman mittari.

Ensinnäkin sairaus koetaan kulttuurisessa, sosiaalisessa ja historiallisessa yhteydessä (Bäärnhielm & Carpinati Rosso & Patty 2010). Ihmiset kokevat sairauden ja terveyden yhteydessä kontekstiin. Hylland Eriksen (2004) viittaa tässä kontekstilla siihen, että kaikkien ilmiöiden ymmärtämisen lähtökohtana on niiden kokonaisvaltainen yhteys muihin ympäröiviin ilmiöihin, kuten elämäntilanteeseen ja olosuhteisiin. Sairauteen ja terveyteen suhtaudutaan eri tavoilla eri kulttuureissa. Sairaus voidaan siis ymmärtää kulttuurisena kokemuksena. Oleskelulupaprosessissa tällainen kulttuurinen valta korostuu, jos oleskeluluvan myöntämisen perusteeksi ymmärretään länsimaiset lääketieteelliset diagnoosit.

Toiseksi sairauden ja kärsimyksen lääketieteellinen ymmärtäminen on ongelmallista, sillä se sulkee oleskelulupajärjestelmän ulkopuolelle ne, joiden sairauden kokemukset eivät ole lääketieteellisesti luokiteltavissa. (Frank 2001, 360) Näin syntyy hierarkioita, joissa toiset ihmiskaupan uhrit nähdään sairaimpina ja siksi tarvitsevimmin kuin toiset.

7.2 Ideaaliuhri

Koska harvalla on todellisia kontakteja seksityötä tekeviin siirtolaisiin, media muokkaa käsityksiämme seksityöstä ja ihmiskaupasta. Ihmiskauppaa käsittelevissä mediakuvastoissa korostuu usein raaka seksuaalinen välivalta ja harhaanjohtetut viattomat ihmiskaupan uhrit. Hyvistä tarkoituksista huolimatta ihmiskaupan vastainen toiminta johtaa usein kuitenkin politiikkaan, joka todellisuudessa huonontaa kaupallisen seksin parissa toimivien asemaa. (Vuolajärvi 2014.)

Kriittisen ihmiskaupan tutkimuksen piirissä sen, että ihmiskauppaa käsitellään nimenomaan naisiin kohdistuvana välivaltaana, on nähty tuottavan kuvaa ihmiskaupan uhreista passiivisina uhreina, jotka tulee pelastaa pahojen ihmiskauppiaiden kynsistä (esim. Aradau 2008, Agustin 2007, Andrijasevic, 2010). Antropologi Miriam Ticktin (2011, 3) kutsuu tätä siirtolaisten pelastamiseen tähtäävää ihmiskaupan vastaista työtä hoivan politiikaksi. Hoivanpolitiikka onkin hänen mukaansa antipolitiikkaa, sillä se epäpolitisoi paperittomuuden ja vahvistaa jakoa harvojen myötätunnon arvoisten ja muiden kriminalisoitujen välille. Samalla se sivuuttaa laajemman eriarvoisuutta tuottavia rakenteita koskevan keskustelun.

Samansuuntaista keskustelua antipolitiikasta käydään kriittisen ihmiskaupan ja seksityön tutkimuksen piirissä. Uhriasemaa korostavan diskurssin nähdään johtavan ihmiskaupan epäpolitisoinnista ja erottelujen vahvistumiseen. (esim. Agustin 2007, Aradau 2008.) Terveystien korostuminen turvapaikkaprosessissa luo uhrisubjektin, jonka tulee oleskeluluvan saadakseen esittää itsensä moraalisesti apua ansaitsevana uhrina (Ticktin 2011).

Nils Christien (1986) käsite ideaaliuhrin vastaa hyvin ihmiskaupan uhrin vastaisten kampanjoiden käyttämän passiivisen uhrin kuvaa. Christien määrittelee ideaaliuhrin henkilöksi, joka on heikko ja viaton, eikä hän tee mitään moraalisesti epäilyttävää. Lisäksi rikoksen tekijä on fyysisesti ylivoimainen, ja uhrille tuntematon. Lisäksi ideaaliuhrilla tulee Christien mukaan olla voimavaroja ja kyky vakuuttaa muut uhrikokemuksestaan.

Ideaaliuhrin käsite on kiinnostava väline ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessin tarkastelussa, sillä seksin myynti on moraalisesti poikkeuksellisen latautunut (Kontula 2005). Ideaaliuhrin yhtenä piirteenä Christien pitää nimittäin sitä, että joutuessaan rikoksen uhriksi, uhri ei ole ollut tekemässä mitään moraalisesti epäilyttävää. Ideaaliuhrin saa rikoksen kohteeksi joutuessaan kaikkein helpommin täydellisen ja legitiimin uhrin statuksen.

Maahanmuuttoviranomaiset toimivat oleskelulupaprosessissa portinvartijoina ja tekevät oleskelulupapäätöksen sen perusteella onko hakijan uhrikertomus uskottava vai ei. Ideaaliuhrin vaatimuksen institutionalisoituminen osaksi ihmiskaupan uhrien oleskelulupaprosessia aiheuttaa vakavia seurauksia sillä todellisuudessa hyvin harva ihmiskauppatapaus kuitenkaan vastaa stereotyyppisen ihmiskaupan narratiivin vaiheita, tai täyttää ideaaliuhrin vaatimuksia. Kuten kriittisen ihmiskaupantutkimuksen piirissä on esitetty, monet ihmiskaupan uhrit ovat esimerkiksi lähteneet liikkeelle vapaaehtoisesti ja jotkut myös tietoisina siitä, että he tulevat työllistymään kaupallisen seksin alalle (esim. Andrijasevic 2010).

Seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneet ihmiskaupan uhrit joutuvat kovan arvioinnon kohteeksi, sillä moraalisesti paheksutulla alalla tapahtuneen hyväksikäytön kohteeksi joutuneen uhrin on vaikea saada ideaaliuhrin statusta. Christie (1986) onkin todennut, että oikeilla uhreilla on lopulta hyvin vähän tekemistä ideaaliuhrien kanssa. Myös siksi ihmiskaupan uhreja jää paljon tunnistamatta. Viuhko (2013, 400) huomauttaa myös miten paradoksaalista on se, että ihmiskauppakeskustelussa käytetään paljon esimerkkejä juuri ideaaliuhrin kaltaisista passiivisista uhreista, jotka saavat tarvittavan uhrin statuksen helpommin

mutta käytännössä suurin osa uhreista ei kuitenkaan täytä tämän ideaaliuhrin vaatimuksia. Ideaaliuhrius on Viuhkon mukaan myös itsessään ristiriitaista: ”toisaalta uhrin pitää olla passiivinen, toisaalta hänen pitää kyetä vakuuttamaan muut uhriudestaan.” (Viuhko 2013, 400.)

Rikollisten kiinniottamiseen tähtäävän politiikan alle hautautuvat ne rakenteelliset valtion kontrollitoimien aiheuttamat ongelmat, jotka määrittelevät siirtolaisten elämää. Virallisten liikkumisen väylien puuttuminen saa monet siirtolaiset lähtemään vaaralliselle matkalle Välimeren yli Eurooppaan, ja monen virallisten työmarkkinoiden ulkopuolelle suljetun siirtolaisen ainoaksi vaihtoehdoksi jää seksin myyminen hyväksikäytön mahdollistavissa työoloissa.

Tätä tutkimusta varten haastattelemani Rose ikään kuin läpäisi poikkeuksellisen ideaaliuhrin vaateen, joka useista äärimmäisistä häneen kohdistuvista rikoksista selvinneenä henkilönä nähtiin moraalisesti oikeutettuna poliittiselle suojalle ja hoivalle. Tällainen hoivan politiikka, jonka keskiössä on biologisen ruumiin kärsimys, on aiheuttanut tilanteen, jossa suurin osa apua tarvitsevista jää kuitenkin vaille turvaa.

8. YHTEENVETO

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut Suomen turvapaikka- ja oleskelulupajärjestelmää ihmiskaupan uhrin näkökulmasta. Olen käyttänyt hyödyksi seksityön tutkimuksen, kriittisen ihmiskaupan tutkimuksen ja kriittisen siirtolaisuuden tutkimuksen piirissä käytyjä tutkimuskeskusteluja. Tutkielmani tarkoituksena on ollut tarkastella ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessia ja erityisesti jäsenellä niitä tekijöitä, jotka johtavat myönteiseen oleskelulupapäätökseen.

Tutkielmani on tapaustutkimus yhden nigerialaisen ihmiskaupan uhrina Suomesta oleskelulupaa hakeneen naisen kokemuksista ja kohtelusta oleskelulupaprosessissa. Olen tarkastellut niitä käytäntöjä ja sitä prosessia, jonka haastateltavani kävi läpi ennen myönteisen oleskeluluvan saamista. Olen pyrkinyt jäsentämään ihmiskaupan uhrin monimutkaista oleskelulupaprosessia ja tarkastellut sitä kriittisesti suhteessa haastateltavani omaan kertomukseen. Vaikka esimerkkitapauksen pohjalta on vaikea tehdä yleistyksiä, ajattelen tapaustutkielmani välittävän tärkeää tietoa ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessista.

Tutkielmani aineisto koostuu ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessin läpi käyneen Rosen kuusi tuntia kestäneestä haastattelusta, hänen tapaustaan koskevista maahanmuuttoviraston dokumenteista ja asiassa avustaneen asianajajan haastattelusta. Koska aineisto on tapaustutkimukselle ominaisesti koottu monipuolisesti eri lähteistä, sen analyysissä on myös käytetty erilaisia menetelmiä.

Analyysin lähtökohtana on ollut sosiaalinen konstruktionismi siinä merkityksessä, että ajattelen todellisuuden rakentuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Jokinen 2002, 39). Olen lukenut haastatteluaineistoa narratiivisen näkökulman avulla koska nimenomaan haastateltavan kertomus on se, jota vasten muuta aineistoa analysoin. Maahanmuuttoviraston dokumenttien analyysissä olen soveltanut kriittistä diskursiivis-narratiivista luentaa sillä niiden osalta kiinnostuksen kohteena eivät niinkään ole olleet kertomukset sinänsä vaan myös se minkälaisia

diskursseja ne sisältävät.

Tutkielman lähtökohtana oli tarkastella ihmiskaupan kohteeksi joutuneita nimenomaan aktiivisina toimijoina, jotka ovat kykeneväisiä tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä rakenteellisista esteistä huolimatta, tai niiden puitteissa. Tämän näkökulman takana vaikuttaa kaikki kolme tutkielmani kannalta olennaista tutkimussuuntausta. Seksityöntutkimusta, kriittisen ihmiskaupan tutkimusta ja kriittisen siirtolaisuuden tutkimusta kaikkia yhdistää näkemys yksilöstä subjektiviteetin omaavana toimijana, mutta samanaikaisesti tietoisuus yhteiskunnallisista rajoituksista. Tutkielman analyysi osoittaa, kuinka myönteiseen oleskelulupapäätökseen johtanut hakuprosessi on varsin sattumanvarainen.

Vaikka Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa mainostetaan uhrilähtöisenä, se kuitenkin edellyttää hakijalta kykyä tehdä ero ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan ja turvapaikan välillä. Tutkielmani aineisto osoittaa, että hakijoiden edellytykset lupakategorioiden erottamiseen ja erojen ymmärtämiseen ovat usein varsin puutteelliset. Se johtuu osittain siitä, että oleskelulupaprosessi on äärimmäisen sekava kokonaisuus ja osaksi siitä, että Maahanmuuttovirasto tarjoaa hakijoille varsin vähän tietoa oleskelulupajärjestelmästä ja hakuprosessin kulusta.

Oleskelulupapäätöksessä on kohta: ”Olen tänään saanut/antanut tiedoksi tämän päätöksen valitusosoituksineen englannin kielellä ja vastaanottanut/luovuttanut päätöksen alkuperäiskappaleen liitteineen.”, johon pyydetään hakijan ja tiedoksiantajan allekirjoitukset. Haastattelemanি asiantuntijan mukaan tämä ei kerro todellisesta tiedoksiantotilanteesta paljoakaan, eikä kukaan hänen avustamansa tapaus ole ollut perillä siitä, millä perusteilla kielteinen tai myönteinen päätös on heille annettu. Tämän tutkielman tapaus vahvistaa asiantuntijan näkemystä. Haastateltavani ei edelleenkään, neljän vuoden oleskelulupaprosessin läpikäytyään, osannut sanoa, mikä johti myönteiseen oleskelulupapäätökseen. Ei ihme, sillä vaikka tämän tutkielman aikana olenkin tehnyt aineistoni pohjalta joitakin huomioita, ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessi on osoittautunut varsin sekavaksi kokonaisuudeksi.

Tämän tutkielman tarkastelun kohteena olleeseen Rosen oleskelulupaprosessiin mahtui kolme kielteistä oleskelulupapäätöstä lopullisen myönteisen luvan lisäksi. Kokonaisuudessaan prosessi kesti noin neljä vuotta ja sinä aikana Rose otettiin osaksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää. Se ei kuitenkaan johtanut myönteiseen oleskelulupaan, vaan muutaman kuukauden kuluttua hän sai käännytyspäätöksen. Sosiaalisten verkostojensa avulla hänelle löydettiin omistautunut asianajaja, joka teki hänen saamastaan kielteisestä oleskelulupapäätöksestä asianmukaisen valituksen. Seuraavassa oleskelulupapäätöksessä oltiin sovellettu yksilöllisen inhimillisen syyn perustetta. Lupa myönnettiin Rosen sairastuttua psyykkisesti, ja kun hänen lapsensa oltiin otettu huostaan.

Tutkielmani analyysi rakentuu pääasiassa kahden huomion varaan: yksilöllisestä inhimillisestä syystä myönnetyn oleskeluluvan perusteena olevan biologisessa ruumissa koetun kärsimyksen todentamiseen sekä viranomaisten korostuneeseen rooliin oleskelulupaprosessissa.

Analyysi osoittaa, että haastateltavalle myönnettiin oleskelulupa vasta kun hänen tilanteensa pystyttiin konkretisoimaan sellaisiksi yleismaailmallisiksi biologisia lakeja noudattaviksi ongelmiksi, jotka voitiin paikallistaa sairaan ruumiista. Sairaana ruumiin legitiimi kärsimys toimii ikään kuin hakijan haavoittuvuuden mittarina. Sen mukaan kärsimys, jonka taustalta voidaan lääketieteellisesti tunnistaa tauti on uskottavampi kuin epämääräisistä vaivoista tai ongelmista kärsivien potilaiden tai turvapaikanhakijoiden kokemus (Soivio 2004, 175). Tällainen länsimaisen lääketieteen luokitukseen perustuva sairauden ymmärtäminen on kyseenalainen ”haavoittuvan aseman” mittari. Se sulkee oleskelulupajärjestelmän ulkopuolelle ne, joiden sairauden kokemukset eivät ole lääketieteellisesti luokiteltavissa. (Frank 2001, 360.)

Toiseksi olen aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen nojaten argumentoinut aineistoni pohjalta että ihmiskaupan uhrin oleskelulupaprosessissa maahanmuuttoviranomaiset toimivat portinvartijoina ja soveltavat oleskelulupakäytäntöjä sen mukaan, onko hakijan uhrikertomus uskottava ja

herättääkö se heissä myötätuntoa vai ei. Oleskelulupaprosessin aikana maahanmuuttoviranomaiset pyrkivät selvittämään onko ihmiskaupan uhrilla perusteita oleskeluluvan myöntämiseksi. Oleskelulupaprosessi vaatii ihmiskaupan uhria muodostamaan uskottavan uhrikertomuksen, joka vastaa viranomaisten mielikuvia ihmiskaupasta.

Kaikkein helpommin täydellisen ja legitiimin uhrin statuksen saa henkilö, joka rikoksen kohteeksi joutuessaan on fyysisesti ja henkisesti heikko ja viaton, eikä hän tee mitään moraalisesti epäilyttävää. Lisäksi rikoksen tekijä on uhriin nähden fyysisesti ylivoimainen, ja uhrille tuntematon. (Christie 1986.) Jos ihmiskaupan uhri poikkeaa joiltakin olennaisilta osin ideaaliuhrin vaatimuksista, hän ei ole uskottava uhri ja hänen voi olla vaikea saada apua ja tukea (Honkatukia 2010, 7–8). Kansallisen ihmiskaupparaportoin (2014, 8) selvityksestä käy ilmi, että Suomessa on korkea kynnys saada uhristatus ja henkisen painostamisen keinoja ei tunnisteta. Tällöin stereotyyppinen ihmiskauppakuvasto toimii suoraan uhrien oikeuksien toteutumista vastaan (Vuolajärvi 2016).

Tutkielmani osoittaa, että median ja ihmiskaupan vastaisten kampanjoiden rakentama ihmiskauppakuvasto kuvaa huonosti yksittäisiä ihmiskauppatapauksia. Stereotyyppisellä ihmiskauppakuvastolla on kuitenkin yhteys viranomaisten käsityksiin ilmiöstä. Koska päättäjien mielikuvia dominoivat ihmiskaupan äärimmäiset muodot, vain murto-osa hakijoista tunnustetaan ”riittävän uhriksi” (Vuolajärvi 2016.) Näillä mielikuvilla on vaikutusta sekä poliittisiin linjauksiin että yksittäisiin oleskelulupapäätöksiin. Sillä taas on kohtalokkaita seurauksia kaupallisen seksin piirissä toimivien siirtolaisten elämälle.

”He ovat kuin jumala!”, totesi Rose viitaten maahanmuuttoviranomaisiin.

”Sinun koko elämäsi on heidän käsissään.”

LÄHTEET

Agustín, Laura María (2005) Migrants in the Mistress's House: Other voices in the "Trafficking" Debate. *Julkaisussa Social Politics*, Vol. 12(1). S. 96-117. Oxford University Press

Agustín, Laura María (2007) *Sex at the Margins. Migration, Labour Markets and the Rescue Industry*. Zed Books, London

Andrijasevic, Rutvica (2009) *Sex on the Move: Gender, Subjectivity and Differential Inclusion*, julkaisussa *Subjectivity* 2009 Vol. 29 S. 389-406. Palgrave Macmillan, UK

Andrijasevic, Rutvica (2010) *Migration, Agency and Citizenship in Sex Trafficking*. Palgrave Macmillan, London

Aradau, Claudia (2008) *Rethinking Trafficking in Women. Politics out of Security*. Palgrave Macmillan, New York

Bethke, Maria & Bender, Dominik (2010) *The Living Conditions of Refugees in Italy*. PRO ASYL, Frankfurt

Bernstein, Elizabeth (2010) Militarized Humanitarianism Meets Carceral Feminism: The Politics of Sex, Rights, and Freedom in Contemporary Antitrafficking Campaigns. *Julkaisussa Signs: Journal of Women in Culture and Society* Vol. 36(1) S.45-71

Billig, Michael (2008) The language of critical discourse analysis: the case of nominalization. *Julkaisussa: Discourse & Society*, Vol. 19 (6), S. 783-800.

Björkvist, Jeanette (2016) Pelkosi ei ole objektiivisesti perusteltua. *Julkaisussa: Long Play* Vol 43.

Brunovskis, Anette, and Rebecca Surtees (2007) *Leaving the past behind: When victims of trafficking decline assistance*. Fafo, Norway

Bäärnhielm, Sofie & Carpinati Rosso, Marco & Pattyi, Lazlo (2010) *Kulttuuri ja psykiatrinen dignostiikka. Käsikirja kulttuuriseen haastatteluun psykiatriassa* WS Bookwell Oy, Porvoo

Carling, Jørgen (2006) *Migration, Human Smuggling and Trafficking from Nigeria to Europe*, International Organisation for Migration (IOM), Geneva

Castels, Stephen (2007) *Twenty First Century Migration as a Challenge to Sociology*. *Julkaisussa: Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 33(3). S. 351-371.

Chapkis, Wendy (2003) *Trafficking, Migration, and the Law. Protecting Innocents, Punishing Immigrants*. *Julkaisussa GENDER & SOCIETY*, Vol. 17 No. 6, December 2003 923-937. <http://www.nswp.org/sites/nswp.org/files/CHAPKIS-TRAFFICK.pdf> (Viitattu 3.9.2017)

Christie, Nils (1986) *The Ideal Victim*. Kirjassa E.A. Fattah (toim.) *From Crime Policy to Victim Policy*, Basingstoke: Macmillan, S. 17-30.

Cohen, Juliet (2001) Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers. *International Journal of Refugee Law*, 13:3, 293–309.

Danish Immigration Service (2007) 'Protection of victims of trafficking in Nigeria' Report from Danish Immigration Service's fact-finding mission to Lagos, Benin City and Abuja, Nigeria <http://www.refworld.org/docid/485f6b882.html>

de Haas, Hein (2007) *International Migration, National Development and the Role of Governments: The Case of Nigeria*. Julkaisussa: *International Migration and National Development in Sub-Saharan Africa: Viewpoints and Policy Initiatives in the Country of Origin*. edited by A. Adepoju, T. van Naerssen, and A. Zoomers. Brill Publishers, Leiden.

Diatlova, Anastasia (2016) *Constructing the Nation through Managing Sex: Discourses on Nationhood and Commercial Sex in Finland*. Julkaisussa: *Sociologia* 53,2, s. 156-169

Euroopan komissio (2017) Vapaa liikkuvuus-EU-kansalaiset. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=457&langId=fi> (Viitattu 7.12.2017)

EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON ASETUS (EU) (2013) N:o 604/2013, Kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta (uudelleenlaadittu) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604> (Viitattu 6.12.2017)

Erkkilä, Raija (2009) *Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus*. Teoksessa: Perttula, Juha & Lomaa Timo (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – Tulkinta – Ymmärtäminen*. 3.painos. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi.

FINLEX (2004) *Ulkomaalaislaki*. 301/2004. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301> (Viitattu 18.10.2017)

FINLEX (1998) *Rikoslaki* 1889/39. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20> (Viitattu 13.11.2017)

FINLEX (2016) *Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta*, 64/2016. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160064> (Viitattu 19.10.2017)

Frank, Arthur W. (2001) *Can we Research suffering?* Julkaisussa: *Qualitative Health Research*, Vol: 11, 3 P.353-362

Glick Shiller, Nina (2008) *Beyond Methodological Ethnicity: Local and Transnational Pathways of Immigrant Incorporation*.

Gordon, Tuula (2005) *Toimijuuden käsitteen dilemmaa*. Teoksessa Meurman-Solin, Anneli – Pyysiäinen, Ilkka (toim.): *Ihmistieteet tänään*. Helsingin yliopiston tutkijakollegium. Gaudeamus. Helsinki

Gira Grant, M. (2014) *Playing the Whore. The work of Sex Work*. Verso, Lontoo & New York

Haikkola, Lotta (2014) Ulos kammioista!: Muuttoliikkeiden ja etnisyyden tutkimus yhteiskunnallisena vaikuttamisena Haikkola, L. (toim.), Pyrhönen, N. J. (toim.), Pentikäinen, M. (toim.) & Pauha, T. J. (toim.) ETMU, Helsinki

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Vastapaino, Tampere.

Himanen, Markus & Könönen, Jukka (2014) Maahanmuuttokritiikki ja kriittinen maahanmuuttotutkimus. Teoksessa Ulos kammioista!: Muuttoliikkeiden ja etnisyyden tutkimus yhteiskunnallisena vaikuttamisena Haikkola, L. (toim.), Pyrhönen, N. J. (toim.), Pentikäinen, M. (toim.) & Pauha, T. J. (toim.) ETMU, Helsinki

Honkasalo, Marja-Liisa (2013) Katveessa -pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. Julkaisussa: Tiede & edistys Vol. 38: 1, S. 42-61
<http://elektra.helsinki.fi/se/t/0356-3677/38/1/katveess.pdf> (Viitattu 30.10.2017)

Honkatukia, Päivi (2011) Uhrin rikosprosessissa –haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252. Hakapaino oy, Helsinki.

Husa, Sari (1995) ”Foucault’lainen metodi” Julkaisussa : Niin ja näin. Filosofinen aikakauslehti. Vol 3 S. 42-48 <https://netn.fi/files/netn953-14.pdf> (Viitattu 14.12.2017)

Hylland Eriksen, Thomas (2004) What is Anthropology? Pluto Press, England

Häkli, Jouni (2002) Kansalaisosallistumisen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka. Teoksessa Bäcklund Pia, Häkli Jouni & Harry Schulman (toim.) Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus. s.110–124.

Häikiö, Liisa & Niemenmaa, Vivi (2007) Valinnan paikat. Teoksessa: Laine Markus, Bamberg Jarkko, Jokinen Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus. s. 41–56.

International Organization for Migration IOM, (2015) Mitä siirtolaisuus on? Avainkäsitteitä.http://www.iom.fi/index.php?option=com_content&view=article?id=144&Itemid=139 (Viitattu 25.11.2017)

Jokinen, Anniina & Ollus, Natalia & Viuhko, Minna (2011) Ehdoilla millä hyvänsä – Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI, Helsinki.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991b), Pohjimmaiset asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. FILOSOFIAN KENTÄT, Sosiaaliturvan keskusliitto Asuntohallitus, Joutsa 1991 Jokinen, Eeva (2005) Kärsimys käsitteen koettelua. Julkaisussa: Sosiologia Vol. 42 (3), <http://elektra.helsinki.fi/se/s/0038-1640/42/3/karsimys.pdf> (Viitattu 4.11.2017)

Jyrkinen Marjut & Hearn Jeff (2005) Laillisesta liiketoiminnasta sukupuolistuneeseen väkivaltaan. Kaupallisen seksin argumentaatiosta Suomessa. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu Intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Juvenes Print, Tampere

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija. 2014. Kertomus 2014. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu.

https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10854/55526_ihmiskaupparaportti_2014_fin_web.pdf/20fe062b-64c0-4e31-82e1-30cc3ef9392e (Viitattu 5.9.2017)

Kauppinen, Jaana (2000) Kansainvälinen ihmiskauppa ja suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin prostituoituihin. Julkaisussa: Naistutkimus Vol.2 S.60-64. Suomen Naistutkimusseura

Kempadoo Kamala & Doezema, Jo (toim.) (2010) Global Sex Workers. Rights, Resistance, and Redefinition. Routledge, London

Khosravi, Shahram (2013) "Laiton" matkaaaja. Paperittomuus ja rajojen valta. Helsinki: Gaudeamus.

Kleemans, Edward R. & Smit, Monika (2014) Human Smuggling, Human Trafficking and Exploitation in the Sex Industry. Teoksessa Paoli Letizia (toim.) Oxford Handbook on Organized Crime Oxford University Press, New York

Kontula, Anna (2005) Prostituutio Suomessa. Sexpo säätiö, Tampere

Kontula, Anna (2008) Punainen Exodus. Tutkimus seksityöstä Suomessa. Like, Helsinki

Kontula, Anna (2009) Miksi puhua seksistä työnä. Julkaisussa: Työelämän tutkimus Vol 1, s. 7.

Korkein hallinto oikeus (2017)

<https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10826/nigerialaistaisset+naiset+lausunto+KHO/ab31bce9-abd9-4a92-8158-907b43021da6> (Viitattu 20.10.2017)

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere

Könönen, Jukka (2012) Tutkimuksen politiikka: metodologisesta nationalismista muuttoliikkeiden autonomiaan. <http://etmu.fi/tutkimuksen-politiikka-metodologisesta-nationalismista-muuttoliikkeiden-autonomiaan/> (Viitattu 13.09.2017)

Könönen, Jukka (2014) Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Juvenes Print, Tampere

Könönen, Jukka (2015) Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Julkaisussa: Oikeus Vol. 44 S. 82-86

La Strada International (2002). La Strada Statement and Recommendations on the Proposal for a Council Framework Decision on preventing and combating trafficking in human beings, and protecting victims, repealing Framework Decision 2002/629/JHA <http://lastradainternational.org/doc-center/2425/la-strada-statement-and-recommendations-on-the-proposal-for-a-council-framework-decision-on-preventing-and-combating-trafficking-in-human-beings-and-protecting-victims-repealing-framework-decision-2002-629-jha> (Viitattu 2.9.2017)

Lavanchy, Anne (2015) Glimpses in the Hearth of whiteness. Institutions of Intimacy and the desirable national. Teoksessa Patricia Purtschert & Harald Fisher-Tiné (toim.) Colonial Switzerland – Rethinking Colonial from the Margins. Hampshire: Palgrave Macmillan, 279- 295.

Lehti, Matti & Aromaa, Kauko (2002) Trafficking in Human Beings Illegal Immigration and Finland. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI) Vol. 38 <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/385961014.pdf>

Leigh, Carol (1997). Inveting Sex Work. Teoksessa J. Nagle (toim.) Whores and Other Feminists (s. 225–231). Routledge, London

Levy, Jay (2015) Criminalising the Purchase of Sex. Lessons from Sweden. Routledge, New York

Lindgren, M, Pettersson, K-Å & Hägglund, B. (2004) Utsatta och sårbara brottsoffer. Jure, Stockholm.

Liljeström, Marianne 2004. Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.) 2004. Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. S.9–22. Vastapaino.

Lipsky, Michael (1980) Street-level Democracy. Dilemmas of the Individual in Public Services. Russel Sage Foundation, New York.

Long Play (2016) Pelkosi ei ole objektiivisesti perusteltua. Vol 43. Long Play media Oy, Helsinki.

Maahanmuuttovirasto (2017a) Oleskelulupa ihmiskaupan uhrille.
http://www.migri.fi/muulla_perusteella_suomeen/oleskelulupa_ihmiskaupan_uhrille
(Viitattu 14.11.2017)

Maahanmuuttovirasto (2017b)) Tilastot, kansainvälinen suojelu.
<http://tilastot.migri.fi/#decisions/23330?start=552&end=563> (Viitattu 11.11.2017)

Maahanmuuttovirasto (2017c) Italian ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä kuormittunut–palautuksia harkitaan jatkossa entistä tarkemmin.
http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/italian_ihmiskaupan_uhrien_auttamisverkosto_kuormittunut_palautuksia_harkitaan_jatkossa_entista_tarkemmin_72575 (Viitattu 10.9.2017)

Maahanmuuttovirasto (2017d) Maatietopalvelu
http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/maatietopalvelu (Viitattu 3.11.2017)

Maahanmuuttovirasto (2017e) Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tilannekatsaus 1.1–31.12.2016.
http://www.migri.fi/download/72023_Tilannekatsaus_1.1.31.12.2016.pdf?4f27a782f954d488 (Viitattu 9.8.2017)

Mai, Nick 2009: Migrant Workers in the UK Sex Industry. Final Policy Relevant Report. Institute for the study of European transformations, London.
<http://www.londonmet.ac.uk/research-units/iset/projects/esrc-migrant-workers.cfm>
(Viitattu 4.8.2017)

Mezzedra, Sandro (2011) The Gaze of Autonomy. Capitalism, Migration and Social Struggles (121-143). Teoksessa Squire, V. (toim.) The Contested Politics of Mobility: Borderzones and Irregularity. Routledge, London

Migration Policy Institute (2010) Nigeria: Multiple Forms of Mobility in Africa's Demographic Giant. <https://www.migrationpolicy.org/article/nigeria-multiple-forms-mobility-africas-demographic-giant> (Viitattu 16.10.2017)

Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004) Ihmiskauppa, paritus ja prostituutio. Defensor Legis. Suomen asianajajaliitto.

Moring, Anna (2013) Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Unigrafia, Helsinki.

Murray, Alison (1998), 'Debt-Bondage and Trafficking: Don't Believe the Hype', pp. 51-64, Teoksessa Kamala Kempadoo & Jo Doezema (toim.), Global Sex Workers: Rights, Resistance and Redefinition Taylor & Francis, Inc., New York

Myllylä, Martta (2016) Epäilyksen alla, Ylirajaisissa parisuhteissa olevien pariskuntien kokemuksia perheenyhdistämisestä. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Näre, Lena (2012) Hoivatyö glokaaleilla markkinoilla: Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä. Julkaisussa: Sosiologia Vol 49 (3). S. 206-221

Oikarinen, Tiina (2010) Problematisointeja Suomen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. Diskurssianalyttinen tutkimus sukupuolesta, kansalaisuudesta ja kaupallisesta seksistä. Pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto

Ollus, Natalia (2016) From Forced Flexibility to Forced Labour: The Exploitation of Migrant Workers in Finland, Grano oy, Tampere.

Peuhkuri, Timo (2008) Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa Markus Laine & Bamberg Jarkko & Jokinen Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. S. 130-148. Gaudeamus, Helsinki

Pelkonen, Risto & Louhiala, Pekka (2002) Ihminen lääketieteellisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Karjalainen, Sakari, Launis, Veikko, Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus, Helsinki.

Pellander, Saara (2015) An Acceptable Marriage: Marriage Migration and Moral Gatekeeping in Finland. Journal of Family Issues 16:11, 1472–1489.

Plambech, Sine (2014). Between "Victims" and "Criminals": Rescue, Deportation and Everyday Violence Among Nigerian Migrants. Julkaisussa: Social Politics: International Studies in Gender, State and Society, Vol. 21(3). S. 382-402

Plambech, Sine (2017): God brought you home – deportation as moral governance in the lives of Nigerian sex worker migrants, Journal of Ethnic and Migration Studies, DOI: 10.1080/1369183X.2017.1280386

Ratia, Emma & Notermans, Catrien (2012) "I was crying, I did not come back with anything": Women's Experiences of Deportation from Europe to Nigeria. Julkaisussa: African Diaspora, Vol 5/2, S. 143-164.

Renzetti, Claire & Lee, Raymond (1993) Researching Sensitive Topics. Sage Publications, Newbury Park, CA

Rigo, Enrica (2009) Rajojen Eurooppa. Like, Helsinki

Riessman, Catherine Kohler (2008) Narrative Methods for the Human Sciences. Sage Publications.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> (Viitattu 10.9.2017)

Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2010) Sosiologia. WSOY, Helsinki

Salt, John (2000) Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective. Julkaisussa: International Migration, Special Issue 1. Vol 38/3 S. 3-191. IOM, Blackwell Publishers.

Salo, Ulla-Maija (2015) Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbäck (toim.) Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, S. 166-190.

Skilbrei, M-L. & M. Tveit, (2007) 'Facing return. Perceptions of repatriation among Nigerian Women in Prostitution in Norway', Allkopi AS,
<http://www.fao.no/pub/rapp/20001/20001.pdf> (Viitattu 12.9.2017)

Soivio, Juha (2004) Kärsimys, Lääketiede ja Toivo, Esimerkkinä sepsis-tautien hoito. Arki satuttaa. Toim. Honkasalo, Utriainen ja Leppo. Vastapaino, Tampere.

Souter, James (2011) A Culture of Disbelief or Denial? Critiquing Refugee Status Determination in the United Kingdom. Oxford Monitor of Forced Migration, 1:1, 48-59

Stoecker, Randy (1991) Evaluating and Rethinking the Case Study. The Sociological Review 39:1, S. 88-112

Thorbek, Susanne & Pattanaik, Bandana (2003) Prostituutio. Like, Helsinki

Ticktin, Miriam (2011) Casualties of Care: Immigration and the Politics of Humanitarianism in France. University of California Press, Berkeley.

Tuomaala, Vaula (2015) Prostitutoitu vai seksityöntekijä? Julkaisussa Peruste, Vol. 1-2. S. 50-59. Vasemmistofoorumi, Helsinki

Törrönen, J (2005). Puhetapoja analysoimassa. Rajankäyntiä kriittisen diskurssianalyysin ja semioottisen sosiologian välillä. Teoksessa: Pekka Räsänen & Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (eds.): Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat PS-kustannus, Jyväskylä. 139-161.

Viuhko, Minna (2013) Aktiivisia toimijoita vai passiivisia ideaaliuhreja? Ihmiskaupan uhrien rajoitettu toimijuus. Julkaisussa: Oikeus Vol 4. S 385

Vuolajärvi, Niina (2013) Kun ideologiasta tulee käytäntöä – Prostituutiopolitiikan tiedon ja tutkimuksen suhteesta. <http://elektra.helsinki.fi/se/n/0784-3844/26/1/kunideol.pdf>

Vuolajärvi, Niina & Halttunen-Riikonen Elina (2016) Mielikuvat ihmiskaupasta johtavat harhaan. Feministinen foorumi
<https://feministienvuoro.wordpress.com/2016/10/12/mielikuvat-ihmiskaupasta-johtavat-harhaan/>

Wardlow, Holly (2004). Anger, Economy and Female Agency: Problematizing "Prostitution" and "Sex Work" among the Huli of Papua New Guinea. *Journal of Women in Culture and Society* 29, 1017-1040.

Wimmer, Andreas & Glick Shiller, Nina (2002) Methodological nationalism and beyond: nationa-state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2, Vol 4, s. 301-334

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016a) Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan selvitys. Suomen oleskelulupakäytäntö altistaa uhrin ihmiskaupan jatkumiselle.
<https://www.syrjinta.fi/-/kansallisen-ihmiskaupparaporttoijan-selvitys-suomen-oleskelulupakaytanto-altistaa-uhrit-ihmiskaupan-jatkumiselle>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016b) Lausunto: Ihmiskaupan uhrien palaaminen Suomesta Nigeriaan
<https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10826/nigerialaistaustaiset+naiset+lausunto+KHO/ab31bce9-abd9-4a92-8158-907b43021da6>

YLE (2014) A-studio: Käytetäänkö turvapaikkajärjestelmää seksibisnekseen?
<https://yle.fi/uutiset/3-7273696> (Viitattu 7.11.2017)

Yuval-Davis, Nira (1997) *Gender and Nation*. Sage Publications, London.

Zibouh, Fatima & Martiniello, Marco (2015) *The Migration of Nigerian Women to Belgium: Qualitative Analysis of Trends and Dynamics*. Teoksessa: Martiniello, M. (Ed.), Timmerman, C. (Ed.), Rea, A. (Ed.), Wets, J. (Ed.). (2015). *New Dynamics in Female Migration and Integration*. Routledge, New York.